

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL YAPI VE SOSYAL DEĞİŞME BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK ROMANINDA YOKSULLUK TEMASI

Duygu KALKAY

2501110782

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi Burhan BALOĞLU

İSTANBUL, 2018

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : Duygu KALKAY Numarası : 2501110782

Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : Sosyal Yapı Sosyal Değişme Danışmanı : Dr.Öğr.Üyesi.Burhan BALOĞLU

Tez Savunma Tarihi : 09.08.2018 Saati : 11:00

Tez Başlığı : TÜRK ROMANINDA YOKSULLUK TEMASI

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF.DR.AHMET İNCEKARA		Kabul
2- PROF.DR.HAYATİ TÜFEKÇİOĞLU		Kabul
3- DR.ÖĞR.ÜYESİ.BURHAN BALOĞLU		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-ABDULFAZ SÜLEYMANOV		
2- PROF.DR.NAZAN SUSAM		

ÖZ
TÜRK ROMANINDA YOKSULLUK TEMASI
Duygu KALKAY

Yoksulluk insanlık tarihinin en önemli ve en büyük sorunlarından biridir. Ülkemizde de toplumsal yapının değişmesi ile birlikte farklılaşan yoksulluk, sosyal bir problem olarak sürekli gündemde kalmıştır. Yoksulluğun, sadece ekonomik tanımlamalar ve istatistiki bilgilerle ifade edilmesi toplum ayağının eklenmemesi, onu eksik ve yanlış yorumlamamıza sebep olur. Toplumun değer yargıları, gelenek görenekleri ve en önemlisi birey yaşantısı da göz önünde bulundurularak çerçevesini çizmemiz daha doğru olacaktır.

Bu çalışmada, birçok bilim dalının üzerinde yoğunlaştığı olgu olan yoksulluğun, dönemsel olarak yaşanan boyutu veya türü bakımından Türk romancısı ve romanlarına yansımaları analiz edilmiştir. Toplumsal bir sorun olan yoksulluk ile yine yoksulluk konularını ele alan romanları tezimizde buluşturduk. Tez yoksulluk konularını ele alan romanlar üzerinden gidilerek yapılan bir çalışmadır. Ayrıca yoksul toplum gerçeğinin romancı tarafından sosyolojik temelde romana nasıl yansıtıldığına da yer verilmiştir. Yine romancıların geldikleri ekonomik toplum yapısı ve standartları göz önünde bulundurularak romancının bu problemi ele almasının altında yatan sebeplere değinilmiştir. Bu çerçevede, kendisinin de yoksul bir ortamdan geldiği için mi, yoksa yaşam standartları yüksek bir ortamdan gelmesine rağmen, yoksulluğu toplumun bir problemi olarak gördüğü için mi ele aldığı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Yoksulluk, yoksulluk kültürü, kır/kent yoksulluğu, göç, dışlanmışlık.

ABSTRACT
POVERTY IN TURKISH NOVEL
Duygu KALKAY

Poverty is one of the most important and biggest problems of history. In our country, poverty, that has become differentiated with the change of social structure, has always been on the agenda as a social problem. Poverty that is only expressed with the economic definitions and statistical information without adding social pillar makes it incomplete and misinterpreted. It will be more accurate to consider the value judgments of the society, traditions, customs and the most importantly individual experience by frameworking it.

In this study, poverty, which is the phenomenon that many sciences concentrate on and its reflections on Turkish novels and novelists have been analyzed in terms of dimension or type experienced periodically. Poverty as a social problem and novels which deal with poverty issues have been brought together in the thesis. The study conducted through novels that deal with poverty issues. It also includes how the reality of the poor society is reflected in the novels by novelists on a sociological basis. Also, considering the economic society structure and standards that the novelists come from, the reason behind the problem of the novelists is addressed. It has been tried to show how the underlying causes of the problem have been addressed by novelists, considering the economic society structure and standards that the novelists come from.

Keywords: Poverty, culture of poverty, rural / urban poverty, migration, exclusion.

ÖNSÖZ

Yoksulluk boyutları ve şekilleri bakımından ülkeden ülkeye hatta aynı bölgede bile farklılık gösterir. Ülkemizde cumhuriyetin ilk yıllarından başlayarak günümüze kadar geçen süreçte Türk toplum yapısında köklü değişimler yaşamıştır. Yönetim şeklinin değişip, ülkenin büsbütün yeni bir döneme girmesinden başlayarak geçen süreçte yaşanan değişimlerden doğal olarak en çok halk etkilenmiştir. Bu süreçlerde yapılan yanlış politikalar birçok bireyi hem ekonomik, hem sosyal olarak çok derinden etkilemiştir. Bu noktada, söz konusu dönemlerde insanların en çok karşı karşıya kaldığı, çok ağır olarak yaşanan yoksulluk, roman ve romancı örnekleri çerçevesinde incelenmiştir.

Bu çalışmada dönemsel olarak değişen yoksulluk boyutları, beraberindeki problemleri ve çeşitleriyle birlikte irdelenmiştir. Bunu yaparken de toplumsal bir sorun olarak yoksulluğu ele alan romancılarımızın geldikleri toplumun ekonomik boyutları incelenerek, yaşanan yoksulluğun romancılarımız üzerindeki etkilerini ve kalemlerine hangi açıdan yansıdığı örnekler dâhilinde analiz edilmeye çalışılmıştır. Kısacası yoksulluk olgusu, bölgeler-dönemler arası yaşanan yoksulluk çeşitlerini ve fakir ailelerin yaşam şekillerini roman ve romancı örnekleriyle dönemsel olarak verilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını ve sabrını esirgemeyen tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Burhan BALOĞLU'na teşekkürlerimi sunarım. Ve de hayatımın her döneminde attığım her adımda yanımda olan ve desteğini hiçbir şekilde esirgemeyen başta çok sevgili babam olmak üzere bütün aileme ve yakın arkadaşım Faruk KÜÇÜK'e sonsuz teşekkürler.

İstanbul, 2018

Duygu KALKAY

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	i
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLOLAR LİSTESİ.....	vii
RESİMLER LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK TANIMI, YOKSULLUK DURUMLARI VE

TÜRKİYEDEYOKSULLUK

1.1. KAVRAM OLARAK YOKSULLUK VE TÜRLERİ.....	4
1.1.1. Yoksulluk Kavramı.....	4
1.1.2. Tanımlarına Göre Yoksulluk Türleri	7
1.1.2.1. Mutlak Yoksulluk.....	7
1.1.2.2. Göreli Yoksulluk	8
1.1.2.3. Gelir Yoksulluğu	10
1.1.2.4. İnsani Yoksulluk.....	10
1.1.2.5. Kırsal Yoksulluk - Kentsel Yoksulluk	12
1.2. YOKSULLUĞU TETİKLEYEN DURUMLAR.....	15
1.2.1. Çevresel Nedenler.....	19
1.2.2. Hak ve Özgürlüklerin Kısıtlanması	20
1.2.3. Toplumsal Nedenler.....	20
1.3. YAŞAM BİÇİMİ OLARAK YOKSULLUK	22
1.3.1. Yoksulluk Kültürü	22
1.3.2. Yoksulların Dışlanma Sorunu.....	26
1.4. YOKSULLUK VE SANAT.....	28
1.4.1. Kırsal Yoksulluk ve Romanlar	29
1.4.2. Kentsel Yoksulluk ve Romanlar	31

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE YAŞANAN YOKSULLUĞUN NEDENLERİ VE TÜRK ROMANI ETKİLEME BİÇİMİ

2.1. SOSYAL BİR PROBLEM OLARAK YOKSULLUĞUN EDEBİYATTAKİ YERİ	34
2.1.1. Edebiyat ve Sosyoloji	34
2.1.2. Sosyal Çevreyle Romancı ile Romanı Arasındaki İlişki	37
2.1.3. Genel Olarak Romancının Yoksulluk Teması	39
2.1.4. Edebi Eserler ve Yaratıcıları	44
2.2. ÜLKEMİZDE DÖNEMSEL OLARAK YAŞANAN YOKSULLUĞUN ROMANLARIMIZDAKİ YERİ	46
2.2.1. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Savaşın Çıkmış Yoksul Türkiye ve Bu Dönemi Aydınlatan Romanlar	46
2.2.2. Değişen Türk Toplumunda Değişmeyen Yoksulluğa Değinen Romanlar (1940-1960)	53
2.2.3. Kırsal Yoksulluktan Göçün, Kentte Yaratıldığı Yoksulluk ve Romanlar (1950- 1960)	56
2.2.4. Siyasi Karışıklıkların, Ekonomik Krizlerin Yoksulluk Üzerindeki Etkisi ve Yazılan Romanlar (1970-1990)	60
2.2.5. 2000’li Yıllardan Günümüze Yoksulluk ve Romanlarımız	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK ROMANINDA YOKSULLUĞUN YANSIMALARI

3.1. KIRSAL TOPLUM YAPISINI ANALİZ ÇABASI	77
3.1.1. Yaşamadığı Yoksulluğu Anlamaya Çalışan Yakup Kadri Karaosmanoğlu .	77
3.1.2. Kentli İnsanın Gözüyle Kırsal Türkiye’de Köylü ve Yoksulluk	80
3.2. KÖYLÜ GÖZÜYLE ANADOLU’DA YAŞAM BİÇİMİNİN ANALİZİ VE YOKSULLUK	83
3.2.1. Yaşar Kemal’in Yoksulluğu Ele Alış Biçimi	84
3.2.2. Yoksulluğun Cahillik ve Çaresizlikle Yoğrulmuş Hali	87
3.2.3. Köy Enstitülerinin Yoksulluk Üzerindeki Etkisi ve Fakir Baykurt	89
3.2.4. Kader Haline Gelmiş Yoksulluğun içindeki Umut	92
3.3.1. Kırsal Yoksulluğun Devamı, Kentsel Yoksulluk Hali ve Orhan Kemal	95

3.3.2. Yoksulluğun Göçü	97
3.4. BİR PARÇASI OLAMADIKLARI TOPLUMDAN DIŞLANAN YOKSULLAR	99
3.4.1. Bildiği Yoksulluğu Masalsı Bir Biçimde Anlatan Latife Tekin	100
3.4.2. Yoksul İnsanların İçinde Bulundukları Durumdan Kurtulma ve Şehre Ayak Uydurma Çabaları	102
3.5. TANIMI DEĞİŞMEYEN YOKSULLUĞUN GÜNÜMÜZ HALİ VE EĞİTİMİN YOKSULLUK İÇİNDEKİ ÖNEMİ	106
3.5.1. Yoksullukla Mücadelede Kadının Gücü	106
3.5.2. Yoksulluktan Kurtulma Çabasında Eğitimin Önemi	107
SONUÇ	114
KAYNAKÇA	118

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1 : Yoksulluk sınırı yöntemlerine göre fert yoksulluk oranları, 2002-2009 13

Tablo 1.2. Çeşitli Kriterlere Göre Türkiye’deki En Yoksul Kesimler, 2006 18

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: Her dört kişiden biri yoksulluk sınırında yaşıyor.....	5
Resim 2: Kırsal kesimde yoksulluk büyüyor	17
Resim 3: 6 aileden biri yoksulluk sınırının altında yaşıyor	25
Resim 4: Sosyal Hizmet Perspektifinden Kentsel Yoksulluk Sorunu.....	32

KISALTMALAR LİSTESİ

AGÜ	:	Az Gelişmiş Ülkeler
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
UNDP	:	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
HPII	:	İnsani Yoksulluk Endeksi
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
TEPAV	:	Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
DPT	:	Devlet Planlama Teşkilatı
TÖS	:	Türkiye Öğretmenler Sendikası
TİP	:	Türkiye İşçi Partisi

GİRİŞ

Yoksulluk olgusunun tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Her ne kadar daha çok ekonomik bir problem olarak bilimse de aslında birçok bilim dalının üzerinde yoğunlaştığı çerçevesi geniş bir kavramdır. Yoksulluğun ekonomik veya sosyal boyutları ülkelerin gelişmişlik düzeyleri başta olmak üzere birçok faktöre göre değişmektedir. Çok boyutlu bir kavram olduğu için, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler başta olmak üzere neredeyse bütün ülkeler, yoksulluk sorunun çözmek veya en aza indirmek amacıyla çok sayıda araştırma ve yöntemler üzerinde çalışmaktadır.

Cumhuriyetin ilk yılların tutun da günümüze kadar, Türk toplumun geçirdiği siyasal-sosyal-ekonomik değişimler ve bunların sebep olduğu yoksul kesimin geçirdiği aşamalar üzerine birçok araştırma ve inceleme yapılmıştır. Dönemsel olarak yaşanan yoksulluk türleri ve boyutları farklılık göstermektedir. Ülkedeki siyasal bir değişimin özellikle toplumun yoksul kesimi üzerindeki etkileri şüphesiz çok daha fazla olmaktadır. Gelişmekte yer alan ülkeler arasında olan Ülkemizin, geçmişten günümüze büyük bir kesimini oluşturmalarına rağmen, sürekli arka planda kalan yoksul kesim çalışmamızda ana tema olacaktır. Bu aşamada yoksulluğun ne olduğu veya kime- neye göre boyutlandırıldığı, yaşanan dönemlere göre sebeplerinin neden değiştiği oldukça önemlidir. Buna göre kimin yoksul olduğu ve ne tür durumlara maruz kaldığına, onların kaderleri ve diğer insanların gözündeki yerlerine değinilecektir. Bu yapılırken de toplumun bir parçası olan edebiyata başvurulmuştur.

Evrensel bir sorun olan yoksullukla mücadele de devlet ve özel sektörlerin yanında toplumu bilgilendirip motive edecek ve bu konularda hareketlendirecek, roman ve romancılara ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü eğer edebiyat toplumun bir parçası ise onu toplumun problemlerinden ayrı düşünemeyiz. Geçmişi göz önünde bulundurarak geleceğe dair planlar yaparken, yaşanan dönemlere ayna olan yazınsal metinleri göz ardı edemeyiz. Bu açıdan toplumu aydınlatma ve ileri taşımada yazarların toplumun bir parçası olarak bir takım görevleri olduğu ve içinde bulundukları toplumun problemlerine duyarsız kalmadıklarına değinilecektir.

Yoksulluk yüzyıllardır devam eden bir sosyal problem olduğu için, ister az gelişmiş, ister çok gelişmiş ülkeler olsun, ekonomi politikaların başında yoksullukla mücadele yer alır. Yoksulluk dünyanın her yerinde var olan bir durum olduğu için

sanat alanlarının birçoğu yoksulluktan beslenmiştir. Bunu yazılmış birçok tiyatro eserinden, film senaryolarında hatta çizilmiş tablolardan dahi anlayabiliriz. Ama tabii ki roman ve hikayeler bunların en başında gelir. Rusya'nın en çok bilinen kitaplarının başkahramanları hep yoksullardır. Fransa'da bir Emine Zola hemen akla gelir ve oda yoksullukla bir fiil mücadele etmiş ve bunu dünyaca bilinen romanlarında işlemiştir.

Türkiye'de dönemsel olarak yaşanan yoksulluk durumları romancı ve romanlardan yararlanılarak, ait oldukları dönem ve toplumla bağ kurularak anlatılmaya çalışılmıştır. Gelişmiş ülkelere göre gelir dağılımından kaynaklı yoksulluğun ele alınışı romancı ve roman analizi yaparak sosyal bir problem olarak yoksulluğun edebi eserlerdeki yansıması incelenerek dönemsel olarak romanlarda ele alınan yoksulluk hallerine ele alınacaktır. Romancıların yoksulluğu hangi açıdan ele aldığı ön planda tutularak, bu çalışmada, Cumhuriyetin ilk yılları dan günümüze kadar dönemsel olarak yoksulluk ile ilgili yazarlar ve kitaplarındaki yoksulluk ve yoksulluk halleri yaşanan dönemin şartları da göz önünde bulundurularak incelenerek, teknik olarak da metin analizine gidilerek ifade edilmeye çalışılacaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde genel yoksulluk tanımları yapılarak bir çerçeve oluşturulmuş olup, bölgeden bölgeye, dönemden döneme yaşanan yoksulluk çeşitlerine değinilmiştir. Yoksulluğa nelerin sebep olduğu, yoksul insanların yaşadıkları bu durumun neden bir kader haline geldiği irdelenmiştir. Yoksul insanların açlık ve sefaletle boğuşmalarının yanında birde kendilerinden olmayan varlıklı insanlar tarafından karşılaştıkları dışlanma sorununa değinilmiştir. Ve sonuç olarak yoksulluk ve onu var eden birçok sebeple sanat arasında bir ilişki kurulmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümünde de, sosyoloji ve sanat arasında bir bağ kurularak, söz konusu dönemleri ve yaşanan yoksulluğun altında yatan sebepleri, siyasi ve ekonomik şartlar çerçevesinde kırsal/kentsel, kız/erkek, yaşlı/genç olarak söz konusu yoksulluk kimliği ve sınırları açısından irdelenmiştir. İkinci dünya savaşının ekonomik olarak etkileri, yeni bir devletin kurulmasının ekonomik boyutu, ekonomik ve sosyal alanlarındaki değişikliklerin halk üzerindeki yansımalarına değinilmiştir. Bunun yanında Türk edebiyatında yer alan yoksulluğun dönemlere göre farklılık gösteren boyutları, toplumun bir parçası olan yazarları dönemlere göre ele alarak, ait oldukları toplumu ve yaşam standartlarını ve bunları kitaplarında nasıl yansıttıkları incelenmeye

Son olarak üçüncü bölümde ise, ikinci bölümde dönemlere göre ele alınan yoksulluklar ve bunları ele alan romancılar dikkate alınmıştır. Toplumun başta gelen problemlerinden olan yoksulluğu ait oldukları dönem gerçekçiliğiyle yansıtmaları açısından, dönemsel olarak ve ülkemizde çoğunlukla yoksulluk konusu ile özdeşleşmiş yazar ve kitaplarından örnekler seçilmiştir. Bilhassa kırsal ve kentsel yoksulluğu bir fiil yaşayan romancının yaşadığı veya tanıklık ettiği yoksulluğu, kitaplarında ele alışları incelenecektir. Böylece yazarların geldiği toplumların ekonomik şartları ve bunların yazın hayatlarında nasıl ifade edildiğinden anlaşılabacaktır. Burada romanlar özellikle Türkiye’de çok önemli yoksulluk türü olan kır ve kent yoksulluklarına örnekler teşkil etmektedir. Söz konusu yazarların tercih edilmesindeki amaç ise, söz konusu yazarların Türk romanında yoksullukla bütünleşmeleridir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK TANIMI, YOKSULLUK DURUMLARI VE TÜRKİYEDE YOKSULLUK

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle sosyal bir olgu olan yoksulluğun kavram olarak tanımı, çeşitleri hakkında bilgi verilerek yoksulluk durumları, boyutları ve kültürü hakkında aydınlatılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda yoksulluğun sanatla bağlantısına değinilmiştir.

Yoksulluk; çağlar boyunca bütün milletlerin genel problemleri arasında yer alan iktisadi ve sosyal bir olgudur. Yoksulluk her ne kadar iktisadi bir eylem olarak görünse de, tanımlaması yapılırken iktisadi ve aynı zamanda sosyal boyutlarının da hesaba katılarak genel bir tanım yapılması gerekmektedir. Yoksulluk sorununu çözmek milletlerin birinci amacı olmasına rağmen, çağlar boyunca süre gelen bir problem olarak varlığını sürdürmüştür. Dönemlere göre aynı bölgelerde bile yoksulluğun sınırları ve tanımlamaları farklılık göstermiştir. Edebiyatın temel kaynağının toplum olmasını göz önünden bulundursak, edebiyatçıların çoğu toplumdan beslenir. Dünyanın her yerinde toplum değerlerine ve toplumsal problemlere önem verdiği için yoksulluğu sosyal bir problem olarak ele alan yazarlar olmuştur.

İnsanoğlu var olduğundan beri yoksulluk olgusuyla karşı karşıyadır. Yoksulluğun yer aldığı akademik, sosyolojik veya edebi araştırmalarda temel nokta yoksulluğun bir kavram olarak çerçevesinin çizilmesidir. Ancak yoksulluk sübjektif bir olgu olması nedeniyle, bu çerçevenin çizilmesi oldukça güçtür. İktisadi olarak farklı sosyolojik olarak farklı bir tanım ortaya çıkmaktadır.

1.1. KAVRAM OLARAK YOKSULLUK VE TÜRLERİ

1.1.1. Yoksulluk Kavramı

Yoksulluğun tanımı yapılırken, birçok akademik çalışma yoksulluğun karmaşık yapısı sebebiyle tek bir tanımının yapılmasının oldukça güç olduğu ile başlar. Nitekim yoksulluk siyasi, sosyal ve ekonomik boyutlarıyla birbirine bağlı olduğu için, tek bir tanım yapılması pek de mümkün değildir. Yoksulluk ülkelerin coğrafyalarına

göre, siyasi yapılarına göre hatta ülke içindeki bölgelerine göre (ülkenin doğusu veya batısı gibi) bile değişkenlik gösteren bir olgudur. Buna göre bir ülkenin doğusunda yoksul olarak görünen bir kimse batısında yoksul olarak görünmeyebilir. Yoksulluğa terim olarak bakıldığında sadece iktisadi bir terim veya sosyolojik bir terim diye ayırt etmek yanlıştır. Bütün bunların yanında, toplumun yaşam standartlarının, belirlenen bir düzeyinin altında kalma durumu olarak genel bir tanımlı yapılabilir.¹

Yoksulluk denilince aklımıza çoğu zaman zenginliğin karşıtı olan fakirlik, yani sefalet, açlık, yokluk, muhtaçlık, hayatla sürekli mücadele, hayatta kalabilme savaşı, temel ve zorunlu ihtiyaçları yeterince karşılayamama, yeterli varlığa sahip olamama, kazançtan-gelirden mahrum olma ve geçici-kalıcı fakru-zaruret (beklenilmeyen maddi zorluklardan dolayı ortaya çıkan çaresizlik ve sıkıntı) gelmektedir

Resim 1: Her dört kişiden biri yoksulluk sınırında yaşıyor.

Kaynak: 12 Şubat 2006 tarihli Hürriyet Gazetesi

Özellikle ülkemiz gibi az gelişmiş ülkelerde, yoksul olarak tanımlanan ailelerin çoğunda minimum gıda düzeyi bile karşılanmamaktadır. Bu ailelerin neredeyse hepsi yoksulluk sınırının altında yaşam mücadelesi veriyor.

¹ Eda Doğan, “Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi”, T.C. Kalkınma Bakanlığı, Planlama Uzmanlığı Tezi, Ankara, Nisan 2014, s.6.

Kelime olarak yoksul, “yeterli düzeyde parası olmayan veya konforlu bir şekilde yaşamak için gerekli olan araçlara sahip olamayan kişidir.”² Hayatını devam ettirebilmek için zorunlu olan şartların sağlanamaması olarak da tanımlanabilir. Genel olarak ekonomik boyutlarıyla başlayan tanımlara zaman içinde siyasi, sosyoloji, edebi ve antropolojik tanımlar da eklenmiştir. Anlaşılacağı üzere yoksulluk disiplinler arası bir problem olarak, insan hayatının birçok boyutunu tehdit eden evrensel bir olgudur. Bu sebeple çok sayıda akademik çalışmada birçok dönemde farklı tanımlar yapılmaya çalışılmıştır.

Yoksulluk en yaygın manasıyla; kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılayamaması durumu, insanların hayatlarını devam ettirebilmeleri için minimum yaşam şartlarına sahip olmamalarıdır. Başka bir tanımda da yoksul olarak tanımlanabilecek kişilerin, toplumsal refah seviyesi ile toplumsal yaşam koşullarının mutlak veya göreceli olarak minimum bir seviyede bile olmamasıdır. Yoksulluğun birçok tanımı ve boyutu olmasına rağmen en çok bilinen ve birinci kabul gören tanımları ekonomik yani parasal tanımlardır. Bu kapsamda, Dünya Bankasına göre yoksulluk genel olarak parasal gelir bakımından ifade edilmektedir. Yaygın olarak bilinen kalkınma iktisatçısı Amartya Sen; “yoksulluğu belirli bir asgari kabiliyeti devam ettirememiş şeklinde tanımlamaktadır”.³

1901 yılında S. Rowntree tarafından yoksulluk için ilk anlamlı tanım yapılmıştır. Buna göre “toplam kazançların, biyolojik varlığın devamı için gerekli olan yiyecek, giyim vb. asgari düzeydeki fiziki ihtiyaçları karşılamaya yetmemesidir.” Bunun yanı sıra daha basit bir tanım olarak; “herkese iyi bir hayat temin edecek yeterli ve erişilebilir kaynakların olmayışıdır.” şeklinde de Cox yapmıştır.⁴

Yoksulluğa birçok etken sebep olduğu için ve aynı zamanda kıstaslara göre farklılık gösteren bir olgu olduğundan farklı yerlerde ve farklı dönemlerde birçok farklı tanımı yapılmıştır. Bu açıdan bakıldığında, Lipton; “özel tüketimdeki yetersizliklere odaklanarak yoksulluğu belirli bir düzeyin altında kişi başına özel tüketimin söz

² Özge Arpacıoğlu, Metin Yıldırım, “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, C:4, S:2, 2011, s. 61.

³ Mustafa Öztürk, Başak Işıl Çetin, “Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluk ve Kadınlar, **Journal of Yasar University**, No:16, Vol:4, October 2009, s.2664.

⁴ Esra Banu Sipahi, “Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Kentsel Yoksulluk: Ekonomik ve Sosyal Boyutlarıyla Konya Örneğinde Yoksulluk”, **Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, S:11, 2006, s.175.

konusu olduğu durum olarak (tüketim yaklaşımı) tanımlamaktadır”. Drewnowski ise; “yoksulluğu kişilerin ve hane halkının kendileri için uygun görecekları bir tatmin düzeyini sağlamaya yetecek bir gelire sahip olmamaları şeklinde (subjektif yoksulluk) ya da asgari yaşam standardının gerektirdiğı temel gereksinimlerin karşılanabilmesi için yeterli miktarda gelirin elde edilememesi durumu olarak (gelir yoksulluğı) tanımlamıştır.⁵

1.1.2. Tanımlarına Göre Yoksulluk Türleri

İnsanlık tarihi kadar eski, aynı zamanda bulunduğumuz zaman diliminde de önemli iktisadi ve sosyal bir problem olan yoksulluk, ekonomik koşulların eksikliğinin yanında insan hayatının devamı için gerekli birçok alanda belirli koşulların eksikliğini de kapsamaktadır. Bu kapsamda bakıldığında çeşitli guruplara ayrılmıştır. Yoksulluk kavramı ile ilgili literatürde farklı görüşler yer alsa da, yoksulluk türleri olarak ortak tanımlamalara rastlamak mümkündür.

1.1.2.1. Mutlak Yoksulluk

Yoksulluğun ne olduğuna dair standartlar belirlenirken veya bir kavram olarak tanımı yapılırken en çok kullanılan yaklaşım mutlak yoksulluktur. Mutlak Yoksulluk, “kişilerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gerekli kaynağına sahip olmamaları veya mutlak asgari refah düzeyinin altında kalmaları ile yaşamda kalabilmek için gerekli mal ve hizmetlere olan ihtiyacın karşılanamaması” olarak dikkat çekmektedir. Ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye, aynı toplumdaki insan gurupları arasında bile gereksinim, yaşam standartlarının veya kaynaklarının tam olarak ne olduğu belli olmadığı için, hem tanım olarak farklı, hem de ölçülmesinde çeşitli problemlerle karşı karşıya kalınmaktadır.⁶

İki öge tarafından mutlak yoksulluğun sınırını belirlenir, bu sınır da para olarak belirlenen ölçü kabul görmektedir. Birincisi hane halkı sayısı ve minimum düzeyde ihtiyaç duyulan mal ile hizmettir. Diğerisi ise, söz konusu ihtiyaçları karşılayacak olan

⁵ Coşkun Can Aktan (ed.), Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara, **Hak-İş Konfederasyonu Yayınları**, 2002, s.3.

⁶ Gamze Aksan, “Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Konya, 2009, s 26.

unsurların maliyetidir. Bu kapsamda ihtiyaçların giderilmesinin maliyeti olarak belirlenen ölçü yoksulluk sınırıdır. Aile içinden veya birey olarak bir kişi geliri için belirlenmiş gelir sınırının altında kalan söz konusu yoksul, üstünde kalanlar ise yoksul olmayanlar şeklinde kategorize edilmektedir.⁷

Mutlak Yoksulluk, yoksulluk çizgisi ile seviyesinin hesaplanmasına katkıda bulunmaktadır. Bazı yaklaşımlarda çok basite inerek, söz konusu tanımda ana gereksinimlerin yalnızca bir gün için minimum kaloriyi temin edecek harcamalar şeklinde belirlenmiştir. Bir kişi için gerekli olan kaloriyi ve bu kaloriyi sağlayacak bütün yiyeceklerin maliyetini belirleyerek yoksulluk seviyesinin belirlenmesi ve bireylerin kazançlarının söz konusu seviyenin altında kalıp kalmadığını her ne kadar daha kolay tespit etse de, mutlak yoksulluk yaklaşımı ile yoksulluk belirlenirken birçok unsurun göz ardı edildiği de bir gerçektir.⁸ Gerekli olan harcama miktarı bir aile içinde bile farklılık gösterirken bütün toplum için aynı ihtiyaç miktarı olarak kullanılması mutlak yoksulluk yaklaşımın inandırıcılığını zayıflatmaktadır. Bu açıdan bakıldığında temel ihtiyaç miktarının kadından erkeğe, çocuktan yetişkine göre veya doktorundan çiftçisine göre değiştiğini göz önünde bulundurursak, yaşamı devam ettirecek gıda miktarı ve diğer tüketim araçları farkındalık göstermektedir.⁹

1.1.2.2. Göreli Yoksulluk

Toplumun bir parçası olan kişiyi, ön plana çıkaran göreli yoksulluk, “ kişinin minimum kalori ihtiyacının yanı sıra, kültürel ve toplumsal açıdan tüketimi zorunlu olan malları da kapsamaktadır.” Bu bakımdan bakıldığında göreli yoksulluk, toplumdaki standart yaşam seviyesini belirtmesi ve toplumdaki yaşam dengesizliğini açığa çıkartması bakımından önem arz etmektedir.¹⁰ Mutlak yoksulluk yaklaşımına göre toplumdaki bütün bireyler yoksulluk sınırı üstünde olabilir, ancak göreli

⁷ Recep Dumanlı, “**Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutu**”, DPT Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1996, s.6.

⁸ Özen Taçyıldız, “Türkiye’de Yoksulluk ve Basına Yansıması” Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul, 2006, s.10.

⁹ Arpacıoğlu ve Yıldırım, **a.g.e.**, s.62.

¹⁰ Didem Gürses, “ Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C: 17, 1 Haziran 2007, s.63.

yoksulluk yaklaşımında standardı ve düzeyi değişmek üzere mutlaka yoksul olan bireylerin olacağını savunur.¹¹

Toplumun bir parçası olan bireylerin, minimum ihtiyaçlarının miktar ve özelliklerinin o ulusun tarihsel ve toplumsal ilerleme derecesine göre farklılık gösterdiğinden; değişkenlik göstermeyen, topluma ait olmayan ve tarihinin içinde yer almayan yoksulluk tanımlarının eksik kalacağını belirtir görelî yoksulluk.¹² Bu bağlamda neyin eksik olduğundan ziyade ait olunan toplumun, imkanlarına erişememe durumunu ifade eder.

Görelî yoksulluk, bir bireyin refah düzeyinin, kendinden daha iyi yaşam standartlarına sahip bireylerle kıyaslandığında ortaya çıkan bir yoksulluk tipidir. Hayati ihtiyaçlarını karşılayabilen fakat sahip olunan bireysel unsurların eksikliği nedeniyle toplumda standartlaşmış refah düzeyine ulaşamayan ve de sosyal aktivitelerden eksik kalan kişilerdir görelî yoksullar. Görelî yoksulluk, bireyin toplumun bir parçası olmasını dayanak alarak yoksulluğu bir eşitsizlik teması olarak inceler. Bu açıdan bakıldığında mutlak yoksulluğa göre tamamen hiç kimse yoksul olmayabilir. Bunun yanında toplumdaki gelir dağılımı ile bağlantılı olan görelî yoksulluğa göre ise, her zaman toplumda yoksul bireyler var olacaktır.¹³

Görelî yoksulluk, bakış açısına göre oldukça değişkenlik gösteren toplumsal kurallara bağımlı iyi bir yaşamın ana ihtiyaçlarını temin etmede başarılı olamadığı anlaşılmaktadır. Toplumdaki bu kurallar git gide karmaşık bir hal alınca yaşam standardı artar. Yani buradan yoksulluğun ne olduğunu anlayabiliriz. Bu kapsamda görelî yoksulluk, bir ortalama geliri ile kıyaslandığında bir kişinin veya ailenin pozisyonun ne olduğu anlamına gelir. Bu açıdan bakıldığında, bir toplumun standart yaşam seviyesinin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine göre oluşan bir yoksulluk, görelî yoksulluk türüdür. Örneğin; yaşam için belirlenen açlık sınırının üzerinde fakat ortalama yaşam seviyesinin altında yaşamak zorunda kalan kişi görelî yoksul olarak adlandırılmaktadır. Burada önemli olan yaşam standardının bir toplumu toplum yapan

¹¹ Fikret Şenses, **Küreselleşmeni Öteki Yüzü: Yoksulluk**, 7. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s.92.

¹² DPT, “Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu, Yoksullukla Mücadele Alt Komisyonu Raporu”, VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara: DPT, 2001, s.104.

¹³ Şenses, **a.g.e.** ss.91-92.

kültürel, sosyal unsurlarının yanında tüketim toplumuna ait olan imkânlarla erişememesi göreceli yoksulluğun göze çarpan özelliğidir.¹⁴

Yoksulluğun temelinde bir ülkenin ne kadar kaynağa sahip olduğu değil, var olan kaynakların toplumdaki kişiler arasında adaletli paylaştırılmamasıyla doğrudan ilgilidir. Aslında toplumdaki gelir dağılımının eşitsizliğinin neticesidir. Mutlak yoksulluk ve göreceli yoksulluğu bu kapsamda değerlendirdiğimizde, göreceli yoksulluk gelir dağılımının eşitsizliği temelini yansıtan gelişmiş ülkeler, bir bireyin yaşamı için belirlenen gıda sepetinin maliyetini temel alan mutlak yoksulluk ise daha çok az gelişmiş ülkeler için kullanılmaktadır.¹⁵

1.1.2.3. Gelir Yoksulluğu

Gelir yoksulluğu ve insani yoksulluk her ne kadar tanımsal olarak birbirini tamamlasa da birbirinden farklıdır. Buna göre gelir yoksulluğu; standart hayatın devamı için zorunlu ihtiyaçları temin edebilecek gelirden yoksun olma olarak ifade edilir. Gelir Yoksulluğun tanımı yapılırken, “yoksulluk sınırı olarak bir asgari gelir ve tüketim düzeyi” tespit edilir.¹⁶ Bu açıdan değerlendirildiğinde gelir yoksulluğu bir toplumda kişilerin satın alma gücünden mahrum olma halidir. Çünkü gelir yoksulluğunu ölçen kriterler daha çok mutlak gelir üzerinden belirlenir.

Standart bir yoksulluk veya gelir sınırından bahsetmek oldukça zordur. Çünkü belirlenen kriterlere göre az gelişmiş, gelişmekte olan veya gelişmiş ülkeler için gerekli gelir düzeyi farklılık göstermektedir. Bu noktada toplumsal yaşam düzeyi devreye girmektedir.

1.1.2.4. İnsani Yoksulluk

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1997 yılında yayınlanan İnsani Gelişme Raporu’nda geliştirilen insani yoksulluk kavramı; mutlak ve göreceli yoksulluk tanımlarını da içine alarak daha ayrıntılı ve daha kapsamlı bir

¹⁴ Ali Seyyar, “Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele”, Yoksulluk I. Cilt, İstanbul, Deniz Feneri Derneği Yayınları, 2003, s.42-43

¹⁵İbrahim Yıldız, “İnsani Gelişme ve İnsani Yoksulluk Bağlamında İnsani Gelişme Endeksi: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler İle Türkiye Karşılaştırması”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı İstanbul, 2015, ss.10-11

¹⁶Aktan, a.g.e., s.6.

şekilde ifade edilmeye çalışılmıştır. Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen insani yoksulluk, insani gelişim ve insanca bir yaşamın devamı için parasal imkânlarının yanı sıra temel ihtiyaçların giderilebilmesi amacıyla bazı iktisadi, siyasi, sosyal ve kültürel imkânlarla sahip olma olarak da tanımlanır.¹⁷ Söz konusu raporda insani yoksulluğu belirlemek amacıyla insani yoksulluk endeksi (The Human Poverty Index-HPI) geliştirilmiştir. İnsani yoksulluk endeksi, insanca bir hayat sürdüremeyenlerin yaşadığı yoksulluk oranını belirlemektedir.¹⁸

Yukarıda da değindiğimiz üzere bireyin yaşamının devamı için zorunlu olan yiyecek, sağlık-yol-eğitim hizmetlerinin yanında kaliteli bir yaşam için enerji, hijyen vb. temel gerekliliklerin sağlanamaması veya yeterli olamaması yoksulluğun insani yönü olarak belirtilmektedir.¹⁹

İnsani Yoksulluk tanımı çerçevesinde, “yaşam süresi, eğitim ve ekonomik-sosyal imkânlar” olmak üzere bu üç tema önem arz etmekte olup, bu temalar çerçevesinde insani yoksulluk endeksi belirlenmektedir. Örneğin; hayatta kalabilmek için verilen sağlık hizmetlerinden yararlanabilme, sağlıklı yaşamın devamı için temiz yiyeceklere ulaşabilme veya gerekli gıdayı alamayan bebek nüfusu çerçevesinde yoksulluk ölçümü yapılabilir. UNDP’nin İnsani Gelişim Raporlarına göre; bir ülkenin kalkınması ülke gelirinin artmasının yanında vatandaşlarının tercihlerinin de çoğalması anlamına gelir. Buna göre insani yoksulluk kavramının vurguladığı konu sadece ekonomik değerlerin olmadığı, bunun yanında toplumsal yaşamda kaliteli bir hayat için, sadece ekonomik değerlere erişiminin yetmeyeceği, bunun yanında sosyal gerekliliklerin olduğudur.²⁰

Gelişmekte olan ülkelerde İnsani yoksulluk endeksi(HPII) aşağıda belirtilen kriterler temel alınarak belirlenir:

- Hayatta kalma süresi: 40 yaşın altında yer alan kişilerin yüzdesi
- Eğitim: Okur-yazarı olmayan kişilerin yüzdesi

¹⁷ Sümer İncedal, “Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları; Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları”, T.C. Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Aile Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi, Ankara, 2013, s.22.

¹⁸ Aktan, **a.g.e.**, s.7.

¹⁹ Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, “Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyon Raporu”(2009), (Çevrimiçi) http://www.kentges.gov.tr/dosyalar/sura_raporlari/kitap7.pdf, 9.5.2016

²⁰ Semiha Boybek, “Sosyal Yardım Uygulamaları ve Çocuk İşçiliği Arasındaki İlişki: Keçiören Örneği”, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara, 2009, ss.26-27.

- Uygun bir hayat standardı

*Temiz içme suyu kullanamayanların yüzdesi

* Yaşam için olmazsa olmaz sağlık fırsatlarından yararlanamayanların yüzdesi

* 5 yaşından küçük ve gerekli gıdayı alamadıkları için aşırı zayıf çocukların nüfus yüzdesinden oluşmaktadır.²¹

Anlaşılabacağı üzere yoksulluğun çok boyutlu bir kavram olması tanımına birçok içerik eklemektedir. Kaliteli bir hayat için sadece asgari ihtiyaçların giderilmesinin yetmeyeceği, ekonomik refahın artırılması için gerekli koşulların sağlanması anlamı çıkmaktadır.

1.1.2.5. Kırsal Yoksulluk - Kentsel Yoksulluk

TÜİK'in yaptığı kır-kent tanımında, 20 binden fazla nüfuslu yerleşim yerleri kent, bu sınırın altında kalan yerleşim yerleri ise kırsal alan sayılmaktadır. ²²Kırsal yoksulluk ve kentsel yoksulluk belirtirken kır için kalitatif kavramlar kullanırken, kentlerdeki yoksulluk için nitel ifadeler veya kuramlar kullanılmaktadır. Tanımları yapılırken her ne kadar farklı kavramlar baz alınsa da aslında kent yoksulluğu ile kır yoksulluğu bir birine bağlı durumdadır. Kent yoksulluğunun temeli incelendiğinde kırsal yoksulluğa dayandığı hemen fark edilir. Kent yoksulluğu, kırsal alanlarda yaşamın birçok açıdan zorlu olması nedeniyle kentlere göçün artması sonucunda kırsal yoksulluğun önüne geçmek çabasının bir neticesidir.²³

²¹ H. Yunus Taş, Selami Özcan, "Türkiye'de ve Dünya'da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma", **International Conference on Eurasian Economies 2012**, Session 3D: Büyüme ve Gelişme III, s. 425.

²² TKB , "Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Kırsal Kalkınma Planı 2010-2013", Ankara, 2010, s.39.

²³ Mehmet Şengür, Sami Taban, "Yoksullukla Mücadele Stratejisi Olarak Mikro Kredi Uygulaması: Eskişehir İli Örneği", **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** Haziran 2012, s.7-6.

Tablo 1 : Yoksulluk sınırı yöntemlerine göre fert yoksulluk oranları, 2002-2009

Yöntemler	Fert yoksulluk oranı (%)							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007(*)	2008	2009
TÜRKİYE								
Gıda yoksulluğu (açlık)	1,35	1,29	1,29	0,87	0,74	0,48	0,54	0,48
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11	18,08
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0,20	0,01	0,02	0,01	-	-	-	-
Kişi başı günlük 2,15 \$'ın altı ⁽¹⁾	3,04	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22
Kişi başı günlük 4,3 \$'ın altı ⁽¹⁾	30,30	23,75	20,89	16,36	13,33	8,41	6,83	4,35
Harcama esaslı göreceli yoksulluk ⁽²⁾	14,74	15,51	14,18	16,16	14,50	14,70	15,06	15,12
KENT								
Gıda yoksulluğu (açlık)	0,92	0,74	0,62	0,64	0,04	0,07	0,25	0,06
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	21,95	22,30	16,57	12,83	9,31	10,36	9,38	8,86
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0,03	0,01	0,01	-	-	-	-	-
Kişi başı günlük 2,15 \$'ın altı ⁽¹⁾	2,37	1,54	1,23	0,97	0,24	0,09	0,19	0,04
Kişi başı günlük 4,3 \$'ın altı ⁽¹⁾	24,62	18,31	13,51	10,05	6,13	4,40	3,07	0,96
Harcama esaslı göreceli yoksulluk ⁽²⁾	11,33	11,26	8,34	9,89	6,97	8,38	8,01	6,59
KIR								
Gıda yoksulluğu (açlık)	2,01	2,15	2,36	1,24	1,91	1,41	1,18	1,42
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	34,48	37,13	39,97	32,95	31,98	34,80	34,62	38,69
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0,46	0,01	0,02	0,04	-	-	-	-
Kişi başı günlük 2,15 \$'ın altı ⁽¹⁾	4,06	3,71	4,51	2,49	3,36	1,49	1,11	0,63
Kişi başı günlük 4,3 \$'ın altı ⁽¹⁾	38,82	32,18	32,62	26,59	25,35	17,59	15,33	11,92
Harcama esaslı göreceli yoksulluk ⁽²⁾	19,86	22,08	23,48	26,35	27,06	29,16	31,00	34,20

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu-Yoksulluk Çalışması Sonuçları 2009, Ankara, 2011 (www.tuik.gov.tr)

*Satınalma gücü paritesine (SGP) göre hesaplama yapılmıştır. 2009 yılı için 1 \$'ın SGP'ne göre karşılığı olarak 0,917 TL kullanılmıştır.

** Eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si esas alınmıştır.

***Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.

Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) 2009 yılı Yoksulluk Çalışması sonuçlarına göre hanehalkı sayısının artıkça yoksulluğun da arttığı ve bu da özellikle kırsal yoksullukta büyük risk oluşturmaktadır. Yine tablodan da anlaşılacağı üzere 2008'den 2009 yılına göre kırsal yoksullukta artış, kentsel yoksullukta ise düşüş yaşanmıştır. Yoksulluktan kurtulma aşamasında çok önemli yeri olan eğitimin artması ile birlikte yoksulluk riskinin azaldığına da değinilmiştir. Bu çalışmada ayrıca değinilen bir diğer konu da çalışma durumudur. 2009 yılında ücretli-maaşlı

çalışanlarda yoksulluk oranı % 6,05 iken, yevmiyeli çalışanlarda bu oran % 26,86, işverenlerde % 2,33, kendi hesabına çalışanlarda % 22,49 ve ücretsiz aile işçisi olanlarda ise % 29,58 olduğu belirtilmiş olup, bireylerin yaşadıkları yoksulluk oranlarının çalışma durumuna göre değişkenlik gösterdiği ortaya konulmuştur. Bütün bunların yanında, kent yoksulluğunun başlıca sebebini kırsal kesimden yapılan göçler olduğunu düşünürsek, temelinde kırsal kesimde yaşanan açlık, sefaletten kurtulma amacıyla kentlere yapılan göçler ve bunun sonucunda şehirlerde toplanan işsiz ve sefalet içindeki insan topluluğudur.

Yukarıda ana olarak yoksulluğun türlerini açıklamaya çalıştık tabi bunun yanında ayrıntılı olarak değinmediğimiz başlıklardan kısaca bahsetmek gerekirse;

- Aile üyelerinin ana ihtiyaçlarını karşılayamaması olan birincil yoksulluk,
- Aile fertlerinin kazançlarının sadece temel ihtiyaçları karşılamaya yetmesi olan ikincil yoksulluk,
- Bir aile veya bireyin kazancının onun genel anlamda tatmin edememesi durumu Subjektif Yoksulluk,
- Ultra Yoksulluk: Mutlak yoksulluk kriterinde esas alınan kaloringin ancak %80'inin karşılayabilecek kadar gelirin olması ve bu durum 5 kadar devam ederse düzelme ihtimali çok düşük olduğu için bu durum Kronik Yoksulluk olarak ifade ediliyor.
- Çalışan Yoksullar: Kamu ve özel sektörün alt kademelerinde ve marjinal sektörlerde çalışan eğitim düzeyi düşük ve vasıfsız kişiler.
- Barınma Yoksulluğu: Özellikle kentlerde konut yetersizliğini ortaya koymaya çalışan yoksulluk kavramıdır.²⁴
- Medyan Gelir: En küçük gelir ile en yüksek gelir aşağıdan yukarıya dizildiğinde, en ortadaki gelirdir ve ortalama gelirin altında yer alır. Bu sebeple yoksulluk hesaplanırken eş değer hane halkının "ortalama" geliri değil, "medyan" geliri ölçü olarak kabul edilir Geliri medyan gelirin yüzde 50'sinden az olan eş değer hane halkı yoksulluk sınırı altında olarak tanımlanıyor.²⁵

²⁴ Yücel Can, "Yoksulluk, Yerel ve Küresel Eşitsizlikler", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Güz-2017 Cilt:16, Sayı: 63, s.114.

²⁵ Sami Taşcı, "Medyan Gelir Nedir?", (Çevrimiçi), <http://www.yenikastamonu.com/kposta3/index.asp?fuseaction=home.makale&cid=40217>, 9.07.2018

- **Yoksunluk:** Yoksulluk, bireyin hayatını devam ettirebilmesi için gerekli olan minimum gelir düzeyinin altında yaşamasını ifade ederken, yoksunluk da, gelir düzeyinin veya geçim imkânlarının yetmemesi gibi sadece ekonomik bir tanımdan ziyade, yoksulluğa toplumsal ve siyasal açıdan da bakmayı zorunlu kılar. Eşitsizliğin olduğu bir ortamda yoksulluk, kaynakların ve imkânların yoksunluğuna dönüşür. Aslında bir bakıma yoksulluk ve yoksunluk birbirinin içine geçmiş kısır bir döngüye dönüşmüştür.²⁶

1.2. YOKSULLUĞU TETİKLEYEN DURUMLAR

Yoksulluk terimi kadar, yoksulluk nedenleri de karışık ve çok boyutludur. Tek bir yoksulluk tanımı olmadığı gibi tek bir nedene bağlamakta imkânsızdır. Ülkenin jeopolitik konumundan tutun, ırk ayrımına varıncaya kadar birçok değişik sebep sayılabilir. Yoksulluğun bir kader haline gelmiş toplumlardaki nedenlerle, geçici yoksulluk yaşayan toplumların farklı sebepleri vardır.

Dünya nüfusunun çoğunluğunun maruz kaldığı yoksullukla mücadele için ilk önce nedenlerini doğru olarak belirlemek gerekir. Yoksul kişilerin bu durumdan kurtulmaları için şartlarını iyileştirmeleri gerekmektedir, ancak bu dış destekler olmadan mümkün değildir. Çünkü fakir kişi ancak hayatını devam ettirebileceği asgari düzeye sahip olabilmektedir. Bu yüzden ki yoksulluğu en aza indirmek için ülkelerin siyasilerine ve halkına büyük görevler düşmektedir. Yoksulluğun sebepleri incelendiğinde ülkelerin kendi iç dinamikler göze çarpmaktadır. Kimi ülkelerde yoksulluk günlük temel ihtiyaçların karşılanamaması olarak tanımlasa da bu standart tanımın boyutları ülkeden ülkeye değiştiğine yukarıda geniş bir şekilde değindik. Ekonomiden siyasete, teknolojiye bilime, kültürden sanata, toplumdan çevreye kadar çok fazla sebep sayılabilir. Hatta daha ayrıntısına inerseniz, yoksulluğun, enflasyondan tutun o ülkenin para politikasına veya jeopolitik konumuna kadar birçok nedeni olabilir.

İnsanlık çağı atlayarak, teknoloji çağını da geri de bırakıp, bilim çağını yaşamasına rağmen yoksulluk halen varlığını devam ettiren sorunlar arasında başı çekmektedir. Bu kadar gelişme ile her şeye erişimin bu kadar kolaylaşmasına rağmen

²⁶ Meryem Koray, “Büyüyen Yoksulluk -Yoksunluk Sorunu ve Sosyal Hakların Sınırları”, I.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi No:42 (Mart 2010), S.16.

ortadan kaldıramamasının altında birçok neden yatmasıyla birlikte, ilk sırada ülke kaynaklarının dağılımında eşitsizlik ve tabi ki herkesin hizmetlere erişiminin sağlanamamasıdır. Bir ülke ne kadar ekonomik ve sosyal olarak gelişse de eğer toplumdaki herkes bu gelişmelerden alması gereken payı alamıyorsa, yoksulluk varlığını devam ettirir. Burdan da yoksulluğun sadece ekonomiyle ilgili olmadığını altını çizmiş oluyoruz. Yoksulluk bir ülkenin ve toplumun bir mal veya hizmete sahip olup olmamasından ziyade, bunların toplumdaki bireyler arasında ne kadar eşit dağıtıldığıyla da alakalıdır. Çünkü gelişmemiş bir ekonomi kadar, var olanın bireyler arasında eşit dağılımının sağlanmaması da yoksulluğa sebep olur.

Yoksulluk, yoksul insanlar için aslında kaçınılmaz bir sondur. Çünkü yoksulluk arttıkça yoksul kişinin yoksulluktan kurtulma ihtimalide azalır. Yoksul insanlar söz konusu iken genellikle çalışmayan, hiçbir kazancı olmayan bireylere düşünülür. Oysaki tek bir yoksul yoktur. Yoksulluğu sadece açlık olarak tanımlanamayacağını, Adam Smith başta olmak üzere neredeyse 18.yüzyılın düşünürlerin tamamı, yoksulluğun işsizlik demek olmadığını, iş ve kazanç sahibi olan bireylerin de yoksullukla karşı karşıya olduğunu altını çizmişlerdir.²⁷

Her ne kadar yoksulluğu, gelirin az olması olarak algılasak da, aslında bu durum yoksulluk sebeplerinden sadece biridir. Sabit gelirleri eşit olan, ancak ayrı ayrı yerlerde ikamet eden ve bunun getirisi olarak da devletin sunduğu imkânlardan aynı oranda yararlanamayan kişiler arasında yaşam düzeylerinde farklar olmaktadır. Bu da yoksulluğun salt ekonomik nedenlerle açıklanamayacağını gösteriyor.²⁸ AGÜ’de merkezi kamu hizmeti olan sağlık ve eğitim imkânları dışında su, yol vb. birçok imkân aynı ülke içinde bölgeden bölgeye değişiklik gösterebilmektedir.

Ülkemiz gibi gelişmekte olan bir ülkede yaşanan yoksulluk için birçok sebep sayılabilir. Ancak kırsal yoksulluğu gibi kesin ayrılmış bir yoksulluk olduğuna yukarıda ayrıntılı bir şekilde değindik. Türkiye’de yoksullukla mücadele dendiğinde kırsal yoksulluk ön plana çıkar. Kırsal yoksulluk sadece kırsal kesimi ilgilendirmiyor aslında, çünkü ülke genelindeki refah seviyesini belirleyen önemli bir konumdur. Örneğin Kentsel yoksulluğunu düşünelim, kentlerdeki yoksulluğun büyük bir kısmını

²⁷ Ayşe Buğra, Kapitalizm, **Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika**, 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 44.

²⁸ Şenses, a.g.e.,s.82.

kırsaldan göç edenler oluşturmuyor mu? Köylerden büyük kentlere yapılan göçler, başta kentsel yoksulluğu ve sosyal dışlanmayı beraberinde getirir. Kent yoksulluğunu tabi ki sadece iç göçlerde açıklayamayız. Bunun yanında birçok kent dinamiği etkilidir. Ama bunların en başında iç göçler sonucunda iş ve barınacak yer bulamayan köylü kesimin sebep olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Başka bir deyişle kırsal yoksulluğun azaltılması otomatik olarak kentsel yoksulluğu da azaltmaktır.

Resim 2: Kırsal kesimde yoksulluk büyüyor

Kaynak: Dünya Haber Bülteni 07 Ekim 2017

TEPAV araştırması 2002'den 2012 yılına kadar kırsal kesimin geri planda bırakıldığını ortaya koydu. Çalışmaya göre Türkiye'nin kırsal kesimlerinde 2002 yılında 7.7 milyon yoksul varken, 2009'da 8.5 milyonu aştı. Kırsal kesimden kentlere yapılan göçler sebebiyle, kırsal yoksulluğun önemli bir sorun olma niteliğini yitirdiği belirtmiştir.

Bireylerin geliri ortalamanın altında olursa bireyler gerekli olan besinleri alamazlar. Bu da bireylerin kaliteli yaşayamadıkları anlamına gelir. Bir toplumdaki bütün bireylerin ihtiyaçlarının aynı olmadığı gibi, yaşa göre, kiloya hat da bayan veya erkek olmalarına göre bile değişiklik gösterir. Geçimlerini sağlamak için insanların çalışmalarını gerekmektedir, ancak kişi yaşlı, özürlü veya sağlıklı değilse çalışamayacağı

için yoksulluk kaçınılmaz olur. Örneğin; köyden kentlere göç eden birçok göçmen inşaatlarda veya emek gücü ile para kazandıklarından, bir kaza sonucunda çalışamayacak durumunda kalmaları, gelirleri olmayacağı için fakirleşmeleri demektir. Hasta veya sakat olan kişilerin daha çok ihtiyaçlarının olduğunu düşünürsek bu durum onların daha çok yoksullaşmalarına neden olur. Sosyal şartlar ve kişilerin becerileri de çeşitli hizmetlere erişimlerini engellediği için, bu durum kişilerin sosyal hayat içinde varlık gösterememelerine, sonuç olarak yoksulluğa bağlı olarak suç oranlarının artmasına sebep olur.²⁹

Tablo 1.2. Çeşitli Kriterlere Göre Türkiye’deki En Yoksul Kesimler, 2006

Kriterler	En Yoksul Kesim	Yoksulluk Oranı
Yerleşim yeri	Kırsal kesimde yaşayan	31,9
Cinsiyet	Kadın	18,2
Eğitim	Okur-yazar olmayan	33,7
Hanehalkı	Ataerkil veya geniş aile	20,2
İktisadi faaliyet	Tarım sektörü	33,8
İşteki durum	Ücretsiz aile işçisi	31,9

Kaynak: TÜİK, 2006 Yoksulluk Araştırması.

Tablodan da anlaşılacağı üzere kırsal kesimde tarım sektöründen çalışan kişiler en yoksul kişilerdir. Yoksulluğu artıran sebepler sayılırken de değinilen durumu tabloda daha net görmekteyiz. Eğitimsizlik başta olmak üzere bir tabloda da görüldüğü gibi yoksulluk oranları yoksulluğu tetikleyen sebeplerle paraleldir.

Yoksulluk ve altında yatan nedenleri ve bunlara çözüm arayışları uzun yıllardır yapılmaktadır. Ancak Ülkelerin jeopolitik konumundan tutun da, iklim şartları, ekonomik şartlar, toplumsal yapı, farklı tarihler ve kültürleri, inanç şekilleri bile bir toplumu yoksul veya zengin ayırımına tabi tutmayı engeller. Yine toplumlararası kültürel farklılıklar ve bakış açıları da yoksulluğa etki edebilmektedir.

²⁹Simla Güzel, “Kadın Yoksulluğu İle Mücadelede Dünya Bankası Ve Mikro Kredi Uygulaması: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, (Çevrimiçi), https://www.academia.edu/3367609/Kad%C4%B1n_yoksullu%C4%9Fu_ile_m%C3%BCcadelede_D%C3%BCnya_bankas%C4%B1_ve_mikro_kredi_uygulamas%C4%B1_T%C3%BCrkiye_a%C3%A7%C4%B1s%C4%B1ndan_bir_de%C4%9Ferlendirme, 3.11.2017

1.2.1. Çevresel Nedenler

Genel olarak yoksulluğun sebepleri denince daha çok kaynak, fırsat veya hizmetlere erişememek, onlardan uzak olmak aklımıza gelir. Bunların çoğu ne yazık ki insan kaynaklıdır. Ancak Yoksulluğun çevresel nedenleri insan kaynaklı değildir. Bunları incelediğimizde, “doğal afetler, iklim farklılıkları, tarım arazilerinin verimliliği, çölleşme, kuraklık gibi doğal etkenler gelebildiği gibi; aşırı otlatma, ormanların tahrip edilmesi gibi insan tahribatı sonucunda oluşan doğal yıkımlar” göze çarpmaktadır. Yoksul olan bir toplumun, kurak bir bölge olması veya en basitinden enerji üretim merkezlerinden uzak olması da etkilidir. Çevre koşullarının iyi olması kadar, kullanılan yöntemlerde önemlidir. Bilinçsiz tarım yöntemleri o bölgenin tarıma uygun olma fırsatlarını da kolayca yok eder. Bu da bu bölgede yoksulluğu kaçınılmaz kılar.³⁰

Bir toplumun veya şehrin bulunduğu coğrafi konumu, aslında bir bakıma onun kaderini de belirlemektedir. Örneğin; enerji üretimine veya tarıma elverişli olmayan bir bölgede olması, ya da kış mevsiminin uzun, ağır geçmesi, az yağmur aldığı için kurak bir bölge olması da olabilir. Bu kapsamda; Türkiye’de Doğu Anadolu bölgesinde kış mevsiminin ağır ve uzun geçmesi bu bölgenin yoksul bölgelerin başında yer almasını da ki en önemli faktördür. Kış şartlarında tarımın çok kısa bir süre yapılması veya kapalı alanlarda yaşama zorunluluğu, en önemlisi ulaşım zorluğunu da beraberinde getirmektedir. Öyle ki her yıl izlediğimiz yüzlerce haberde ağır kış şartlarından kaynaklı; ulaşımın sağlanamaması ve günlerce elektriğin olmaması veya hasta insanların köy yollarının kapalı olması nedeniyle hastanelere ulaşmadaki zorlukları, bize bir bölgenin çevresel koşullarının kaliteli ve rahat yaşam için ne kadar önemli olduğunu gözler önüne serer.

Doğu Anadolu’da kış mevsiminin ağır geçmesi, Karadeniz bölgesinde tarıma elverişli toprakların az olması, İç Anadolu’da yazların yağışsız ve kurak geçmesi bir tarım ülkesi olan Türkiye’nin ekonomisine zarar vererek, dolaylı olarak yoksul insan sayısını artırmaktadır.

³⁰Vikipedi, Özgür Ansiklopedi “Yoksulluk Sorunu ve Nedenleri”, (Çevrimiçi) <https://www.msxlab.org/forum/sosyoloji/266679-yoksulluk-sorunu-ve-nedenleri.html> ,14.10.2016

1.2.2. Hak ve Özgürlüklerin Kısıtlanması

Bir ülkede veya toplumda özgürlükten, eşitlikten bahsedebilmek için politik haklar başta olmak üzere, ekonomik, kültürel ve sivil hakların tek tek incelenmesi gerekmektedir. Sadece biri üzerinden değerlendirme yapılamaz. Çünkü temelde hepsi birbiriyle bağlantılıdır ve birinin olmaması diğerlerinin gücünü azaltır. Birbiriyle bağlantılı olan; ekonomik ve sosyal haklar, sivil ve siyasi haklar bir bütün olarak düşünülmelidir. Yoksullukla mücadelede, özgür bireyler için bütün hak ve özgürlüklerin sağlanması amaçlanmalıdır. Özellikle yoksul olan toplumlarda bu haklar yoksulluktan çıkma yolunun açar, bu da fakir insanların kendileri için ellerinden geleni yapmaları yönünde onlara güç verir. İyi bir hayat şartını sağlamak, gerekli sağlık ve eğitim hizmetine sahip olmak, diğer sosyal haklara sahip olmak kalkınmanın gerekliliği olduğu kadar, bu hakların devamlılığı için çeşitli yöntemler üretmek ve uygulamak devletin veya diğer sosyal kurumların görevidir.³¹

1.2.3. Toplumsal Nedenler

Yoksulluğun altındaki nedenler arasında iş dünyasında veya çeşitli hizmetlerden yararlanmada yapılan etnik ayrımcılığında altını çizmemiz gerekmektedir. Eğitim veya fiziksel yetenekleri aynı olanlar bireyler arasında sırf; din, dil, ırk ve daha ayrıntıya inersen hatta renk farklılığından bile yoksulluğa maruz kaldıkları ne yazık ki bir gerçektir. Bu ayrımcılık doğal olarak beraberinde adaletsizliği ve dışlanmayı getirmekle birlikte arzu ve inançları da zedelemektedir. Bu da daha iyi bir hayat için yeni fırsatları elde etme aşamasında kişileri, geriye itip, enformel sektörlere veya daha az para kazanacakları işlerde çalışmaya zorunlu kılmaktadır.³²

Yukarıda gelişmekte olan ülkemizde yaşanan yoksulluğun temelindeki sebeplerde bir kaçına değinmemize rağmen tabi ki, bunların yanında çok önemli yer kaplayan;

³¹ Tolga Kabaş, “Gelişmekte olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları”, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, (Yayınlanmış Doktora Tezi), 2009, s.118.

³² Kezban Çelik; Yasemin Yüce Tar, “Samsun’da Evlere Temizliğe Giden Roman Kadınlar: Enformel Sektörde Çalışmanın Yükü Nelerden Hafif?”, (Çevrimiçi) http://www.calismatoplum.org/sayi48/celik.pdf_12.03.2017

- Bir ülkede eşit gelir dağılımı yapılmadıkça, yaşanan büyüme oranı ne olursa olsun, yoksulluk oranında bir azalma söz konusu olmaz.
- Az gelişmiş ülkelerin en büyük sorunların biri hızlı nüfus artışıdır. Var olan kaynakların paylaşımı konusunda yoksulluğu artıran bir unsurdur. Hızlı nüfus artışının yoksulluğu artırdığı ya da yoksulluğun nüfusu artırdığını da göz önünde bulundurabiliriz. Bunun yanında aile yapısı ve özellikle kentlerde yaşanan yoksulluğun temelini oluşturan kırsal kesimlerden yapılan göçlerdir.
- Çalışma alanlarının ve imkânlarının az olması veya erişebilir olmaması da yoksulluğu artıran sebeplerdendir. Buda kayıt dışı sektör, tarım sektörünün zayıf olması, enformel sektör ve düşük ücretler de yoksulluğu artıran nedenlerdendir.
- İşsizlik denince akla ilk gelen tabi ki yoksulluktur. Bur da önemli olan kısa süreli olması veya işsizliğin sebepleridir. Yani kendine uygun iş bulamaması; eğitim düzeyine uygun olmaması veya ücreti yeterli bulmaması.
- Yoksulluğun ekonomik sebeplerinin yanında sosyal sebeplerde büyük bir yer kaplamaktadır. Kendi ihtiyaçlarını karşılayan yani yoksul sayılmayan bir ailede aniden gelişen ölüm ve çalışmaya engel rahatsızlıklar yaşayan aile bireyleri, aniden yoksullukla karşı karşıya kalabilir. Doğal afetler, savaşlar ve boşanmalarda ani yoksullukların sebepleri içindedir.
- Dünyanın her yerinde olduğu gibi ülkemizde de yaşanan en büyük sorunlardan birisi ayrımcılıktır. Irk, din, cinsiyet ve köken gibi ayrımcılığa maruz kalan insanlar, çalışma alanında arka planda bırakılarak veya ortalamanın altında bir ücretle çalışma zorunda bırakılırlar. Yaşadıkları bu ayrımcılık yüzünden yoksullukla karşı karşıya kalmaktadırlar.
- İkamet edilen bir yerde doğal ve iklim koşulları kötü olması, kamu hizmetleri, alt yapı, ulaşımın eksik olması, orda yaşayan bireylerin yoksulluk oranında bir artış meydana getirir. Ve bu gibi yerlerde bu koşulların iyileştirilmesinin zor olması bakımından, yoksulluk devamlı bir hal almaktadır.³³
- Cinsiyet eşitsizliği kaynaklı sosyal ve ekonomik alandaki ayrımcı faaliyetler özellikle kadın yoksulluğunu artıran önemli bir faktördür. Yani çalışma

³³ Şenses, a.g.e.,s.145-216.

alanında kadınların ikinci plana ötelenmesi yoksullaşan kadın temasını ön plana çıkarmaktadır.

1.3. YAŞAM BİÇİMİ OLARAK YOKSULLUK

Yoksulluk genel olarak ekonomik yetersizliğin getirdiği bir sorun olmasının yanında, dışsal ve içsel etmenlerle bir bütün olarak baktığımızda, doğal hayatı hep birlikte yok etmemizin de yoksulluğa etkisini anlayabiliriz. Geri dönüşümü olmayan kaynakların umarsızca tüketilmesinin, insan olarak kendimizi gözü kapalı uçurumdan atmaktan hiçbir farkı yoktur. Yoksulluğun, sadece ekonomik kaynaklardan yoksun olma anlamına gelmediğini yukarı da açıkladık. Yoksullar ekonomik olarak geride kalmalarının getirisi olarak eğitim ile sağlık hizmetlerinden de yoksun kalırlar. Yoksun kaldıkları kaynaklara sahip bireylerden keskin bir çizgiyle ayrılırlar. Durum böyle olunca sosyal hayattın dışında kalan bu kişiler, kendileriyle aynı ekonomik statü veya sosyal statüye sahip kişilerle ortak bir yaşam biçimini, normalleştirerek varlıklarını devam ettirirler.³⁴

Yoksulluk sorunu her bölgede veya dönemde farklılık gösterir. Kırsal kesimlerde her ne kadar birey toprak bakımından varlıklı olsa da, kazanç olarak yoksul olabilir veya sunulan kamu imkânlarından eğitim hizmetleri bakımından şanslıyken, sağlık hizmetleri bakımından yoksul olabilir. Yani yoksulluğun temel bir sorun olduğu, ancak şekillerinin, boyutlarının değişkenlik gösterebileceği bir gerçektir.³⁵

1.3.1. Yoksulluk Kültürü

Yoksulluğu, bir kültür olarak ele aldığımızda bunun bir anda oluşmadığını, söz konusu durumun oluşmasının bir zamanı kapsadığını hemen anlayabiliriz. Bu bağlamda; bir şeylerden yoksul kalma, kişilerin üzerinde çeşitli etkiler doğurur ve bu etkiler bir kuşaktan gelecek kuşaklara kalıcı bir şekilde nüfus ederek yoksul bireylerin devamını sağlar.

³⁴ Gamze Aksan, “Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Konya, 2009, s.50.

³⁵ Şenses, a.g.e., s.109.

Toplumların yaşam şekilleri incelendiğinde yoksul olan kesim ile olmayan kesim arasında yaşam tarzlarının farklılığına değinen birçok araştırma yapılmıştır. Dünyanın neresinde olursa olsun yoksullara ait ortak yaşam şartları veya sorunları vardır. Buda benzer yaşam şartlarının ürettiği ortak sorunlara aynı cevapları doğururken, bunun toplumda yayılması da yoksulluk kültürünün temelini oluşturmaktadır.³⁶

Yoksulluğu bir kültür olarak ilk kez, gelişmekte olan toplumlarda büyük şehirlere yapılan göçler sonucunda buralardaki fakir semtlerdeki yoksulluk içinde hayatlarını devam ettirmek zorunda kalanların yaşam şekillerini anlatmak amacıyla, 1950’lerde Amerikalı antropolog Oscar Lewis tarafından ortaya atılmıştır. Lewis yaptığı çalışmalarda, “bir antropolog olarak yoksulluğu bir kültür, bir aşağı kültür olarak anlamak ve yoksulluğu kendi çerçevesi içinde rasyonel olarak, ailede kuşaktan kuşağa geçen bir yaşam şekli olarak tanımaktır”. Lewis’in neden yoksulluk kültürü diye bir kuramı oluşturma ihtiyacı duyduğu irdelendiğinde aslında değişik bölgelerde yoksullar üzerinde yaptığı araştırmalarda bir birine benzer sorun veya alışkanlıkların tespit etmesinin sonucu olduğunu anlıyoruz. Amerikalı antropolog yoksulluk kültürünü, tarihte bazı koşullarda birbirinin devamı olan durumların var olduğunu belirtiyor. Bunlar ise, “para ekonomisi, ücretli işçilik ve kar amacı ile üretim, sürekli veya geniş işsizlik, ücretlerin az olması, siyasi baskı veya istenilerek fakir kesimlerin sosyal, politik ve ekonomik örgütlenmenin oluşmaması, en önemlisi yoksul kişileri fakirliklerini onların suçu olarak gören kim değer yargısının var olması” olarak sayılmaktadır. Yani özet olarak yoksul kesimlerdeki şartlar altında oluşan yaşam şekillerini Lewis yoksulluk kültürü olarak görmektedir.³⁷

Türkiye’de ise yoksulluk kültürü ilk defa Türkdoğan tarafından incelenmiştir. Bunun yanında tanınması daha çok basın-yayın aracılığıyla olmuştur. Dikkat çekici yönü ise yoksulların sadece fakir oldukları için diğer kesimler tarafından suçlanması, çalışarak hayata katılabilecekken, fakir olmalarının kendilerinden kaynaklandığı yargısı, yoksullara yapılan sadakaların, dernek yardımlarının veya diğer sosyal

³⁶ Savaş Kalaycı, “Yoksulluk Kültürü ve Sosyal Dayanışma Geleneği Yunus Emre Kültür Vakfı Örneği” (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Karaman, 2015, ss.26-27.

³⁷ Aksan, **a.g.e.**, s.51.

yardımların yapılmaması gerektiği düşüncesinden gelmektedir. Yoksulluk kültürü bilimsel bir kavram değildir; çünkü yoksulların diğer kesimler tarafından sadakaya veya onları çalışmamaya iterek yoksulluk kültürüne alıştırdıkları idea edilmektedir.³⁸

Dünyadaki bütün uluslar veya toplumlar birbiriyle kıyaslandığında her biri farklı farklı hayat tarzlarına sahip olup, bunun getirisi olarak farklı kültürel yapılara sahiplerdir. Bu açıdan farklı kültürdeki toplumlarda yoksulluk belirlenirken hepsinde aynı ekonomik ölçekleri baz almak, sosyal yapılarındaki farklılıkları göz ardı etmek genellikle yanlış veya eksik sonuçlara götürür. Nerdeyse her ülkede veya ülke içinde farklı toplumlarda bile yoksulluk tanımı veya sınırları değişir. Buda yoksulluk için genel geçer bir çözümü imkânsız kılar. Yani aslında her toplum için şahsına münhasır bir yoksulluk kültürü oluşur diyebiliriz. Çünkü zamanla yoksul toplumlar, hayata bakış açıları, hayattan beklentileri veya kendilerine ait ortak inanç değerleri çerçevesinde ortak bir paydada yoksulluk kültürünün sınırlarını çizerler. Yoksulluk Kültürü, bir toplumda ekonomin bozulması, siyasi istikrarsızlık veya iç-dış savaşlar sonucunda aniden meydana gelmeyen, aksine zaman içinde birçok faktörün etkisiyle oluşan bir olgudur.³⁹

³⁸ Fatih Özdoğan, “Yoksulluk Kültürü Yaklaşımına Eleştirel Bir Bakış”, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara, 2009, s.12.

³⁹ Orhan Türkdogan, “Türk Toplumunda Yoksulluk Kültürü”, Deniz Feneri Derneği **Yoksulluk Sempozyumu**, Ed: Ahmet Emre Bilgili ve İbrahim Altan, Cilt: 1, İstanbul: Entegre Matbaacılık, 2003, s.106.

Resim 3: 6 aileden biri yoksulluk sınırının altında yaşıyor

Kaynak: 10 Mayıs 2014 tarihli Sözcü Gazetesi

Türkiye’de 4 kişilik ailelerin yüzde 15.2’si, 2 kişilik ailelerin ise yüzde 30.4’ü yoksulluk sınırı altında yaşam mücadelesi veriyor.

TÜİK’in aile verilerini yayımladığı 2013 yılı İstatistiklerine göre; Tek kişilik hanehalklarının yüzde 13.4’ü, çekirdek ailelerin ise yüzde 30.4’ü 2012 yılında yoksulluk sınırının altında yaşamıştır. Buna göre her 6 çekirdek aileden en az biri yoksulluk sınırının altında hayat mücadele veriyor.

Yapılan araştırmalarda, yazılan makale veya kitaplarda yoksul bireylerin ait olduğu yoksulluk kültürünün yer ettiği bir toplumsal sınıf olduğu üzerinde durulmuştur. Bu sınıfın yok edilebilmesi için başkalarının desteğine ihtiyaç duymadan, kendi ihtiyaçlarını kendilerinin karşılayabilmesi için imkân yaratılmasıdır. Bunun için ilk adımlardan bir tanesi eğitimidir. Çünkü yoksulluk bir bakıma cahillik veya vasıfsızlığın bir getirisi olduğundan yoksulluk kültürünün yok edilebilmesi için eğitilmiş bir sınıf çok önemlidir. Bunun yanında iş olanakları veya zanaat alanların yaratılması da bu insanların kendi kendilerini ikame etmeleri için ayrıca önemli bir durumdur.

1.3.2. Yoksulların Dışlanma Sorunu

Sosyal dışlanma, bireylerin sosyal faaliyetlerin dışında kalması yani topluma dâhil olamama durumudur. Bu kavram, belirli kesimlerin toplumsal bütünü ve sermaye birikimi sürecine dâhil olamaması ile ekonomik büyümeye yaptığı katkıdan adil olarak yararlanamaması sonucunda ortaya çıkan ve birçok yönden tartışılan karmaşık bir kavramdır.⁴⁰

Sadece yoksul oldukları için, temel yeteneklerinin veya yaşam boyu öğrenme fırsatlarından yararlanamamaları ve bu yüzden de ayrımcılığa maruz kalarak topluma dâhil olamayan kişiler vardır. Bu durum, söz konusu kişilerin temel ya da mesleki eğitim alamamalarına veya eksik aldıkları için yaşamın ana dinamiklerinin dışında kalmalarına sebep olur. Toplumda dışlanma denince hiç kuşkusuz ilk akla gelen ekonomik sıkıntılar neticesinde satın alma gücünün olamaması; psikolojik açıdan ise, kişinin kendisini boşlukta hissetmesi, bir işe yaramaz ve bunun verdiği suçluluk duygusu; politik olarak dışlanma ise, bireyin oy kullanma özgürlüğü veya kanunlar önünde eşit davranılma gibi temel demokratik haklardan mahrum kalması mevzusudur.⁴¹

Siyasi veya sosyal sıkıntılardan çok ekonomik sıkıntıların ağırlıkta yer aldığı toplumlarda, zenginler ve yoksullar bir arada yaşamak zorundadırlar. Durum böyle olunca çok öncelerden beri yoksul olmayan kişiler, yoksullarla aynı mekânlarda yaşamak istemezler ve bundan oldukça rahatsızlık duyarlar. Yaşanan bu rahatsızlığın getirisi olarak insanlık tarihi kadar eski olan yöntemlerden; yoksulların sayısının belirlenmesi, kategorize edilmesi bu huzursuzluğun göstergesidir. Dünyanın neresinde olursanız olun sosyal politikanın problemlerinden biri yoksul olmayanların, yoksul olanlardan duyduğu rahatsızlıktır. Bu rahatsızlık daha çok suçlama eğilimi şeklindedir. Yani, “yoksulu özellikle tembellikle, durumunu farkında olmama, kötü alışkanlıklara sahip olmakla, iyi bir aile hayatının olmaması, bakamayacağı kadar çocuk sahibi olma isteği şeklinde” çok eskilerden günümüze kadar gelmiştir.⁴²

⁴⁰Tijen Şahin, “Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi”, TC. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara, 2009, ss.45-46.

⁴¹ Sinem Yıldırım, Bora Yeni Han, “Sosyal Dışlanma ve İşgücü Piyasasında Gençler”, **Mevzuat Dergisi**, 2013, sayı 184., s.

⁴²Ayşe Buğra, **Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika**, 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s.11.

ABD başta olmak üzere birçok gelişmiş ülkede bile yoksul ve zengin ayrımına rastlanmaktadır. Öyle ki ister dünyanın gelişmiş ülkesi olsun veya ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkeler olsun, öyle semt veya mahalle vardır ki yoksullukla ve suçla özdeşleşmiştir. Neredeyse bu semtlere akşamları bir tarafa, gündüz bile girilmemesi gereken bölgeler olarak bilinir. Bu bölgeleri belirleyip onları, diğer diye ayırt etmek belki de dışlanmanın başlangıç noktalarındadır. Ancak bir toplumu bir bütün olarak düşünmek zorunda olduğumuz için A. Smith'in “ toplum bireylerinin çoğunun yoksul ve sefalet içinde olduğu hiçbir toplumun refah içinde ve mutlu olması söz konusu olamaz”⁴³ cümlelerinden de anlaşılacağı üzere toplumun bir parçasını öne çıkartarak gerçek bir tablodan bahsedilemez. Dünyanın birçok yerinde açlık ve sefalet içinde olan ancak geri planda kalan sayısız insan vardır.

Yoksullara bakış açısı çok eskilerden beri, onları sadece ücretle çalışabilecek veya ücretli bir işi olmayanların sosyal ortamda olmak yerine darülaceze veya hapisanelere kapatarak tecrit eden bir fikir hâkimdi. Bu fikir uygulanamıyorsa hayırseverlik altında zenginler tarafından sadece yaşamlarını devam ettirebilecek kadar yardım yapılan ancak yoksul tanımının çatısı altında bırakılan kişilerdir yoksulla. Bu kapsamda toplumda yoksulları ötekileştirilen yaklaşım tarih boyunca hep varlığını devam ettirmiştir.⁴⁴

Sosyal dışlanma sebepleri arasında coğrafi, etnik veya ırk olarak genelden farklı bir topluluğun üyesi olmak, şehirde kırsal kesimden gelenleri, batıda doğulu olanları veya ülkemizde sıkça rastlanan Kürt veya alevi olmak da dışlanmayı barındıran öğeler olmakla birlikte en büyük uçurumlar yoksulluk temellidir diyebiliriz.

⁴³ Şenses, a.g.e.,s.33

⁴⁴ Buğra, a.g.e., s. 48

1.4. YOKSULLUK VE SANAT

Bir toplumu toplum yapan bütün ögeler, kimi az kimi çok ama mutlaka etkileşim içindedir. Çağlar değiştikçe bilim toplumu olma yolunda teknoloji, yediğimiz içtiğimiz şeylerden tutun nerdeyse düşüncemize bile etki etmektedir. Tabi bunlarla birlikte eski çağlardan beri Türk toplumu ve dünya toplumlarının kaderini birçok düşünür değiştirmiştir. Sanatın toplumu etkileme ve değiştirme gerçeğini geçen zamanı göz önünde bulundurarak anlayabiliriz. Özele indirgediğimizde Rus toplumundan tutun, Fransız toplumuna veya bizim toplumumuzda birçok değişimin öncülüğünü yazar ve romanları yapmıştır. Toplum değişimlerinin zorlu ve sancılı bir süreç olduğunu göz önünde bulundurursak, bu dönemlerde çoğu ülkede ve zamanda düşünür veya yazarların tutuklu olması bu değişimdeki etkilerini gösterir. Aslında bu tutukluluk altında yazdıklarıyla toplumu değiştirme gücü yatmaktadır. Diğer toplumlarda olduğu gibi bizim toplumumuzda değişim ve gelişim sanatla farklı bir boyuta erişmiştir.

Yoksulluk, yukarıda da değindiğimiz üzere yanlış ekonomik politikalarının neticesinde ortaya çıkan ekonomik ve sosyal bir durumdur. Çünkü yoksulluğun nedenleri her ne kadar çoğunlukla iktisadi olsa da, sonucu toplumsal olup, yaşamın büyük bir kısmına etki eden, toplumsal birçok faktörü içinde barındırır. Bu bağlamda eğer ki yoksulluk toplumsal bir olgu ise, onu toplumu ele alan yazar ve eserlerinden ayrı düşünemeyiz. Bunu da aslında yoksulluğu ve yoksulu ele alan birçok yazılı, sözlü sanat eserlerinden anlayabiliriz. Bu yüzdendir ki gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye'nin en büyük sıkıntılarının başında yer alan yoksulluk sanat eserlerimizde kendine yer bulan konuların başında gelir.

İlk edebiyat ürünlerinden itibaren Türk Romanları veya hikâyeleri incelendiğinde belki de yoksulluk temalı eserlerin birçoğu salt kırsal yoksulluğu veya kentsel yoksulluğu ele almıştır. Bunun yanında ikisini birden ele alan birçok romandan da bahsedilebilir. Türk Cumhuriyeti ağır savaşlar ve yıkımlardan sonra kurulan bir ülke olduğu için belki de en büyük problemi halkın çoğunun karşı karşıya kaldığı yoksulluktu. Ekonomisinin can damarı tarım olan bir ülke olarak en fakir ve yoksun kesimleri yine kırsal kesimleridir. Bir tarım ülkesi olan Türkiye'yi kırsal kesimden bağımsız düşünmemiz mümkün değildir. Bunun altında çok farklı nedenler yatmaktadır. Durum böyle olunca toplum gerçeğinin bir yansıması olarak genelde

sanat özelde romanlarda fazlasıyla kırsal kesimin yaşadığı yoksulluğu, sefaleti ve bunun sonuçları işlenmiştir.

Yoksulluğun sanatla bağlantısını Yıldız Ecevit, gerçeklikle açıklar. Ona göre Sanatın hangi dalı olursa olsun ait olduğu gerçeği ifade eder. Bu gerçeklikten de içinde bulunulan dönemin görüş ve ifade tarzıyla yaşananlar ifade edilir. Genelde sanat ürünü, özelde romanlar ve hikâyeler içinde bulundukları dönemin koşullarını yansıtır. Zaten en çok okunan ve beğenilen romanlar, gerçeği anlatan kitaplar değildir midir?⁴⁵ Kısaca dünyanın neresi olursa veya hangi çağ olursa olsun sanat dalları toplum gerçeğini yansıtmaktadır

Toplumların en büyük sosyal ve ekonomik sorunu olan yoksulluk hiç şüphesiz ki, genelde sanatçının, özelde de romancının kalemine konu olmuştur. Makale, şiir, hikâye, müzikal, tiyatro, sinema ve en çok roman olmak üzere ortak olarak işlenen yoksulluk belki de en çok ele alınan konulardandır. Çünkü eğer sanat insan için varsa, insanın en büyük sıkıntılarının olan açlığı sefaleti ele alması kadar doğal ne olabilir. Bu yüzden çoğu romancı, yazılarında yaşanan yoksulluğa yer vermesinin yanında, eserlerinde çözüm yolları için çalışma ve önerilerde bulunarak öncülük görevini üstlenmiştir.

1.4.1. Kırsal Yoksulluk ve Romanlar

Ülkemizde yoksulluk çoğunlukla köylü kesimle özdeşleşmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarından tutun da günümüze kadar kırsal kesimin yaşadığı açlığa, sefalete, imkânsızlığa birçok kitapta değinilmiştir. Kimi kendi kırsal yoksul olan, kimi yaşanan yoksulluğa tanık olan yazarlarımız birçok eserinde ezilen köylüyü ve maruz kaldığı koşullara değinmiştir. Özellikle cumhuriyetin ilk yılları ve 1960'lı yıllar arasında sayısız köy romanları yazılmıştır. Bu dönemlerde çokça kırsal kesim yoksulluğunun kitaplara konu olmasında, belki de köy enstitülerinde yetişen köy tabanlı yazarların olmasıdır.

Kendimize neden kırsal kesim hep yoksul, onların bu makûs talihi neden değişmiyor dediğimizde, aslında bunun altında yatan birçok neden olduğunu

⁴⁵ Yıldız Ecevit, **Türk Romanında Postmodernist Açılımlar**, 10. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s.17.

görebiliriz. Kırsal yoksulluk dendiğinde aklımıza ilk olarak az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki tarım bölgeleri gelmektedir.

Kırsal yoksulluğun neden var olduğu konusu irdelendiğinden başlıca göze çarpan sebepleri aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

- Siyasi dengesizlikler ile iç kargaşalar: Bir ülkenin ekonomik büyümesi eş zamanlı olarak o ülkenin politik istikrarına ve iç düzenine bağlı olduğundan, istikrasızlık ve kargaşalar yoksulluğun başlıca çıkış noktası olması dolayısıyla bu durumun rehaveti yoksulluğun boyutunu belirlemektedir. Doğal olarak bir toplumda iç kargaşayı tetikleyen; din,ırk veya milliyetçilik gibi faktörlülerde doğrudan yoksulluğu tetiklemektedir.
- Kırsal Alanda bütünlüğün olmaması: Osmanlı İmparatorluğunda da en büyük sorunlarından biri olan büyük toprak burjuvaların fazla kazançlarının yanında, sadece geçimlilerini sağlayabilecek kadar tarım yapabilecekleri küçük veya parçalanmış arazi sahiplerinin, kırsal alanda birlikte yaşamalarıdır. Bu da kazanç da eşitsizliğe dolayısıyla da yoksulluğa sebep olmaktadır.
- Adaletli Bir Yönetimin olmaması: Eğer ki bir ülkede kırsal ve kentsel yaşamda adaletli uygulamalar uygulanmıyorsa ve daha çok kentsel yaşam merkezi alınıyorsa, bu da kırsal yaşama negatif olarak tesir eder, bunun sonucu olarak kır insanının ihtiyaçlarının karşılanması geri planda kalır ki bu da kırsal yoksulluğu artırır.
- Ekonomik ve Sosyal Politikaların Kent Yaşamını Merkezi olması: Bir ülkenin ilerlemesi için hükümet tarafından yapılan her türlü sağlık, eğitim veya altyapı hizmetlerinin verilmesi konusunda, kırsal yaşamın geri planda tutulması, ayrıca insan emeğin yerine teknolojin daha çok kullanılması da kırsal yoksulluğu çoğaltmaktadır. Bütün bu sebeplerden dolayı kırsal yaşamda hükümetin çoğu olanağından yararlanamadığı için kurtuluş olarak kırdan kentlere göç etmeyi görmektedirler.⁴⁶

⁴⁶ Havva, Kocatepe, “Yoksulluk ve Kent Yoksulluğu: Yalova İli Örneği”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, Yalova, 2011, s.21.

Kırsal kesimde çalışma imkânlarının sadece yaz aylarında olması, çoluk çocuk demeden aile bireylerinin çalışmalarına rağmen yukarıda sayılan sebeplerden kaynaklı hep yoksun, hep yoksuldur. Fakir Baykurt'an tutun Yaşar Kemal'e kadar birçok yazarımız köy yoksulunu romanlarında işlemiştir. Belki de en önemli sebebi kendilerinin de bir köy yoksullu olmalarıdır. İkinci ve Üçüncü bölümlerde Kırsal kesim romancılarımızın yaşadıkları kırsal yoksulluğu ve kitaplarını ayrıntılı bir biçimde ele alacağız.

1.4.2. Kentsel Yoksulluk ve Romanlar

Küreselleşen dünyada yoksulluk boyutlarının ve şekillerinin geçmişe göre değişiklik gösterdiği bir gerçektir. Geçmişte, yeni başlayan sanayileşme ve kırsal yaşamın azalıp kent yaşamının artması olarak görülen kentsel yoksulluk; şimdilerde, neo-liberal politikaların etkisiyle kişisel hakların göz ardı edildiği, esnek üretim ve istihdamla birlikte hiçbir hayat güvencesinin olmadığı ve sosyal hakların tanımadığı çalışma ortamları “yeni kent yoksulluğu” olarak belirtilmektedir. Yoksulluğun bu tanımı, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin kentlerindeki işsizlerin yoksulluğunun yanında son zamanlarda neo-liberal politikaların etkisiyle fakirleşen daha çok kimseyi kapsayan bir yoksulluk tanımıdır.⁴⁷

Yoksulluk denince ilk aklımıza gelen kırsal yoksulluk olmasına rağmen Kentsel yoksulluğu bundan ayıran temel özellik, kentlerde yaşayıp yoksul olmayan nüfusun, kırsal alanlarda veya dünya çapında yaşanan ekonomik değişimler ile yoksul hale gelmesi ve bunun giderilmek yerine bir fiil insanlar üzerinde kalıcı etki yaratmasıdır. Kaynaklarda yenisoyoksulluk türü olarak da geçen kent yoksulluğunun karşılaşılabileceği en büyük sorunlardan bir tanesi bu yoksulların gelecekte sosyal dışlanmayla karşı karşıya kalmalarıdır.⁴⁸

⁴⁷ Sevilay Kaygalak, “Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekansal Yoğunlaşması: Mersin/Demirtaş Mahallesi Örneği”, *Praxis* (2), 2001, ss.124-172.

⁴⁸ Mehmet Karakaş, “Küresel Yoksulluğun Öteki Yüzü: Yeni Yoksulluk Ve Sosyal Dışlanma”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: XII, Sayı: 2, Aralık 2010, ss.9-19.

Resim 4:Sosyal Hizmet Perspektifinden Kentsel Yoksulluk Sorunu

Kaynak: <http://naryayinevi.com/index.php?route=pavblog/blog&id=17>

Kent yoksulluğunun en büyük göstergelerinden biri belki de çöp kontenylarından yiyecek ve giyecek bir şey arayan insanlardır. Bu görüntüye kırsal kesimde rastlamak pek mümkün değildir. Özellikle büyük semtlerle bir bütün haline gelen bu kare, karın doyurma hissini insanın birçok insani özelliğini geride bıraktığının resmidir.

Türkiye’deki kent yoksullarının başlıca özellikleri arasında kırsal yoksulların devamı olmaları ve göçmenliğe ek olarak; üretim alanlarında emek gücünün yeniden üretimi bağlamında niteliksiz, yaşamını devam ettirebileceği bir işinin olmaması veya konaklayabileceği bir yerin olmaması olarak da belirtilseler de, diğer çalışan emekçilerle aralarında keskin bir ayırmadan söz edilemez. Çünkü hayatlarının devamları için yaptıkları her türlü eylem sınıf mücadelesinin bir kısmını oluşturmaktadır.⁴⁹ Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde genellikle ekonomik ve siyasal gücün kırsaldan çok kentlerde varlık göstermesi, kırsal kesimin çoğu

⁴⁹ Servet Gün, “Yoksulluk Döngüsü Bağlamında Sokakta Çalışan Çocuklar”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Ankara, 2010, s.39.

uygulamada göz ardı edilmesine veya çok az varsayımlarına sonucuna götürür. Bunun doğal sonucu olarak da, kırsal kesim ülkenin ekonomik, sosyal veya politik kaynaklarından kentlere göre daha çok az yararlanmak zorunda kalır. Buda gelişen toplumlarda çağdaş yaşam, hizmet ve fırsatların kentlerden kırsal kesime doğru artacağını belirtse de, bilhassa gelişmekte olan toplumlarda kır ve kent yaşamının arasındaki farkın gittikçe arttığı gözlemlenmiştir.⁵⁰

Türkiye’de’ özellikle 1950’li yıllardan itibaren kırsal kesimden büyük kentlere yapılan göçler sonucunda kentlerde biriken işsiz, evsiz insanların oluşturduğu yoksulluk olarak algılansa da tabi ki bununda altında yatan birçok neden vardır. Kent yoksulluğunu elan alan romanlar incelendiğinde, göçler sonucunda şehirlerde yaşanan olumsuz koşullar karşısında sefalet, çaresizlik içinde çırpınan insanları görüyoruz. Bu kitaplarımızın yazarları irdelendiğinde Orhan Kemal’den tutun Latife Tekin gibi çoğu yazarımız yoksulluk nedeniyle köylerden şehirlere göç etmek zorunda kalmış kişilerle karşı karşıya kalıyoruz. Bu nedenledir ki yoksulluk temalı kitapların çoğunda kırsal, kentsel yoksulluklar fazlasıyla işlenmiştir. Kentsel yoksulluğun yukarıda sayılan nedenler ışığında ikinci ve üçüncü bölümde kendine yer bulduğu roman ve romancıları irdedeceğiz.

⁵⁰ Şinasi ÖZTÜRK, “Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi” , Volume 1/5 Fall 2008, s.620

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE YAŞANAN YOKSULLUĞUN NEDENLERİ VE TÜRK ROMANI ETKİLEME BİÇİMİ

2.1. SOSYAL BİR PROBLEM OLARAK YOKSULLUĞUN EDEBİYATTAKİ YERİ

2.1.1. Edebiyat ve Sosyoloji

Sosyoloji, temel anlamıyla toplum bilimidir. Sosyolojisi, toplumda meydana gelen olayları ve bunların düzenlenmesini, örgütlenmesini veya neden niçin, nasıl olduğunu inceleyen bilim dalıdır. İlgi alanı sosyal çevre olan sosyoloji, temelde insanların nerde, ne zaman nasıl davrandıklarını gözlemler. Edebi yapıtlar da, sosyal olayları incelerken sosyal hadiselerin altında yatan gerçek nedenleri ortaya çıkarmaya çalışan sosyolojinin ana kaynağı olan sosyal çevreden beslenmektedirler. Bir yazar bir yapıtı hazırlarken, kafasında belirlediği şey için, gerçekleri olduğu gibi değil de, farklılaştırarak, düzenli bir toplum için gerekli ilişkileri, farklı kesimlerdeki insanlarla dile getirir, bu da olayları; nedenleri ve neticeleri çerçevesinde araştırmasına yardımcı olur. Aslında bu tarz yazarların temeldeki amacı toplumun değişmesi ve şekillenmesi için yardımcı olmaktır. Yani toplumsal konuları ele alan edebi eserler sosyolojiye kaynaklık eder. Toplumsal konular incelenirken bazı edebi yapıtlar söz konusu toplumsal konu hakkında belge görevi de görür. Toplumu ana hatlarıyla incelemeye çalışan sosyologlar, sosyal temalı edebi yapıtlardan faydalanırlar, çünkü bu eserler, ele alınan toplumu, belirlenen zamanda dil, din, ahlak, örf, aile yapısı, yaşama biçimi ve kültürel normlarının ayrıntılarıyla belirlenerek değerlendirilmesini sağlar.⁵¹

Edebiyat ve sosyolojinin konu olarak toplumu ele almaları, yararlandığı kaynakların benzerliği veya belirleyicilerin aynı olması gereğiyle aralarında yakın bir bağ vardır. Bunun göstergesi olarak da edebiyatın toplum yaşamında yer aldığı rol veya toplum koşullarının edebiyatı etki altına almasıdır. Öyle ki edebiyat sosyolojik konuları ele alması açısından genellikle sosyolojik çalışmalara yardımcı olduğu gibi,

⁵¹ Kemal Erol, “Kemal Tahir’in Köyün Kamburu Romanına Edebiyat Sosyolojisi Açısından Bir Bakış”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume 6 Issue 3, p. 879-903, March 2013, s.881.

sosyoloji de edebi eserler oluşturulurken başvuru ana kaynaklar arasında yerini almıştır. Bir toplumda oluşturulan edebi metinler, o toplumun siyasi, ekonomik, sosyal durumlarının yansımasıdır. İster edebiyat olsun, ister sosyolojisi olsun beslendikleri kaynak toplumdur. Yani toplumu oluşturan bireylerdir.

Sosyolojinin edebi kaynaklardan yararlanması gibi edebiyatın da sosyolojiden yöntemsel olarak faydalanması kaçınılmazdır. Bu bağlamda “edebiyatın bir sosyal hadise olduğunun altını çizen ve 1950’lerde Bordeaux’da edebî konuları inceleyen bir Sosyoloji Merkezi’nin varlığından haberdar eden Robert Escarpit, yazarın toplum içindeki konumunu tespit ederken; bir yazarı toplum içindeki yerine yerleştirmek için yapılacak ilk işin yazarın beslenme kaynaklarının araştırılması gerektiğinin önemini vurgular. Ünlü edebiyat tarihçisi ve teorisyei Lanson göre; edebiyat toplumun yansımasıdır. Lanson, edebiyat tarihinin, edebiyat-yaşam arasındaki ilişkiye dikkat çekerek, 1789 ihtilalinde edebiyatının payını vurgu yaparak, edebiyat tarihinde de sosyolojiye ihtiyaç duyulduğunu belirtir.⁵²

Disiplinler arası ilişkilerde bilimlerin birbirleriyle alanlarına göre münasebetleri olmaktadır. Edebiyat, sosyoloji, psikoloji, tarih, felsefe, halk bilimi birbirleriyle yakından ilişkili ve etkileşim halinde olan bilim dallarıdır. Ana teması insan ve toplum olan sosyal bilimlerden özellikle edebiyat, tarih ve sosyoloji arasında zorunlu bir bağ oluşmuştur. Gerçekten de edebiyat ile sosyoloji gibi sosyal bilimler arasında inter-disipliner/disiplinler arası etkileşimin olduğunu, bir bakıma bu bağın zorunlu olduğu birçok sosyolog tarafından ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sosyoloji toplum yapısını her bakımdan ele alırken, edebiyat ise toplum yapısının temelini meydana getiren olay veya koşulları edebi yapıtlar vasıtasıyla ele alır; “Sosyoloji grup halindeki insanların incelenmesidir; edebiyat ise, bu etkileşimin hayali betimlemesidir. Anlaşılacağı üzere edebiyat ile toplumun birbirini tamamlayan bir yapı içinde harmanlandığı söylenebilir. Sosyoloji de edebiyat da öncelikle insanın toplumsal dünyasıyla, ona uyumuyla ve onu değiştirme arzusuyla ilgilenir”.⁵³

⁵² Ertuğrul Aydın, “Edebiyat-Sosyoloji İlişkisinde Sosyolojik Kaynak ve Ölçütler”, **International Periodical Forthe Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 4 /1-I Winter 2009, s.361-364.

⁵³ Erol, **a.g.e.**, s.883.

Edebiyatın toplum üzerindeki etkisi göz ardı edilmeyecek kadar büyüktür. Çünkü okuduğumuz kitaplar, makaleler veya bunun gibi yazılı eserler bizim yaşadığımız dünya veya geçmiş milletlerin tarihini, kültürünü bir ayna gibi bize sunar. Edebi metinler sayesinde yaşamadığımız dönemlerin, hiç görmediğimiz milletlerin hayatlarını kültürlerini, değişimlerini anlama ve yorumlama şansımız olur. Edebiyatı ve tarihini iyi anlamak için ilk kural edebiyat ve toplum arasındaki ilişkiyi iyi analiz etmektir. Edebiyat yapısı gereği bireyi her bakımdan ele alır ve inceler. Tıpkı edebiyat gibi sosyolojinin de asıl beslenme kaynağı insandır. Yani bu iki disiplini bir araya getiren ortak nokta insandır. Edebiyat ile sosyoloji, insan yaşamını, bu yaşamın nasıl devam ettiğini toplum içinde bireylerin birbiriyle ilişkilerini veya bu ilişkilerin boyutlarını kendi kurallarınca incelerler.

Edebiyat ve sosyoloji arasındaki doğru bağlantıyı kurmak ve ikisini bir düzleme oturtup, birbirine katkıda bulunacak şekilde değerlendirmek, bir edebiyat yapıtını anlayıp, irdelemek bakımından önemlidir. Edebiyatın insan hayatındaki yerinin önemini vurgulayan Şaban Sağlık'a göre; "Edebiyat üstün niteliklerini gerek bireye, gerek topluma aşılır; yeni bir yaşantının, yepyeni görüşlerle duyuların müjdecisi olur. Ulusları tutsaklıktan kurtaran; özgürlüğün yüceliğini tattıran; kurtuluş savaşlarını hazırlayan edebiyat değil midir?". Sözünden de anlaşılacağı üzere Edebiyat aslında bir insan gerçeğidir. Sosyal olayların birçoğunun başlangıcı edebi metinlere dayanıyor olmasının altında da bu yatmaktadır. Eğer edebiyat hayatın bir yansıması ise, bir toplumu değiştirmek, geliştirmekte yazarların katkısını göz ardı etmemek gerekir. Toplumu geleceğe hazırlamakta bir bakıma edebiyatçılara büyük rol düşmektedir. Toplumun edebiyatın etkisi altında kalması da tabi ki anlatım tarzı ve baz aldığı noktalarıdır.⁵⁴

Edebi eserler ulusların tarihleri boyunca geçirdikleri her türlü değişime kaynaklık eder. Edebiyatın diğer bilimlerle arasındaki ilişkilerin yakınlığını veya onların edebiyata olan katkısını doğru anlayabilmek adına tarih, felsefe gibi bilim dallarıyla kıyaslama aracılığıyla yöntem karşılaştırması yapmak gerekir. Böylece eserlerin çıkış noktalarından hareketle dayandıkları kaynakları da göz önünde bulundurarak ulusların, toplumların, dönemlerin ve dönemlere ait özellikleri salt bilim

⁵⁴ Şaban Sağlık, **Popüler Romanlar ve Edebiyat Sosyolojisi**, içinde: Köksal, Alver, **Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri**, Hece Yayınları, Ankara, 2004, s.183-86.

kitapları dışına çıkarak geniş bir bakış açısı oluşturulur. Böylece sosyal problemlere, edebiyat aracılığıyla yoğrulan geniş açılı faklı çözüm yolları bulunur.⁵⁵

2.1.2. Sosyal Çevreyle Romancı ile Romanı Arasındaki İlişki

Edebiyatın oluşumunda yazar, yapıt, okuyucu kesim ve toplumun etkisi oldukça önemlidir. Bu unsurları bulundukların kültürden ayrı düşünmek imkansızdır. Burada kültür olarak kast edilen şey aslında söz konusu toplumun sahip olduğu gelenek, görenek, dil, din, ırk ile sanat anlayışı gibi kıstaslardan oluşan bir bütündür. Bir bakıma kültür bir toplumda var olan her şeyi kapsar. Her toplum şahsına münhasır özelliklere sahiptir. Bütün milletlerin farklı değer yargılarına sahip olmasının temelinde de bu yatar. Kültür denince birçok şeyin aklımıza gelmesiyle birlikte, toplumsal yönünü ele aldığımızda ilk olarak insan hal ve hareketlerini incelememiz gerekir. Toplumda yaşayan bireylerin sosyal çevreyle olan ilişkilerinde kültürel unsurlar etkilidir. Bir toplumu etkileyen birey davranışları ve bunlarla çevre arasındaki ilişki, sosyoloji ve edebiyatın iç içe geçmesinde oldukça önemlidir.

Edebiyat, içinde bulunulan toplumun duygu, düşünce ve hayallerini ifade yöntemidir. Örneğin ülkemizde doğulu bir senaristin sürekli doğu Anadolu bölgesini ve orda yaşanan insanların yaşadıkları problemleri veya içinde bulundukları durumları o bölgenin espri anlayışına göre ifade etmesi veya Egeli bir senaristin ege yöresini işlemesi gibi. Bu durum kendini romanlarda da gösterir. İnsanların duygu ve düşüncelerinin yer aldığı sinema, tiyatro, müzikaller gibi birçok sanatsal türün beslenme kaynağı çoğunlukla edebi metinlerdir. Bunun en büyük örneği Reşat Nuri Gültekin'in “ Çalığışu” romanıdır. 1922 yılında yazılan roman, Osmanlının son dönemleri ve cumhuriyetin ilk yıllarına ışık tutmaktadır. Anadolu'nun çeşitli yoksul kasabalarının ele alındığı kitap, sonrasında çok sevilen televizyon dizileri olarak hayatımızda yerini almıştır. Bu roman sadece bunlardan bir tanesidir. Görsel sanata edebi metinlerin kaynaklık etmesi yalnızca ülkemizde değil dünyanın, her yerinde ilgili dönemlerin sorunlarını ve yaşam şekillerini ele alan romanlar; sinema, tiyatro ve benzeri görsel alanlara uyarlanmıştır.

⁵⁵ Aydın, a.g.e., s.367.

Geçmişin geleceğe aktarım yolunun en başında yazılı metinler gelir. Özellikle edebi metinler bir toplumun kültürel değerlerinin korunup devamlılığı hususunda çok önemli rol oynar. Çünkü yazar söz konusu eserini ait olduğu toplumun dinamikleri çerçevesinde meydana getirir, bunu yaparken de yanlış veya eksik yönlerini kendince veya yaptığı araştırmalar sonucunda belirtir. Aynı zamanda toplumu veya toplumdaki etmeleri etkiler ve değiştirir. Bu noktada edebi eserlerden özellikle roman ve romancının toplumdaki dinamikleri değiştirme gücü yadsınamaz. Geçmişe bakıldığında bunun birçok örneğini görebiliriz. Genelde objektif olmaya özen gösteren roman türünde yazar bir olayı anlatırken, sosyal durumları da belirtmek durumundadır. Bu sebeple romanlar yazıldıkları veya değindikleri dönemlerin belgeleri olma özelliğini de taşırlar.

Türk romanı, Türk toplumunun temel sorunlarını ve bunların değişimini, sonuçlarını ve çözümlerini ortaya koymaya çalışır. Toplumsal yapıda meydana gelen bütün problemler, her açıdan irdelenerek romanlarda yerini alır. Bizim romancımız toplumun yaşadığı sorunlara duyarsız kalmayıp, söz konusu sorunlara çözüm sunmak amacıyla eserler yazmıştır. En temeldeki inanç, dil, din ırk, kültür ve medeniyet problemlerinden tutun da kişisel ya da daha küçük sorunlara kadar sosyal yapıda yer alan aklınıza gelebilecek her türlü şey hakkında yazılar kaleme alınmıştır. Bu da romanın aslında iyi bir sosyolojik kaynak olduğunu gösteriyor. Ülkemizde yazılan ilk romanlardan tutun bu güne kadar, içinde bulunduğumuz zaman ve olayları göz önünde bulundurarak, kadın meselesi, çocuk evlilik, kuma, sınıfsal farklılık, kentleşme, göç, kırsal kesim, sanayileşme, her türlü yoksulluk türü gibi birçok kavram ve olay hakkında romanlar yazıldığı görülmektedir.⁵⁶

Bir romancının kitabını anlayıp kritiğini yapmak istiyorsak öncelikle romancının ait olduğu dönemin sosyal problemlerini veya olaylarını bilmemiz gerekir. Çünkü yazar içinde yaşadığı toplumsal şartların etkisi altındadır, bu açıdan romancı anlattığı konuyu ifade edebilmek için sosyal realitelerden yararlanır. Edebiyat veya daha ayrıntılı olarak romanlar, bir toplumda yer alan birey, sosyal problem veya olguları ele alıp, sosyal olayları işleyerek, toplumun eksik yönlerini belirleyip insanlara aktarma noktasında çok önemlidir. Romanlar genel olarak bir toplumu ve

⁵⁶ İbrahim Tosun, Ali Koç, "Fatih Harbiye Romanına Edebiyat Sosyolojisi Açısından Bir Bakış", **Tunceli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, Güz 2012, s.45.

onun içinde yer alan insanı konu edindiğinden söz konusu döneme ait bütün sosyal durumları yansıtmaları açısından da çok önemlidir. Aslına bir bakıma bir romanın yazılımında, karakterlerin oluşumunda toplumun etkisinin çok büyük olduğu gibi, yazılan romanların da toplum düzenini değiştirme gücü yadsınamaz. Yani etki-tepki durumu söz konusudur. Toplumun eksik ve yanlış yönleri yazar tarafından tespit edilerek, toplumdaki bireylerin önüne sunulur. Bir bakıma kendilerini sorgulamalarını ve yanlış düzeni değiştirme fikrini aşıl原因arak, son sözü onlara bırakılır.

2.1.3. Genel Olarak Romancının Yoksulluk Teması

Edebi eserlerin beslenme kaynağı yaşam ise, yaşama dair bütün konular kitaplarda, dergilerde, vb. alanlarda yerlerini alırlar. Romanları okurken zaman zaman yazarın hayatında kesitlere rastlamamak mümkün değildir. Yazarlar, roman konularını, bazen kendi hayatlarından, bazen kendi yakın çevrelerinde yaşanan hayatlardan konu edinirler. Dünya Edebiyatında olduğu gibi Türk romanında da, hayatında hiçbir zaman yoksullukla karşı karşıya kalmamış, kalma ihtimalide hiç olmayan yazarlarda, birçok eserinde yoksul insanların hayatını konu edinmişlerdir. Burada gözlem gücünün edebiyattaki yerini görmüş oluyoruz. Tabi bunun yanında kitaplarında kendi ve çevresindeki insanların yoksul hayatlarını işleyen romancı örneklerine de çokça rastlamak mümkündür. Bazı yazarlar çocukluklarında yaşadıkları çevreyi ve buradaki sıkıntılara çoğu kitabında bazen açık, bazen de üstü kapalı bir biçimde yer verir. Kimilerinde ise, yaşadıkları sıkıntılar o kadar edebi hayatlarına nüfus eder ki, neredeyse bütün edebi yaşamları boyunca aynı konular üzerinde eserler ortaya koyarlar.

Yoksulluk, toplumsal ve ekonomik politikaların neticesinde ortaya çıkan toplumsal bir sorundur. Bu kapsamda temelini oluşturan konular iktisadın konusudur. Bunun yanında yoksulluğu sadece iktisadi bir kavram olarak açıklayamayız çünkü yoksulluk yaşamı tümünden etkileyen sosyal-toplumsal birçok sorunun kaynağı olmuştur. Edebi eserleri de toplumun bir aynası olarak gördüğümüze göre yoksulluk ve yoksunlar romanlarda ele alınan konuların başında gelir.⁵⁷ Aslına bir bakıma yazılı eserler ekonomik geriliğin bir göstergesi olan yoksulluğu, iktisadi boyutlarının

⁵⁷ Fatma Zehra Fidan, “ Latife Tekin’in Eserlerinde Yoksulluğun Farklı Görünümleri” , **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 11, Sayı 1, Nisan 2013, s.501.

sonucunda oluşan fakirliğin, sefaletin kısaca sebep olduğu birçok toplumsal sorunu ve olguyu yansıtmak gibi bir amaç içindedir de.

Yazarlığı bir meslek olarak ele aldığımızda bu mesleğin beslendiği ana kaynak olarak içinde bulunduğu dönem, sosyal çevre, hayata bakış tarzı, ekonomik statüsü gibi olguları sayabiliriz. Romancı yazdığı romanında sosyal temaları işleyiş tarzı, aktarmak isteği fikirler, buradaki sosyal hedefi ve bunun okuyucu üzerindeki yansımaları çok önemlidir. Bir edebi eserin doğru anlaşılması, ait olduğu toplumu sağlıklı bir şekilde incelemeden mümkün değildir. Bu durum sadece roman için değil genelde sanat için geçerlidir. Eğer ki edebiyat sosyal yapının bir parçası ise yazar da toplumsal bir varlıktır, bu açıdan bir romanı anlamak için romancıyı anlamak gereklidir. Bu da yazarın ait olduğu toplumu ön plana çıkararak onun biyografisini incelememizi gerektirir. Yazar içinde bulunduğu toplumdaki etkilendiği gibi, toplumu da etkiler. Yani romanlar ve toplum karşılıklı olarak birbirini şekillendirebilir veya değiştirebilir.

Edebi yapıtlar toplumların karşı karşıya olduğu sorunları, yine toplum kaynaklarından beslenerek farklı şekillerde topluma iletmeye çalışırlar. Romanlarda en çok işlenen konulardan biri olan yoksulluk, bazı eserlerde en açık haliyle bazı eserlerde dolaylı olarak işlenir. Yoksulluğu bir yaşam şekli olarak ele aldığımızda son derece açık olduğu için hemen fark edinilebilir. Çünkü yoksul kesim en başta karın tokluğu, giyilecek kıyafet, barınacak yer, sağlık hizmetleri gibi temel yaşam unsurlarından genellikle eksik kalmıştır. Birisi olsa mutlaka diğeri eksiktir. Bundadır ki yoksul yaşam şekli toplumu derinden etkiler, bu da o topluma ait romanların konusuna derinden nüfus eder. Her ne kadar romanlar kişisel görüşün ifadesi olarak görünse de aslında, yazarın ait olduğu toplumun yansımasıdır. Romanları ait olduğu toplumdaki soyutlamak neredeyse imkânsız bir durum olduğundan, söz konusu kitabın dönemi ve toplumsal yapısı üzerinde sosyolojik çalışmalar yapılmasında kolaylık sağlamaktadır. Romanda işlenen yoksulluk temasını anlamaya çalıştığımızda, yoksulluk kavramının boyutlarını göz önünde bulundurarak, yoksulluğun ilgili kitap da hangi özellikleriyle işlendiğini anlayabiliriz.

Romanlar, birçok edebi ürün gibi ait olduğu veya ele aldığı toplumun, karışık halde bulunan birçok durumunu öznelleştirerek ortaya koymaya çalışır. Romanların toplumu yansıtmalarını, Stendhal'ın Kırmızı ve Siyah kitabında; “Romanlar, uzun bir

yol üzerinde dolaştırılan bir aynadır. Bu ayna bize kâh göklerin maviliğini, kâh yolun hendeklerinde biriken çamurları gösterir. Bir de torbasında bu aynayı taşıyan adamı ahlaksızlıkla itham edersiniz! Onun aynası yolun çamurlarını gösteriyor diye aynayı kabahatli buluyorsunuz! Çamurların bulunduğu bu uzun yolu, daha doğrusu, suların birikmesine ve çamur olmasına meydan veren yol müfettişini suçlarsanız daha yerinde olur.”⁵⁸ Cümlesinden de anlaşılacağı üzere romanlar yazıldığı toplumun ait olduğu toplumsal gerçeklerden beslenir ve yeri geldiğinde bunları eleştirir. Romanlarda ifade edilen durumların arkasında yatan birçok neden olduğu ve bunlar bir bütün olarak ele alındığında bir anlam ifade ettiğini göz önünde bulundurmamız gerekmektedir.. Toplumlari oluşturan bir çok konu gibi romanlarda işlenen yoksulluk da; hem zaman, hem mekân olarak ait oldukları toplumlardan ayrı düşünülemez. Yazar; kendine göre, kendi tarzıyla toplumların karşı karşıya kaldığı yoksulluğu kendince neden ve sebepleriyle ele alır ve romanlarına yansıtır.

Okuduğumuz birçok yazılı eser veya izlediğimiz birçok sinema, tiyatro, müzikal gibi sanatsal eserler, kendi toplumunun kültürünü ve özelliklerini hissettirir. Bu bakımdan Türk edebiyatında veya dünya edebiyatında yoksulluk temasını işleyen yazarların kitapları hayatlarından izler taşır. Yoksulluk konusunu tema olarak işleyen birçok kitap, yazarın çocukluk veya gençlik dönemlerinde yaşadıklarından beslenir. Bazıları bir fiil kendi yaşadıklarını, kimisi kendisi yoksullukla bire bir mücadele etmek zorunda kalmamasına rağmen çevresindeki yoksul insanlar ve yaşanan yoksulluk hakkındaki gözlemlerini romanlarında malzeme olarak kullanmıştır.

Edebi metinler incelendiğinde, bahsi geçen dönem, toplum, etnik köken, din ayırımı yapılmadan karşılaşılan konuların başında yoksulluk gelir. Dünyada edebi ürünler başta olmak üzere, tiyatro, sinema, müzikal gibi birçok yapıtın temel kaynağı aşktır, bunun yanında yoksullukta bir o kadar geniş bir kaynağa sahiptir. Yoksulluk kavramı konu olarak neredeyse aşk kadar yazılı veya görsel metinlerde yerini almıştır. Birçok eserin ana teması yoksulluk olmasa da, mutlaka eserin bir bölümünde

⁵⁸Aziz Şeker, “Sosyal Çalışma Epistemolojisine Bir Katkı Alanı Olarak Roman Ve Öykü Sanatı Türk Edebiyatından Yoksulluk Manzaraları”, (Çevrimiçi), http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:_ORasM74J:www.sosyalhizmetuzmani.org/sosyalcalismadaroman.doc+&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr, 17.11.2016

yoksulluktan bahsedilir. Yoksulluk ve onun sebebiyet verdiği durumlar toplumsal problemlerin başında yer aldığı için, Dünya ve bizim edebiyatımızda çoğu yapıtları yoksulluk teması olmadan düşünemeyiz. Öyle ki yoksulluğun kattığı anlam çıkarıldığında geriye tamamen anlamsız kalacak birçok modern ve klasik yapıt vardır. Türk edebiyatında da bu durum çok da farklı değildir. Başta Yaşar Kemal olmak üzere neredeyse bütün kitaplarında açlığı sefaleti işleyen yazarlarımız vardır.

Yoksulluk olgusu sadece Türk edebiyatında değil dünya edebiyatında da birçok yazarın kalemine konu olmuştur. Öğrencilik yıllarında fakir olduğu için şoförlük gibi birçok işte çalışmak zorunda kalan Amerikalı yazar Mike Davis gibi. Tarihçi olmasına rağmen birçok toplumsal sorunu ele almıştır. Özellikle içinde büyüdüğü Güney Kaliforniya başta olmak üzere şehirlerdeki iktidar ve sınıf ilişkilerini konu alan incelemeleriyle bilinmektedir. Yoksullar hakkında birçok çalışması olması yanında, Türkiye’de 2007 yılında metis yayınları tarafından ve Türkiye’de yoksullukla ilgili birçok araştırmada başvurulmuş Gecekondu Gezegeni, şehirlerdeki insanları konu alması bakımından en dikkat çekenler arasındadır.⁵⁹

Gecekondu Gezegeni Kitabında Mike Davis, Latin Amerika, Güney Asya ve Afrika’nın büyük şehirlere kırsal kesimden gelen göçlerle gelen kişilerin, iş bulamaması sonucunda oluşan gecekondu bölgelerinin durumunu ele alıyor. Çok kapsamlı araştırmalar sonucunda fakir ülkelerin kentlerindeki yoksulları ve onların toplumdan tecrit edilmeleri üzerine yapılan ayrıntılı araştırmalardandır. Bir çok mega kentteki artan nüfus ve bunca insanın nerde, nasıl yaşadığını ortaya koymaya çalışan Davis, doğal felaketlerin insanlara verdiği zararlar, gecekonducularda yaşamının verdiği zararı, aynı düzeyde görmektedir. Gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkeler başta olmak üzere çok büyük ve büyümeye devam eden yoksulluk sorunu ile genel bir profil çıkaran en kapsamlı kitaplar arasındadır.⁶⁰

Geri kalmış ülkeler başta olmak üzere, geliştirmekte olan hatta şuan Gelişmiş Ülke olarak adlandırılan ülkeler bile geçmişte yoksullukla çok fazla mücadele etmişlerdir. Birçok yazar ait olduğu toplumu, yaşadıklarını, hissettiklerini ele alır hat ta, roman kahramanları kendi duygularının tercümanlarıdır. Türkiye’de birçok öğrenci

⁵⁹ “Mike Davis”, (Çevrimiçi), <http://www.metiskitap.com/catalog/author/2548>, 10.17.2016

⁶⁰ Mike Davis, **Planet of Slums**, Çev. Gürol Koca, Metis Yayınları, İstanbul, 2007

ortaokul yıllarında Kemalettin Tuğcu'nun yaşamın bütün zorluklarını çeken kahramanlarını, lise yıllarında ise Maksim Gorki'nin Rusya'da işçi sınıfının yaşantısına ayna tutmuş kitaplarını okumuştur. Rusya'da olan siyasi olayları, işçi sınıfının sefalet dolu yaşamını birçoğumuz, dünyaca ünlü Maksim Gorki'nin "Ana" romanından biliyoruz ki okumayı sevenlerden bu kitabı okumamış çok az kişi vardır. Gorki 8 yaşından itibaren çalışmak zorunda kaldığı için, hem yaşayarak, hem de gözlemleyerek fakirliği, sefaleti ve bunlara siyasi durumların etkilerine birçok kitabında yer vermiştir. Rus edebiyatçı, ülkesinde kendi döneminde yaşanan durumları kitaplarında bir ayna gibi yansıtmıştır. Aynı şekilde Elizabeth Gaskell'in "Nortandsoud" kitabında İngiltere'nin kuzeyindeki bir şehirde fabrikalarda çalışan işçi sınıfının yaşadığı sefalet ve bunun sonuçları anlatılır.⁶¹ Bu da özellikle romanların, geçmiş tarihlerdeki olayların etkilerini ve sonuçlarını açık bir şekilde yansıtabildiğini ortaya koyuyor. Sanayi devrimi her ne kadar ülkemizde yapılmamış olsa da, Fransa, İngiltere başta olmak üzere işçi sınıfının maruz kaldığı sefaleti ve çaresizliği birçok klasikleşmiş kitaplarda bulabiliriz.

Romanlarda işlenen yoksulluğun boyutları, ele alınan yoksul kesimin ele alınış şekli ülke edebiyatlarına, yazılan dönemlere göre boyut değiştirir. Türk romanlarının birçoğunda, göç etmek zorunda olan insanların göç ettikleri yerlerdeki sefaleti, tutunma çabaları anlatılır. Örneği Emile Zola'nın yoksul kahramanları karınlarını doyurmak için göç etmek zorunda kalmazlar. Oysa Yaşar Kemal, Orhan Kemal'in kahramanlarının yaşadıkları bölgede iş olmadığı için çoğu mevsimlik ırgatlardır. O yüzden göç etmek zorundadırlar. Yazarların yoksul kahramanlarının özellikleri değişmektedir. Kimileri imrendiren, kimleri örnek alınan niteliklere sahipken, bazıları da kendini hiçbir şekilde geliştiremeyen, göç ettiği ortama uymak yerine, geldiği toplumun geriliğini de getiren tiplerdir. Toplumsal özelliklerinden dolayı her ne kadar yoksul kahramanların özellikleri farklı olsa da, betimlenen mekânların benzerlik göstermesi, yozlaşmış toplum ile yoksulluk arasında bir bağ kurma cabası, yoksulluk temalı birçok kitapta kendini göstermiştir. Bunlara örneklere 3. Bölümde yer verilecektir.⁶²

⁶¹ Elizabeth Gaskell, **Kuzey ve Güney**, Çev. Derman Kızılay, Altın Bilek Yayınları, 2013

⁶² Hasan Boynukara, **a.e.g.**, s.199.

2.1.4. Edebi Eserler ve Yaratıcıları

Edebiyatı; yazarın fikirlerini, düşüncelerini, izlenimlerini aktarmanın ve bunun bıraktığı etkinin vereceği mutluluğun bir göstergesi olarak da görebiliriz. Edebiyat kavramı insan yaşamının çevresinde oluşan bir olgu olduğu için kişilerin sosyal ortamlarıyla doğrudan bağlantılıdır. Edebiyat kişisel olayları incelediği kadar, toplulukların sosyal yaşam içindeki özellikle yoksulluk olgusunu, bu kapsamdaki fakirlik boyutlarını, dönemler kapsamında topluma aktarmayı hedefler. Cumhuriyetin ilk yıllarından tutun da günümüze kadar toplumun ana sorunlarından olan yoksulluk, birçok romana konu olmuştur. Türkiye dönemsel olarak farklı yoksulluk nedenleriyle karşı karşıya kalmıştır. Toplumun bir parçası olan romancıları toplumun ana sorunlarından olan yoksulluğu es geçmelerini düşünemeyiz.

Bir toplumun içinde bulunduğu yoksulluğun doğru tespiti, yani ne tür bir yoksulluk veya yaşanan fakirliğin düzeyini, sınırlarını ve de zaman içindeki farklılıklarının doğru belirlenmesi çok önemlidir.⁶³ Bu noktada yazılı metin olan edebi eserler devreye girer. Roman veya romancıların birçoğu toplumun içinde bulundukları sorunlara kayıtsız kalmamışlardır. İlgili dönemlere ait romanlar veya edebi eserler toplumları doğru analiz edebilmemiz konusunda bize yardımcı olurlar.

Yazarların çoğu, belirli bir toplumda, belirli bir tarihte toplumun içinde bulunduğu durum hakkında, devletin veya diğer kurumların yaklaşımları hakkında fikirlerini iletme aracı olarak görmüşlerdir edebi metinleri. Cumhuriyet döneminde yoksulluk denince ilk akla gelen savaştan sonraki Anadolu, yani köylülerin içinde bulundukları durum, yoksulluk içinde kayboluşları, kentlere göre çok gerilerde kalmaları birçok toplumcu yazarın kalemine konu olmuştur. Edebi eserleri yazarken yazarlar aslında toplumun içinde bulunduğu durumu aydınlatmaya, bu durumu topluma ve devlet yetkililerine iletme gibi bir amaçları da vardır. Aslına bir bakıma bu yazarın görevidir. Toplumlara derinden etkileyen olayların başlangıcı hep edebi eserlerle mümkündür. Her ne kadar bu çalışmamızda daha çok yoksulluk sorunu elen alan romanları incelesek de aslında neredeyse bütün sanat dalları toplumun yaşadığı sorunları ele alır. Örneğin Tiyatro Avrupa'dan başlayarak çok eski haykırış biçimlerinden bir tanesidir. En az romancılar kadar Türk şairleri de şiirlerinde

⁶³ Şenses, a.g.e., s.61.

toplumsal sorunlara değinmiştir. Günümüzde de sinema çok büyük bir rol oynamaktadır. Edebi eserlerin toplumların kaderini değıştirmede çok önemli olduğunu gazeteler, dergiler, günümüzün vazgeçemediğı televizyon, sosyal mecra bile aslında yazma eyleminden beslenmektedir.

Bir yazarın toplumda yaşanan sorunlara değinme noktalarında tarz farklılığı vardır. Eğer o kişi toplumun içinden geliyorsa, yani toplumun yoksullarında biri ise, kendisi yoksulluğı birinci elden yaşayan olduğundan, yoksulluğun çevre üzerindeki bütün etkilerini bilir. Bu tarz yazarların örneğın cumhuriyet döneminde toplum içinden gelen yazarlar, eserinde hep yoksulun yanındadır. Kitaplarında yoksul karamanlar biraz taraf tutulur. Tabi bu yazardan yazara farklılık gösterir. Kimi yazarlarımızın kahramanları, cahil gelmiş ve yaşadığı hiçbir şeyden ders almadığı için cahil olarak yoksulluğı mahkûmdur.

Öncelikle bir toplumdaki bütün insanların hepsinin eşit olduğu ilkesinden hareket edersek, kentte veya köyde yaşıyor olması, okumuş ve cahil biri olması onun toplumdaki söz konusu hizmetlerden az veya çok yararlanmasını etkilememesi gerekmektedir. Çünkü bir devlet bütün vatandaşlarına eşit hizmet sunmalıdır. İşte bu noktada cumhuriyet dönemi yazarından özellikle Anadolu'nun içinden gelen yazarlar, bu durumun burada geçerli olmadığının altını çizerler. Bu yazarlara göre eşitlik yoktur, bunun yanında üstüne üstük yoksul kesim diğer bireyler tarafından küçük görülür. Bunun en güzel örneklerinden biri Orhan Kemal'in "Gurbet Kuşları" kitabından köyden şehre göç eden insanlara gardan şehirli insanların aylar diye bağırmasından bahsedilmesidir.⁶⁴ Ve aslında ezilen-ezen ilişkisi bu noktada toplumsal sorunların başlangıcında yerini alır. Toplumsal sorunların çözümü için ilk önce eşitlik ilkesi ele alınmalı, yani köylü, şehirli, kasabalı, varlıklı, fakir, okumuş, cahil olarak insanlar arasına ayırım koyulmamalıdır. İşte bu noktada toplumcu romancılar ilk önce bir toplumda eşitlik derler.

Bir yazarın bir toplumu ifade edebilmesi için örneğın Anadolu köylüsünü iyi bilmesi gerektiğinin altını çizer. Toplumcu yazarlar Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda birçok kişinin Anadolu köylüsünü tanımadığı ve o yüzden yoksulluğun içinden çıkılmaz bir hal aldığıının belirtir. Bu nedenledir ki bu yıllarda aydın kategorisindeki

⁶⁴ Orhan Kemal, **Gurbet Kuşları**, Everest Yayınları, 2005, s.4.

kişiler toplum sorunları ve çözümleri noktasında gerekli faydayı sağlayamamışlardır. Çünkü bir durumun çözümü veya çözüm önerileri için, olayı altında yatan sebepleri iyi bilmek gerekir. Örneğin o toplumun yaşama tarzı, geçim kaynağı, eğitim düzeyi, iş fırsatları, aile yapısı, aile yapısındaki gelenek göreneklerin etkisini. İnançların yaşam tarzlarına etkilerini bilmeden o toplumu doğru yansıtmaması çok da mümkün bir durum değildir.

2.2. ÜLKEMİZDE DÖNEMSEL OLARAK YAŞANAN YOKSULLUĞUN ROMANLARIMIZDAKİ YERİ

Edebi türleri incelediğimizde toplumsal olaylardan beslenenlerin en önünde romanlar yer alır. XIX, yüzyıldan beri değişip gelişen roman türü, Stendhal, Balzac, Dickens, Dostoyevski, Zola gibi güçlü romancılar kalemleriyle toplumu her yönünü ele alan yazılar yazmışlardır. Bu sebeptendir ki roman, edebi bir tür olmanın yanında, belirli dönemde belli bir milletin, sosyal yapısı, düzen bozuklukları, geçim kaynakları, yaşanan yoksulluğun boyutları, kişilerin yaşam şekilleri ve koşulları ile ilgili bilgi veren ve sonraki toplumları aydınlatan eserler olarak görülürler. Bu açıdan bakıldığında çoğu roman yazıldığı döneme ışık tutan bir belge, romancı da o döneme şahitlik etmiş olur.⁶⁵ Benzer şekilde Türk romanları da incelendiğinde hangi dönemde yazılmış olursa olsun yoksulluk teması farklı boyutlarıyla sürekli kaleme alınmıştır. Türk romanında dönemlere göre farklı yoksulluk temaları vurgulanmıştır.

2.2.1. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Savaştan Çıkmış Yoksul Türkiye ve Bu Dönemi Aydınlatan Romanlar

Belirli bir toplumda savaş, doğal afet veya toplumların kendi özellikleri sebebiyle geçinebilmek, hatta hayatta kalabilmek için gerekli minimum gıda miktarına erişememe durumu olan yoksulluk, her devirde insanlığın karşı karşıya kaldığı bir problemdir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk toplumu inanılmaz siyasi olaylarla karşı karşıya kalmış, yeniden şekillenme döneminde başta iktisadi olmak üzere birçok

⁶⁵ Adnan Mahiroğulları, “Emile Zola’nın “Germinal”ı ve XIX. Yüzyılın sonlarında Fransız Endüstri İlişkileri”, (Çevrimiçi), <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/index/search/authors/view?firstName=Adnan&middleName=&lastName=Mahiro%C4%9Fullar%C4%B1&affiliation=&country>, 26.10.2016

açından olumsuz durumlara maruz kalmıştır. Toplumun bir parçası olarak çoğu dönem yazarlar da eserlerinde bu dönemi işlemiştir.

Türkiye, 1923 ile 1930 arasında her açıdan bir denge oluşturmaya başlamış olup, birçok sorunu çözmeye dair girişimlerde bulunmuştur. Ancak Avrupa’da patlak veren güç savaşları sonucu olan II. Dünya savaşından payına düşeni almıştır. 1930’lu yılların Türkiye’inde kırsal kesim başta olmak üzere ekonomik sıkıntıların çoğaldığı, sanayinin ilerlemek yerine gerilemesi ve savaş ekonomisinin sonuçları ile özellikle kırsal kesim için açlığın ve sefaletin hat safhaya çıktığı yıllardır. Türkiye her ne kadar bu savaşa girmemiş olsa da, sonuçları Türk halkının hayatlarını birçok yönden darmadağın eder. Bu sonuçları kendi toplumumuz açısından değerlendirdiğimizde hiç şüphesiz en önemlisi ekonomik boyutudur. 1938 ve 1945 yıllarında yazılan çoğu romanda savaş kaynaklı Türkiye’nin ekonomisinin dibe vurduğu, bu nedenle açlık, sefalet, kıtlık durumlarıyla insanların yüz yüze kaldığı ve insanların çaresizlik içindeki halleri anlatılır. Bu dönemde yoksulluk yanında, parasızlığın hat safhada olması, gıdasızlık, sağlık koşullarının sağlanamaması, ilaçların dahi bulunmasının insanlar üzerindeki etkileri anlatılmıştır.⁶⁶

Ayşe Buğra’ya göre; Cumhuriyet yıllarındaki yoksulluk devlet yetkileri tarafından daha çok kırsal yoksulluk olarak algılanıyordu. Yani Ankara’da cumhuriyet devletini kuranlara göre yoksul, kırsal kesim yani köylü bir başka deyişle ülkenin büyük bir çoğunluğuydu. Devleti yönetenlerin yoksullukla ilgili en önemli önlemlerinden biri kırsal kesimin, şehirlere göçünün önüne geçmekti. Çünkü şehir yoksulluğunun, sosyal politikalarla önüne geçme çabaları aksi durumda imkânsız olacaktı. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki yoksulluk, kapitalist bir ortamda ticarileşmeye çalışmaktan ziyade, arka arkaya yaşanan savaşların ve bu dönemlerde alınan yanlış veya eksik sosyal ve ekonomik kararlar neticesinde oluşmuştur. Ülkemizde cumhuriyet dönemi yoksulluğunu anlamaya çalışırken, göz önünde bulundurmamız gereken en önemli nokta herhalde Cumhuriyet Türkiye’sinin, uzun süre savaşlarla mücadele eden ve bu sıralarda yapılan mecburi göçlerle çok kötü bir durumda olan bir tarım ülkesinde kurulmasıdır.⁶⁷

⁶⁶ Alev Sınar Uğurlu, **Türk Roman ve Hikâyesinde İkinci Dünya Savaşı**, Dergâh Yayınları, 2003, s.31.

⁶⁷ Ayşe Buğra, **a.ge.**, s.99-100.

Türkiye, 1930'larda özellikle kırsal bölgelerde ekonominin iyice kötüleşmesi ve sanayileşme çabalarının başarısız olması sonucunda savaş koşullarının yerle bir ettiği ekonomik şartlardan en çok kırsal kesimin etkilediği yadsınamaz bir gerçektir. Ancak bu dönemde yaşanan özellikle kırsal yoksulluğun nedenleri sadece savaş ve göçler değildir. Yoksulluğun hat safhaya ulaşmasında 1928'de Orta Anadolu'da yaşanan kuraklık, 1930 yılında yaşanan krizi de yoksulluğu tetikleyen nedenler arasında saymak gerekir. Bunlarla birlikte 1940-1945 yılları arasında Türkiye'de ekonominin gittikçe daraldığı gözlemleniyor. İkinci dünya savaşı yılları Türkiye'de birçok yazılı kaynakta büyük yoksulluk dönemi olarak geçiyor.⁶⁸

İkinci dünya savaşının bitmesiyle birlikte yaşanan problemler ve eziyetler devam etmiştir. Salgın hastalıklarla işsizlikle, artan gıda fiyatları ile mücadele eden bir toplum vardır. Yazarları toplumun bir parçası olma gerçeğiyle, dünyanın her yerinde olduğu gibi, bizim yazarlarımızda ait oldukları toplumun içinde bulunduğu ekonomik, siyasi, toplumsal konuları ve bunların nedenleri ile sonuçlarına kitaplarında işlemişlerdir. Türkiye'de yoksulluğu ele alan ilk romanlar çoğunlukla savaş sonrası ülkenin içinde bulunduğu yoksulluğu ve siyasi durumun ekonomik hayat üzerindeki etkilerini işlemiştir. Kırsal kesimin durumunu bilen veya gözlemleyen; kırsal yoksulluğu, kent yaşantısının bir parçası olanlar ise; yiyecek ekmek ve barınacak yer bile bulamayanların şehir yoksulluğunu işlemiştir.

İkinci dünya savaşının yaşandığı dönem, birçok farklı yazar tarafından, farklı ekonomik ve sosyal problemlerle işlenmiştir. Kimisi Anadolu'nun ücra bir yerinde öğretmenlik yaparken kendisinin de dâhil olduğu yoksulluğu, bazıları şehirlerde yaşayan biri olarak, şehir insanının katlandığı sefaleti anlatır. Veya kendisi yaşamazken sadece tanık olduğu, gözlemlerini aktarır. Bu romanlar sadece savaş yoksulluğunu anlatmazlar, romanların anlatım gücü sayesinde birçok problemi veya durumu aynı anda yansıtmaya çalışır. Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki romancılar, bu dönemde kurtuluş savaşından sonra köylü kesimin içinde bulunduğu durumuna hem devlet yetkililerinin hem aydın kesimin dikkatini çekmiştir. Bu kapsamda Anadolu'nun içinde bulunduğu durumu eserlerimde ele alan yazarlardan başta olmak

⁶⁸ Buğra, a.g.e., s.101

üzeri Türk edebiyatında önde gelen isimlerinden Reşat Nuri Güntekin, Halide Edip, Yakup Kadri'yi sayabiliriz. Fakat değinilmesi gereken en öneli noktalardan biri bu üç yazarında Anadolu'yu, köylüyü dışarıdan gördükleri kadar tanıdıkları, çünkü anların içinden değillerdir. Bu bakımdan cumhuriyet dönemindeki en önemli yazarların köylünün yaşadıklarını dışarıdan bir gözün gördüğü kadar eserlerinde yansıtmaya çalıştıkları bu noktada gözlemci gerçekçilik ağır basar.

Cumhuriyet döneminde köylünün içinde bulunduğu durumu ele alan toplumcu yazarlardan bir tanesi Sabahattin Ali'dir. Sabahattin Ali'nin en önemli özelliği cumhuriyet döneminde toplumsal problemleri köyü ve kasabayı iyi bilmesi; gözlemci gerçekçilikten ziyade toplumsal gerçekçiliğe hitaben yazılar yazmasıdır. Yazar, yazarların belirli bir amacı olduğunu ve bunun da ele aldığı toplumu ve koşullarını iyi bilmek şartıyla insanları aydınlatmak ve gerçeği öğretebilmek olduğunu vurgular. Bu noktada toplumcu sanatı benimsediğini anlıyoruz. Sabahattin Ali toplumun içinden ve toplumu anlayan, onların yaşadıkları ve çevreyle bağlantılarını anlayabilen ve bunu eserlerinde yansıtabilen bir yazardır. Eserlerinde genellikle sosyal problemleri işler. "Kamyon", "Kafa Kâğıdı", "Ayrın", "Isıtmak için" gibi eserlerinde yoksul köylüyü ve bu kişilerin karşı karşıya kaldığı üzücü durumları işler. Sabahattin Ali, geçinememe, hatta karnını bile doyuramayan köylüyü ve bu durumun yol açtığı problemleri ve sonuçlarını ele alır.⁶⁹

Kemal Bilbaşar; Romanlarında kişisel konulardan sonra, içinde bulunduğu toplum bireylerini bilinçlendirmeyi amaçlayan, toplum gerçeklerini kırsal, kent yoksullarını onların problemlerini eserine konu eden öğretmen tabanlı bir köy yazarımızdır. Toplum temalı romanları arasında, "Yeşil Gölge", "Başka Olur Ağaların Düşünü" ve "Zühre Ninem" sayabiliriz. Bilbaşar toplumdaki toplum adaletsizliğini, ezen-ezilen profillerini birçok romanında toplumcu bir bakış açısıyla işlemiştir.⁷⁰ Her ne kadar psikolojik bir roman olsa da, öğretmenlik maaşı kesilince, yaşadığı sefaleti, sersefil oluşunu ve karın tokluğuna tarlalarda çalışmasına değinen en nihayetinde

⁶⁹ Alaattin Karaca, "Sabahattin Ali'nin Öykülerinde Toplumsal Konular", (Çevrimiçi), <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/12/850/10758.pdf> , 04.11.2016

⁷⁰ Ali Algül, "Kemal Başar'ın Denizin Çağırışı Romanına Psikanalitik Açıdan Bir Bakış", **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 2014 Bahar 20, s.8.

yaşadıklarına dayanamayıp ölüme sürüklediğini anlatılan *Denizin Çağrısı*” kitabın Bilbaşar’ın, en başarılı kitabı olarak görülür.⁷¹

Cumhuriyet dönemi yazarlarının çoğu toplum sorunlarına eğilerek, bunları doğru bir şekilde ifade etmeye çalışmışlardır. Bazı yazarlar bu problemleri ele almakla kalmayıp, bunları eleştiren veya çözüm önerilerinde bulunmakla birlikte, daha çok gözlemlerini gerçekçilik çerçevesinde aktarmaya çalışmışlardır. Bunların başında çocukluğundan beri Anadolu’yu iyi bilen Reşat Nuri Güntekin’dir. Birçok yazarın etkilendiği gibi Reşat Nuri de farklı dönemlerde Anadolu’nun içinde bulunduğu yoksulluğu romanlarının çoğunda işlemiştir. Bu bölgeyi bilmesi ve gizemli bulmasının yanında, toplumsal yapısını, sorunlarını yaşam şekillerini çoğu romanında farklı farklı problemlerini ana tema tutarak işlemiştir. “Çalıkuşu”, “Kan Davası”, “Yeşil Gece”, “Acımak”, “Kavak Yelleri”, “Kızılıcak Dalları”, “Miskinler Tekkesi” ile “Son Sığınak” olarak sayabiliriz. Toplum sorunlarına romanlarına değinen romancılar arasında yer alan, Mahmut Yesari, Sadri Ertem, Çıkrıklar kitabında dokuma tezgahlarının artık iş yapmadığı bu yüzden işsizliğin sebep olduğu göç ve yoksulluğu işlemiştir. Osman Cemal Kaygılı ise Çingeneleer kitabında sur içinde yaşayan çingeneleerleer durumlarını ele alır.⁷²

İkinci dünya savaşıının birçok ekonomik boyutu vardır. Bunların başında fiyat artışları gelir çünkü kara borsaya düşmüştür birçok mal. Durum böyle olunca zaten olmayan parayla bide gıda fiyatları öyle artar ki insanlar eve yiyecek getiremezler. Bu fiyat artışlarından konut fiyatları da payına düşeni alır, böylece çoğu kiracı evlerinin kiralalarını ödeyemez duruma gelir. Bu durumu en iyi ifade eden kitaplardan biri Halide Edip Adı Varın *Sonsuz Panayır*” kitabıdır. Konut fiyatlarıındaki yüzde yüzölük artışa Matımazel Noraliya adlı kitabında değinmiştir. Ev almanın neredeyse imkânsız hale geldiğini, aldığı maaşla çok iyi geçinirken, savaşıla birlikte geçinemez hale geldiğini “Bir Ev Sahibi” adlı Sait Faik Abasıyanık kitabından anlaşılacağı üzere geçim sıkıntısı insana hiç yapmayacağı şeyleri yaptırıyor. Savaş yıllarında artan fiyatlar nedeniyle yaşanan çaresizliği Oktay Akbal, “Garipler Sokağı”, en temel gıdalar arasında olan

⁷¹ Şevket Toker, “Cumhuriyet Sonrası Türk Romanında Öğretmen ve Sorunları”, *Ege Eğitim Dergisi*, 2002 (1), 2: s.4.

⁷² Olcay ÖNERTOY, “Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Roman Türü, Özellikleri, Temsilcileri”, (Çevrimiçi), <http://www.turkedebiyati.org/cumhuriyet-donemi-roman.html>, 26.10.2016

ekmek, şeker gibi ihtiyaçların fiyatlarının artışına değinen Atilla İlhan'ın “Panorama” sını da en çıplak haliyle göre biliriz. Savaşa girmeyen bir ülke olarak, giren ülkelerden daha çok sıkıntı yaşadığımız bir gerçektir. Bu durumu dile getiren belki de en iyi roman Faik Baysal'ın “Rezil Dünya” adlı romanıdır.

İhtiyaç dâhilinde olan bir şeyin hiç olmaması ile satın alınamayacak kadar fiyatının yüksek olması aslında bir bakıma aynı şeydir. Bu dönemde yazılan çoğu romanda kıtlık, çaresizlik, açlık, karaborsadan dolayı ihtiyaç olduğu halde fiyat artışından dolayı alınamama durumuna değinilir. Öyle ki günden güne ana tüketim maddesi olan ekmek, et, şeker, et, sebze, meyve, giyecek fiyatları artmaktadır. Vergiler yükselip, alım gücü azalmaktadır. Ekonomi o kadar kötüdür ki köylerde yaşayan halk artık ürettikleri ürünleri hiçbir şekilde satamaz hale gelir. Anadolu'da öğretmenlik yapan Kemal Bilbaşar, “Pembe Kurt” adlı kitabında bu konuya değinir

Savaşı bir fiil kendi yaşayan Rifat Ilgaz da kitaplarında bu dönemde yaşananları tam anlamıyla en içten duygularıyla bize aktarır. Çünkü öğretmenlik yapmasına rağmen o tarihlerde çocuklarına o çok istedikleri simidi bile götüremez. Rifat Ilgaz savaşın bütün olumsuzluklarını olduğu gibi yaşayan biri olarak, her daim savaşın onda, üşümek ve aç kalmakla eş anlamlı olduğunu vurgular.⁷³ Savaş demek, kıtlık sefalet doğal olarak salgın hastalık demektir. İlaçları bulmak veya bulduğunda kat kat daha fazla para ödemek zorunda kalınmaktadır. Dönemin gazetelerinde bile salgın hastalıklar sebebiyle ölenlerin sayılarına yer verilmemektedir. Bu durumu dile getiren yazarlardan Bilge Karasu “Dutlar” kitabında yer verir.

Yoksulluğun, sefaletin, çaresizliğin birçok olumsuz etkilerinden biri de ahlaki bozukluğun ailelerde kendini göstermesidir. Açlık öyle bir şeydir ki her türlü ahlaki davranışın önüne geçiyor. Şuan da bile televizyonda, gazetelerde izlediğimiz okuduğumuz birçok cinayet veya kavganın altında para mevzusu yani geçim sıkıntısı vardır. Geçim sıkıntısı yaşanan evlerde mutluluğun, saygının yerini bir süre sonra huzursuzluk alır. Belki de en çok kavgaların adam öldürmelerin yoksul semtlerde olmasının altında da yoksulluk yatmaktadır. Türk romanlarının birçoğunda fakir aile reisinin eve yemek getiremediği için birçok iş yapmak zorunda kaldığı, çaresizlik içinde kaldığı süreç anlatılır. Bu yoksulluk sebebiyle yaşanan aile dramlarını sayısız

⁷³ Uğurlu, a.g.e., s.45.

kitap veya sinema, dizilerde görebiliriz. Bu durumu belki de en iyi anlatıldığı romanlarımızdan biri Oktay Akbal'ın, “Garipler Sokağı” isimli romanıdır. 1950 yılında yayımlanan kitapta İstanbul fatih yakınlarında mezarlığa yakın, eski, harap bitap halde olan evlerde yaşayan, çaresiz bir kadar yoksul gariplerin yaşadığı sokaklardır. Adını orada yaşayan insanlardan alır. İnsanların yaşadığı yerin kimliğini ele verdiğinin göstergesidir aslında bu roman. Anlatılan zor yıllar II. Dünya savaşının olumsuz etkilerinin yaşandığı, ekmeğin karneye bağlandığı, fiyatların artmasından dolayı eve zar zor yiyecek getiren ailelere değinir. Yoksulluğun aile yapılarının düzenini bozduğuna da değinir. Ve aslında bu garipler sokağında insanların çoğu çaresizlikten bıkmış olup, çoğunun hayali bir an önce bu kenar mahalleden kurtulmak, daha iyi semtlerde ve hayatlarda yaşamaktır.⁷⁴

Cevdet Kudret, toplumsal sorunlara çoğu kitabında yer veren yazarlardandır. Herhalde bunların içinde en önemlisi İç Anadolu’da edebiyat öğretmeni olarak çalıştığı Kayseri’de savaştan yokluk içinde yaşayan insanlara halk evlerinin desteğine değindiği “ Havada Bulut Yok” romanıdır. Aslında bu romanda devletin ülkedeki bütün bölgelere yetemediğinin göstergesidir. 1934-1945 yılları arasında Anadolu insanın karşılaştığı, açlık, sefalet ve cahillik durumlarını ele alan Kudret, halk tarafından devlet olarak gördüğü halk evlerinin, çaresizlik içindeki insanlara yaptığı yardımları ele alır. Yoksulluğun kardeşi olan cahilliğe de vurgu yaparak, kendilerinden başka hiç kimseye güvenemeyen insanların, paralarına dört gözle bakmalarına ve insanların kendilerini ne kadar güvensiz bir ortamda hissettiklerine değinir. Türkiye’nin ana damarı sayılan şehri İstanbul da yaşayan insanlarla, Anadolu’nun en ücra bölgelerinde yaşayan insanları, ortak noktaları olan yoksulluk ta bir araya getirmiştir.⁷⁵

Zonguldak’ta bir dönem memurluk yapan Mehmet Seyda, savaş sırasında orda insanların maruz kaldığı pahalılık, birçok temel ihtiyaç maddelerinin bulunamaması, çalışanların gittikçe alım güçlerinin düşmesi, neredeyse aynı problemlere değinen Kemal Tahir’in “Namusçular” kitabında da zavallı Anadolu halkının satın alma gücünün olmayışından, fiyatların el yakması gibi ortak konulara değinmiştir. Yaşadıkları bölgenin ortak sorunlarını kalemine yansıtan sade ce bu yazarlarımız

⁷⁴ Oktay Akbal, **Garipler Sokağı**, Cumhuriyet Kitapları, 10. Baskı, 2009,

⁷⁵ Cevdet Kudret, **Havada Bulut Yok**, Evrensel Basım Yayın, 2013,

değildir. Yoksulluk ve sefalet kendiyle beraber salgın hastalıklar da getirir. Salgın hastalıklarla mücadele eden yoksul insanların gerekli ilaçları bulamaması veya yüksek fiyatlarda bulunması, salgın hastalıkların hızla yayılmasına sebep olmuştur. Atilla İlhan , “Bıçağın Ucu” romanında tifüs salgınının yayılması ve gazetelerde bile yer verilmesi işlenir. Bir benzer olarak açlık ve sefaletle birlikte çeşitli salgın hastalıkların yayılmasına Ayla Kutlu’nun “Emir Bey’in Kızları” adlı kitabında da yer verilir. Yoksullukla bağlantılı bir diğer konuda vergilerin artmasıdır. Kemal Tahir “Karılar Koğuşu’nda”, Rifat Ilgaz “Karartma Geceleri”nde, Atilla İlhan “Yaraya Tuz Basmak” kitaplarında Varlık Vergisini eleştirirler. “Panorama” ve “Sokaktaki Adam” romanlarında II. Dünya savaşı ile birlikte vergilerin artırılmasının insanların hayatlarını nasıl olumsuz etkilediğinden bahsedilir. Bu dönemde belki de en eleştirilen Varlık Vergisi uygulamasıdır. Yılmaz Karakoyunlu’nun “Salkım Hanımın Taneleri” kitabında haydar paşa garından sürgüne yollanan Rumlar, Ermeniler, Yahudi ailelerin darıma dağın olan hayatları ve bir simit bile alamayacak duruma gelmeleri anlatılır ve bu ayrımın yapılması eleştirilir.⁷⁶

Bütün bunların yanında yoksulluğa sadece bir gözlemci olan Yakup Kadri ile Halide Edip kendileri yoksulluğu yaşamazken, Savaş yıllarında Anadolu’ya eğilerek bu dönemin oluşturduğu yoksul toplumun içinde bulunduğu duruma kayıtsız kalamayan romancıların başında sayabiliriz. Yani yaşayan bilir felsefesinin dışına toplumun içinde bulunduğu durumu anlamaya çalışan romancılar olduğu da bir gerçektir.

2.2.2. Değişen Türk Toplumunda Değişmeyen Yoksulluğa Değinen Romanlar (1940-1960)

1940’lı senelerinde yazarların değindiği konular daha çok kişisel kaygılardan toplumsal kaygılara kayıyor. İkinci Dünya Savaşı ile birlikte toplumun karşı karşıya kaldığı ekonomik ve sosyal sıkıntılara duyarsız kalmayıp Türk romanında "köy edebiyatı" olarak geçen ve 1970’e kadar sürekli olarak kırsal kesim insanının çeşitli sıkıntılarına değinen yazarlar bu yıllarda yetişmişlerdir.

⁷⁶ Uğurlu. a.g.e., s.1745.

Cumhuriyetin ilk yıllarından tutunda 1970'lere kadar yoksulluk temalı çoğu romanda köy yoksulluğu işlenir. Örneğin; 1929'dan sonra, sanayileşmenin artması ve tarıma verilen önemin azalması sonucunda 1940-1946 arasında kırsal yoksulluğun şaha kalktığı yıllardır. Üretimin azalması tarım sektörünü geriletmesine rağmen, nüfusun çoğunluğu köylerde yaşamaya devam ediyordu. Bu da köylerdeki yoksul halkın yaşadığı sefaletin boyutlarına yansiyordu. 1950 ile 1960'larda köyden kentlere göçler artmaya başlamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında yetkililerin yoksulluk tanımına baktığımızda, yoksulların yalnızca köylüler olduğu belirtilmektedir. Yoksulluk çözümleri daha çok kırsaldan kentlere yapılacak göçü engelleyerek, yoksulları merkezden uzak tutma çabasından ibarettir. Bu yaklaşımla birlikte kent yoksullarının geri planda kaldığı da bir gerçektir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında oluşan köy romancılığı uzun yıllar devam etti. Ama edebiyatta yansımaları yani, bunun romanlarda ele alınışında tabi ki farkındalıklar oldu. Bununda en önemli sebebi yazarların ülkenin içindeki bulunduğu sıkıntılı durumun bilerek yetişmesiydi. Bu dönemde Anadolu'da doğmuş, yetişmiş, ülkenin çeşitli kurumlarında cumhuriyet ile birlikte farklı düşüncelerle eserler verilmiştir. 1940'dan sonraki yazarların verdiği eserlerde yazarlar gerçekçiliği ön planda tutmuşlardır. Yani aslında Türk toplumu kendi içinden gelen, yazarlar tarafından ifade ediliyordu. Cumhuriyet ile birlikte toplumdaki değişim ve ilerleme, bütün gerçekliğiyle romanlarda yerini alıyordu. O yüzden bu dönemde yazılan toplumsal romanların çoğunda köy ve şehirlerdeki insanların yaşadıkları, geri kalmışlık, göçler sonucunda şehirlerde yaşanan problemler, tarımın önemini yitirmesini, ekonomik adaletsizlikleri gibi konulara sıkça değinilmiştir. Eğitim, yoksulluk, işsizlik ve bunun gibi sıkıntılar işlenmiştir.⁷⁷

II. Dünya savaşının ülkemizdeki olumsuz etkileri ne yazık ki cumhuriyetin ilk yıllarında birkaç yıl yaşanıp geçmedi. Topluma derinden nüfus eden izler bıraktı. En önemlisi duygularda, fikirlerde değişim yaşandı. Bunun getirisi olarak okuma yazma düzeyinde artış oldu. Okuma yazma artınca doğal olarak Türk toplumu dünyada meydana gelen her türlü olay hakkında fikir sahibi oldu. Aslında romanlarımız bu

⁷⁷ "1940 Sonrası Türk Edebiyatı - Yenilikçi Türk Edebiyatı (1940-1960)" (Çevrimiçi), <http://www.dilimce.com/index.php/edebiyat-448/261-1940-sonras-edebiyat/5358-1940-sonras-tuerk-edebiyat-yenilikci-tuerk-edebiyat-1940-1960>, 26.10.2016

noktada devreye giriyor. Başka ülkelerde eğitim gören birçok yazarımız bir sosyal problemi ele alırken dünyadan örneklerle açıklayarak hem toplumun daha geniş bir perspektiften bakmasını sağlıyor, hem de diğer ülkelerdeki çözüm yolları hakkında bilgi veriyor. Toplamların içine düştükleri buhranda kurtarmak devletlerin olduğu kadar yazarlarında görevidir. Çünkü yazar araştıran, inceleyen, gözlemleyen en önemlisi yaşayan bir varlıksa içinde bulunduğu sosyal durumları eserinde işlememesi düşünölemez. Türk romanlarında 1940'dan itibaren toplumsal durumları ve bu durumlar hakkındaki fikirler daha kapsamlı olarak işlendi ve en önemlisi yorumdan ziyade, gerçekçilik anlam kazandı.

Tek partili dönemde yapılan yanlış stratejiler, devlet ve halk arasında doğru iletişimin sağlanamaması başta olmak üzere 1930 yıllar itibariyle hızlı bir şekilde fakirleşen köylü kesim içinde bulunduğu durum, edebiyatçıların konu olarak kırsal kesime yönelmesine sebep olmuştur. Bu sebeple 1950'li yıllar itibariyle kırsal bölgelerin içinde bulundukları durumları olduğu gibi anlatan romanların önemi artmıştır.⁷⁸

Edebi metinlerde sosyal sorunların, yaşanan sıkıntıların yoğunlukta işlediği yıllar 1940'lı yıllardır. Bu yıllarda "köy edebiyatı" olarak adlandırılan köy ile köylü halkın sorunlarına vurgu yapan yazarları, Cevdet Kudret , Faik Baysal, Ahmet Hamdi Tampınar, Kemal Bilbaşar, Abdölhak Şinasi olarak sayabiliriz. Bunların nerdeyse hepsi yaşadıkları bölgenin sıkıntılarına romanlarında yer vermiştir. Burada ayrıca birçok ege filmde veya belgeselinde adı geçen Halikarnas Balıkçısı, bodruma sürgün edildikten sonra orada yaşamaya başlamış olup, aynı zamanda Cumhuriyet döneminde yazılan romanlardan deniz insanların hayatına değinen ilk roman olarak da dikkatimizi çeker. Samim Kocagöz, ait olduğu Söke bölgesini romanlarında yer verir. Bir Şehrin İki Kapısı, Yılan Hikâyesi, Bir Karış Toprak, Bir Çift Öküz bu özelliği taşıyan romanlarıdır.⁷⁹

⁷⁸ Pelin Erdal Aytekin, "Köy Gerçekliği Bağlamında Türk Sinemasında Edebiyat Etkisi: Lütfi Ömer Akad Sineması" **Gazi Üniversitesi İletişim Faköltei, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi** - Sayı 41/Güz 2015, s.316.

⁷⁹ Öner toy, **a.g.e.**, 26.10.2016

2.2.3. Kırsal Yoksulluktan Göçün, Kentte Yarattığı Yoksulluk ve Romanlar (1950-1960)

Ülkemizde kırsaldan şehirlere göçler 1950’lerde başlamıştır. Kırsal kesimlerde doğurganlık oranını yüksek olmasından kaynaklı, nüfusun hızla artmasına karşın, tarım arazilerinin sınırlı olması, üstelik bu tarımda da makineleşme ile insanlara olan ihtiyacın azalması durumu, insanları artık başka alanlara yönelmeye zorunlu kılmıştır. Tarımda makineleşme ile birlikte emek fazlası oluşurken, şehirlerde sanayinin gelişmesi ile birlikte emek talebi artmıştır. Şehirlerdeki insanlar bu talebi karşılayamazken, kırsalda fazla olan emek, kentlerde ortada buluşması, bir zorunluluk olmuştur. Yani şehirlere yapılan göçlerin arkasında, kırsal açıdan bir zorunluluk, şehirler açısından bir gereklilik yatmaktadır. 1950’lerde kentte yaşayanlar % 25’lerde iken, şimdilerde yaklaşık % 65’lerdir. İlk olarak 1950’lerde İstanbul rastlanan, Brezilya’da favela, Türkiye’de “gece konu” olarak isimlendirilen düşük kaliteli, düzensiz ve anı kurtarma adına yapılan yapılardır. Daha sonra diğer büyük şehirlere hızla yayılmıştır ve 1970’lere kadar hızla artmıştır. Bu yapılar ya devletin ya da vakıfların arazileriydi. Yani kanunsuz yapılarıdır. Bu gece kondular her ne kadar resmi olarak kabul edilmeseler de siyasi nedenlerle kimse suçlu olarak görülmediği ve cezalandırılmadığı için kalıcı yapılar olarak arkası gelmeyecek şekilde devam edilmiştir.⁸⁰

1950-1970’lerde köylerden kentlere yapılan göçleri incelediğimizde yapılan yatırımlar konut yapımından çok sanayi alanında. Sanayi için yurt dışından satın alınan pahalı teknoloji için ucuz emek gerekmektedir. Bu amaçla köylerden yapılan hızlı göçler devreye giriyordu. Kırsal kesimden gelen, neredeyse hepsi bir gecede yapılan, devlet arazilerindeki gecekondularda yaşayan, biçimsel olmayan çalışanlardı. Böylece sanayi kesimi kırsal kesimden göç edenler sayesinde kar elde edebilmekteydi. Devlet bu izinsiz yapılara onları oy potansiyeli olarak gördükleri içinde karışmıyordu. 1950’li ilk göç dalgası, genelde fazla bir serveti olmayan yoksullardan oluşmaktaydı.

Bir tarım ülkesi olarak Türkiye’de yoksulluk denince akla ilk kırsal kesim gelir. Bazı dönemlerde geri planda kalan ancak hep var olan, bazı dönemlerde ise en ön

⁸⁰ Fikret Adaman, Çağlar Keyder, “Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma”, (Çevrimiçi), http://www.spf.boun.edu.tr/_img/1439211320_study_turkey_tr.pdf , 26.19.2016., s.19.

plandaki sorun olarak görülmüş ve birçok çözüm yoluna gidilmiştir. Kırsal yoksulların ülke geneline çok büyük etkisi olduğu için uzunca bir süre ülkemizde yoksulluk eşittir köylü kesimiydi. Ancak özellikle 1950’lerde başlayan kırdan-kentte göçler sonucunda büyük kentlerde gecekondualarda yaşayan yoksul bir kesimden bahsedebiliriz. Yani aslında her ne kadar artık kent yoksulluğu olarak ifade edilse de bu durum aslında kırsal yoksulluğun devamıdır. Ülkemiz gibi tarım ülkelerin kalkınma problemi demek genelde kırsal kesim demektir. Çünkü kırsal kesimlerde iş imkânlarının kısıtlı olması ve toprak bütünlüğü gibi sebeplerle insanlar genelde yoksuldur, Bu çerçevede Türkiye’de 1950’li yıllar itibariyle tarımda verimiz az olması, tarımda makineleşme sebebiyle emek ihtiyacının azalması, bu yerlerde eğitim-alt yapı sağlık gibi temel hizmetlerin yetersizliği sebebiyle hızlı yayılan göçler, ülke için büyük bir problem haline gelmiştir. Başta kentlerdeki yoksulluk ve sosyal dışlanma problemlerin temelinde daha çok, İstanbul olmak üzere büyük kentlere yapılan iç göçler olduğu anlaşıyor. Kent yoksulluğunun tek sebebi tabi ki kırsal kesimden yapılan göçler olmamakla birlikte, büyük bir kısmını oluşturdıkları da su götürmez bir gerçektir. Bu durumda kırsal yoksulluğun azaltılması aynı zamanda kentsel yoksulluğu da azaltmak anlamına gelmektedir ⁸¹

1950’den başlayarak kent yoksulluğu ve bu yoksulluğun farklı boyutları dikkat çekmeye başlamıştır. Aslında sanayileşme girişimlerinin ülkemizde 1950’lere denk geldiğini göz önünde bulundurursak, makineleşmenin önem kazandığı ve bununda tarım alanlarına yansısı toplum yaşamında büyük farklılaşmaları beraberinde getirmiştir. Bunun en büyük göstergelerinden bir tanesi sanayileşmiş kentlerimiz içinde önde gelen İstanbul, Ankara gibi şehirlere köy ve kasabalardan akın akın insanların göç etmesidir. Gerçekleşen göçler sonucunda, şehirlerin yapısı değişmeye başlamış, bu da kendiyle birlikte çarpık şehirleşme, gecekondulaşma sebebiyet vermiş olup, birçok yeni problem türemiştir. Bu dönemde yaşanan yoksulluk etkisi, az da olsa devletin çalışmaları, bazı kurumların desteği, örf ve geleneklerimiz (yoksula yardım edilir anlayışıyla) sayesinde yoksulluğun toplumsal ve negatif neticelerinin

⁸¹ Doğan Bıçkı, “Türkiye’de Kırsal Yoksulluk Sorunu: Çanakkale Kocalar Köyü Örneği”, **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt. XXX, Sayı.1, 2011, s163.

etkisi azaltılmaya çalışılmıştır. Ancak ne yazık ki önemli bir sorun olarak üzerinde çalışmalar yapılması 1980'leri bulmuştur.⁸²

1950'li yıllar denince Türkiye için köyden kente yapılan göçler gelir. Batıda sanayileşme süreci başlamış olup, evsizlik ve işsizlikle Türkiye karşı karşıya kalmıştır. Kır-kent arasında göçler başladığında şehirlerdeki insanların geçici olarak sığındıkları, hiçbir altyapısı olmayan çarpık yapılara izin verilmiştir. Bütün dünyada benzer isimler takılan yoksul insanların yaşadıkları yapılara gecekondular deniliyordu Tabi bu yapılar zamanla şehirlerde sınıfsal bir yerleşim göstergesi olmaya başlamıştır. Bu açıdan bakıldığında şehirlerde böyle bir sınıflandırılmanın yapılması, romanlarımıza yeni bir konunun olarak girmiştir. Zengin-fakir, ezen-ezilen ayrımının şaha kalktığı bu dönemi hem köylü açısından hem şehirli açısından çok iyi bir şekilde kaleme alan yazarın başında Orhan Kemal yer alır. Türkiye'de 1950'lerde fakir ile varlıklı kelimelerinin anlamını bazen şehirlerde, bazen köylerde, fabrikalarda yaşananların arkasındaki siyasal, ekonomik bütün sebeplerini de göz önünde bulundurarak, yoksulluğun sadece açlık anlamında değil de, sosyal eziklik, şartların sebep olduğu mutsuzluklar ve bunun gibi sayılabilecek bir sürü noktaya vurgu yaparak ifade etmiştir.⁸³ Türkiye'de şehirleşmeden ancak 1950'lerden sonra bahsedebiliriz. Bununla birlikte sosyal yapının değiştiği farklı ortam ve bu ortamın yeni inşalarından da bahsedebiliriz. Şehirleşme sadece kentlerde yaşayan insan sayısının fazlaşmasından ziyade, sosyal yapıda köklü değişiklikler olması anlamına gelir. Türk romanında şehirleşme ifade edilirken, toplumsal sorunlar, alt-üst olma durumlarını genellikle ele alınmıştır. Bu yazarlar arasında, Orhan Kemal, Kemal Tahir, Sevgi Soysal, Yaşar Kemal, Adalet Ağaoğlu, Oktay Akbal ve bunun gibi yazarlar yer alır.⁸⁴

1950'den sonra sol kökenli yazarların yanı sıra birçok yazar egemen görüşe dış çerçeveden bakarak, ona katkı sağlamak yerine hâkim olan yapıyı sorgulayan eserler yazmışlardır. Yaşanan sıkıntılardan dolayı, var olan düzeni sorgulayan hatta öneride bulunan yazarlardan çoğuna devlet tarafından yaptırım uygulanmış, hatta

⁸² Reşat Açıkgöz, Ö. Şükrü Yusufoglu, "Türkiye'de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları", **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, 2012, | Cilt.1, Sayı:1 – Volume.1, Issue:1, s.82.

⁸³ A. Ömer Türkeş, "İnternette Orhan Kemal", **Virgöl Dergisi**, Haziran, 2005, (Çevrimiçi) www.orhankemal.org/links/190.htm, 02.02.2017

⁸⁴ Necip Fazıl Kızılkurt, "1950-1980 Yılları Arasında Şehirleşme ve Türk Edebiyatına Yansıması: Genel Bir Bakış", (Çevrimiçi), www.journals.istanbul.edu.tr/iutded/article/download/1023001412/1023001262, 07.10.2016

cezalandırılmışlardır. Romancının birinci sırasında toplum olduğu için, kendinden ziyade toplumu düşündüğünü anlıyoruz. Bu kapsamda bir sanayi toplumu olmadığımız için kentlerde ezilen bir işçi sınıfından ziyade, adaletsizlik ve bunun sonuçlarının en acımasız haliyle hissedildiği kırsal kesimin yaşadıkları gözler önüne seren romanlar bu dönemin simgelerindendir.⁸⁵

1950’li yıllarda Köy Enstitüleri etkisini göstermeye başlamıştır. Burada daha çok köy kökenli yazarlar yetiştiği için eserlerinde köy kavramını farklı tarzlarda işlemişlerdir. Bunlar köy kökenli oldukları için romanlarında daha çok Anadolu’nun köylerinde veya kasabalarında geçimlerini topraktan kazanların hikâyelerini konu etmişlerdir. 1950’lerde köy yaşamını ve insanını konu edenler yazarlar arasında; Mahmut Makal, Fakir Baykurt ve Talip Apaydın yazarlarını sayabiliriz. 1960’larda da köy ve kasaba hayatını romanlarında işlemeye devam eden Fakir Baykurt, Kemal Bilbaşar, Yaşar Kemal gibi yazarların yanında, değişen dünya ve göçün etkisiyle kentlerde oluşan yoksulluk ve bunun gibi birçok şehirleşme problemlerini işleyen, Sabahattin Ali, Kemal Tahir, Orhan Kemal, Samim Kocagöz, Rıfat Ilgaz, Aziz Nesin romancıları da sayabiliriz.⁸⁶

Belki de kırsal kesimi kitaplarımızda, horlanan, itilen, potansiyel bir tehlike olarak değil de, ülkemizin bir gerçeği olarak ortaya konulması ve onların yaşadığı yoksulluğun gözler önüne serilmesini, yine köylü halkın içinden çıkar yazarlar yetişmesini sağlayan köy enstitülerine borçluyuz. Köy enstitü çıkışlı yazarlardan önce asıl olan sanat kaygısıydı. Ancak köy enstitü tabanlı yazarlar eserlerini, toplumun yaşadığı gerçekleri ve bu duruma karşı görüşlerini yansıtmak için bir araç olarak gördüklerinden daha önceki yazarlar gibi sanat kaygıları ön planda değildi. Onların çıkış noktaları öncelikle kendi ait oldukları çevrenin gerçeğini yansıtmaktı.

Toplum gerçeği kavramın yaratıcıları olan köy enstitüsü tabanlı yazarlar, kendilerine köylü halkı bilinçli kılmak, neyin ne olduğunu farkına varmasını sağlamak gibi görevler edinmişlerdir. Bu yazarlar 1960’dan itibaren TİP hareketinin tesirinde kalarak, başta kendi köylülerinin gözünü açıp, doğruyu yanlış göstermeye

⁸⁵ Berna Moran, **Türk Romanlarına Eleştirel Bir Bakış 2**, İletişim Yayınları, 20. Baskı. İstanbul, 2016, s.14.

⁸⁶ “Toplumcu Gerçekçi Eserler”, (Çevrimiçi), <http://www.edebiyatogretmeni.org/toplumcu-gercekci-eserler-toplumsal-gercekci/>, 20.08.2017

çalışmışlardır. Belki de bu sanatçıların yaptıkları en önemli şey, kırsal kesimin, hor görerek sadece uzaktan mistik bir tarzla kitaplara konu olmaları yerine, onlarla bir bütün olarak, bilerek ve gözlemleyerek yol gösterici bir şekilde romanlara konu olmalarına katkı sağlamışlardır. Bunların yanında bir önemli nokta ise kırsal kesimin yaşadıkları artık, şehirde yaşayan, onları sadece duyan yazarlarca değil, köy hayatının içinden gelmiş yazarlar tarafından eserlerde işlenmiştir. Enstitü tabanlı yazarların yaşanılan gerçeğin içinden gelmeleri sebebiyle, onların yazdıkları kendi fikirlerini ifade ettikleri romanlardan çok bildiri boyutunda kaldıklarını birçok kez gündeme gelmiştir.⁸⁷

1950'li yıllara gelindiğinde İkinci Dünya Savaşı döneminde yetişen, Köy Enstitülü çıkışlı yazarların içinde bulundukları köy ve kasaba konulu eserlerini yayınlamaya başlamışlardır. Köy kökenli yazarlar denince şüphesiz ilk akla gelenler arasında; Yaşar Kemal yerini alır. Üçüncü bölümde de üzerinde duracağımız gibi Yaşar Kemal birçok kitabında yoksul insanların köyde ve kente yaşadıkları sıkıntılar üzerinde durmuştur. Talip Apaydın, Fakir Baykurt da tıpkı Yaşar Kemal gibi ait oldukları bölgeleri romanlarında işlemişlerdir. Yaşar Kemal, Çukur Ovası, Talip Apaydın'ın Eski şehir ve çevresi köylerde yaşayanların para sıkıntılarına, kente yapılan göçleri Memleketi olan Burdur'u romanlarında işleyen Fakir Baykurt köy yoksulluğunu ve bundan kurtulma yollarını romanlarında işler. Kemal Tahir'in köyü ele alan romanları hapisane yıllarını geçirdiği Çankırı ile Çorum civarındaki köylüyü işler. Orhan Hançerlioğlu'da hem Anadolu'nun hem şehir insanının yoksulluk başta olmak üzere birçok sorununu işlemiştir. Necati Cumalı da kendi yaşadığı urla da bütün işçilerinin hayatlarını, geçim problemlerini işlemiştir.

2.2.4. Siyasi Karışıklıkların, Ekonomik Krizlerin Yoksulluk Üzerindeki Etkisi ve Yazılan Romanlar (1970-1990)

1970'lere özellikle kentlerde yaşanan ekmek, şeker, yağ kuyrukları damgasını vurmuştur. Kıbrıs'a 20 Temmuz 1974 ve 16 Ağustos 1974 olmak üzere iki defa barış harekâtı düzenlenmiş ve sonucunda adada KKTC kurulmuştur. Tabi bu duruma bütün

⁸⁷ Ferhat Çetinkaya, "Mucizevi Göstergelerde Fakir Baykurt'u Okumak", **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 2, Sayı: 7, Aralık 2014, s.265.

dünya tepki göstermiştir. Sonuçta Kıbrıs sebebiyle Türkiye'ye birçok ülke ekonomik ambargo uygulamıştır. 1974 Petrol fiyatlarının 4 kat artması ülke ekonomisini çok büyük darbe vurmuştur. Aynı zamanda ülke içinde yaşanan siyasi olaylar ülkenin ekonomisini gittikçe kötüye götürmüştür. Yaşanan bütçe açıkları ve dış borçlar nedeniyle ülkede yaşan ekonomik kriz insanları çok büyük yoksulluğa sürüklemiştir.⁸⁸

Savaşlar, göçler ve sanayileşme, teknoloji ve bunun gibi sayabileceğimiz birçok nedenden toplumlar değişmektedir. Bu nedenledir ki toplumu meydana getiren birçok öge bu değişimle değişmektedir. Toplumun bir parçası olan edebiyat özelde romanlar toplumun geçirdiği bu değişimleri yansıtmaktadır. Eğer ki edebiyat toplumsal konulardan besleniyorsa toplumun geçirdiği değişimleri edebi türlerden takip edebilmek gerekmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarından tutun 1980'li yıllara kadar Türk toplumu hızla değişmektedir. Sadece şehirdeki memur yoksulluğu anlayışından, kırsal kesimlerde yaşanan yoksulluk çilesinin ve gerçek yoksulluğun aslında köy yoksulluğu anlayışına kaydığından da anlayabiliriz. Toplumlar değişirken olumlu etkiler kadar olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Basit bir örnek olarak tarımda makineleşmeye geçilirken, daha az zahmetli, zaman ve iş gücü tasarrufu planlanırken, kırsal kesimde birçok işçi işsiz kalıp evlerine yiyecek, öteberi bile götüremez duruma gelip, tek çareyi şehirle gelmekte bulan insanların hayatlarını görebiliriz. Bu açıdan Türk edebiyatında kırsal kesimde işsizlik nedeniyle yaşanan yoksulluğu ve bunun sonucunda kentlere yapılan göç sonucunda kentlerde yaşanan yoksulluk birçok kitaba konu olmuştur.

Cumhuriyet ile birlikte bir değişim sürecine giren Türkiye, Özellikle 1960'larda neredeyse bütün bölgelerinde yapısal bir değişimin meydana gelmiştir. Bu süreçte özelde roman genelde edebi metinler farklı işlemlere bürünürler. Romanlar toplumun farklı kesimlerinin içinde bulunduğu durumlara yönelirler. Köylülerin özendiği kasabalar da edebi metinlere az da olsa konu edilmeye başlar. Halk çok büyük sıkıntılarla karşı karşıyadır. En önemlisi yaşanan değişim karşısında pozisyon almakta zorlanmaktadırlar. Bu durum karşısında toplumu bir bütün olarak ele almaya çalışan romanlar, bireylerin durumlar karşındaki davranışlarını konu edinir. Toplumun bir

⁸⁸ "Türkiye'de Ekonomik Krizleri", (Çevrimiçi), <https://sinestezi.wordpress.com/2009/02/20/turkiye-de-ekonomik-krizler-1969-1974-1978-ve-1980-krizleri/> , 25.06.2017

parçası olarak insan, değişen ve gelişen bir varlık olduğu için, edebi metinler onu, ait olduğu zaman ve sosyal çevre kapsamında farklı açılardan ele alarak sanatsal yöntemlerle, insan, tarih ve edebiyat arasında bir bağ sağlamış olur.⁸⁹

Kent yoksulluğundan bahsedilirken belki de ilk göze çarpan yoksul çocuklardır. Kent yoksulluğu bu çocuklarla daha da belirginleşiyor. Çünkü kar yağmur demeden çoğu yalın ayak olan mendilci çocukları, bütün gün ışıklarda araba camlarını temizleyenleri, gecenin bir yarısına kadar çiçek satmaya çalışanları, üstelik buldukları yerde geçeyi geçiren çocukların varlığıyla birlikte iyice görünür hale geldi. Halk arasında sokak çocukları olarak da isimlendirilen bu çocukların, varlığı çok uzun yıllar olsa da, bu çocukların neden sokakta olduğuna veya nasıl önüne geçirebilir sorusunun cevabını bulmayı, toplum olarak biraz geri planda bırakıyoruz. Bu konuya değinilmiş, çok fazla romandan bahsedemeyiz. Ancak 1990'larda terör olaylarının yoğunlukta yaşandığı Güneydoğu'da mecburi göçleri veya ortamın karışıklığının sonucu olarak yoksulluk olarak üzerinde durulmuştur. Medya sayesinde ön plana çıkan durumlar hakkında daha çok etnik köken veya siyasi durumlar hariç tutularak görüş bildirilmiş olup, yazılmış-çizilmiştir. Bu tarz yazılar nedenleri aydınlatmak yerine dışlanmayı artırmıştır. Çocukların durumunu ele alan çok az yazar dışında, genellikle nedenini aydınlatmak yerine ebeveynler suçlanmıştır. Hatta çocukları sokakta çalışan veya dilenen ailelerin, cezalandırılması gerektiği bile gündeme gelmiştir.⁹⁰

Toplumun içinde bulunduğu durumları, sıkıntıları, yoksullukları ele alan yazarlar 1970-1980'li yıllarda da devam etmiş hatta fazlalaşmıştır. Daha çok yazar demek, daha farklı konuların, yaşanan durumların farklı farklı nedenlerinin de ele alınmasını, toplumsal konulara daha fazla ele yer verilmesini de birlikte getiriyor. Bu yıllarda da kırsal kesimin problemleri işlenmeye devam edilirken, Abbas Sayar, Çelo'su, Ümit Kaftancıoğlu'nun Yelatan'ını diğer taraftan da 27 Mayıs ve 12 Mart olayları ve yazarların yaşadıkları işleniyor. Melih Cevdet, Erdal Öz, Çetin Altan, Oktay Rıfat 12 Mart öncesi ve sonrası olayları ele alan yazarlardandır. Bu yıllarda Almayan ya yapılan göçler sonucunda değişen hayatları, çocukların orda dilden tutun yaşanan birçok sıkıntısına değinilir. Aslında bu göçlerin en temel sebebinin yoksulluk olduğu ve ailelerin orda iş bulamaları, iki toplum arasındaki farklılıklar vb.

⁸⁹ Şeker, **a.g.e.**, 17 Kasım 2016

⁹⁰ Adaman, Keyder, **a.g.e.**, (Çevrimiçi) 26 Ekim 2016.

konular sıklıkla ele alınmıştır. Bekir Yıldız'ın Türkler Almanya'da ve Halkalı Köle romanları, bunlardandır. Bu dönemlerde tekrardan köy hayatına, aydın-köylü ilişkisini ve Hakkâri'de bir dağ köyünü konu alan “Hakkâri'de Bir Mevsim” kitabıyla Ferit Edgü, gecekondur insanının yoksul yaşantısını kendi izlenimlerini de katarak yazdığı “Gecekondur” kitabında yer veren Muzaffer İzgü de, romanlarında gülmecenin işlevinin güldürmek değil, olaya parmak basmak olduğu görüşüyle bu dönem yoksulluğu işleyen yazarlardandır.⁹¹

1970'lerde edebiyatımızdaki yoksulluğu inceleyen romanlar içinde genellikle kitaplarında yoksulluğa yer veren Burhan Günel'i ve Ökse romanını da geçmemek lazım. Gerçek yaşamdan izler taşıyan roman, yoksulların giderek kötüleşen bir ortamda içinde boğuldukları sefaletten kurtulma mücadelesi anlatılır.⁹²

Dönemler veya yıllar itibariyle toplumda çok sayıda değişim ve gelişim meydana gelmektedir. Bu değişimler bazen iyi yönde olurken bazen de kötü yönde olmaktadır. Olumsuz gelişmelerin toplumdaki yansımalarından biri şüphesiz yoksulluktur. Bu açıdan kentsel yoksulluk 1990'lardan beri ister sosyal ister siyasi nedenlerle olsun farklı şekillere bürünmüştür. Şehir yoksulları kırsal yoksullardan tip olarak biraz farklıdır. Kırsal yoksullukta ortak sebepler çoktur. Ancak kentsel yoksullukta çok daha farklı neden ve etkiden bahsedilebilir.

Dünyada ve özellikle Türkiye'de yoksullukla özdeşleşmiş birkaç durum vardır. Bunlardan ilk sırasında kır-kent arasında yapılan göçler yerini alır. Kentsel yoksulluğuna bakıldığında en temel sebeplerinden biri dışardan alınan göçlerdir. Yapılan göçler zaman geçtikçe azalacağına hep bir artış göstermektedir. Yani aslında insanlar yoksul oldukları için iş imkânı olan bölgelere göç ederler, bir taraftan da insanlar çoğaldıkça iş ve yaşam yeri azaldığından yoksulluk oluşur. Yani yoksulluk ve göç, sebep ve sonuç olarak birbirine geçmiştir.

Ülkemizde dönem yoksulluğunu azaltmak amaçlı yürütülen politikaların çoğunda dolaylı yaklaşım yer almıştır. Ancak 1980 yılı itibariyle dolaylı yaklaşımın

⁹¹ “1970’li Yıllarda Roman”, (Çevrimiçi) http://www.edebiyol.com/1970li_yillar_romani.html 2.10.2017

⁹² Burhan Günel, “Yoksul insanların girdikleri çıkmazdan kurtulabilmek için çırpınışlarının, tutunacak bir dal arayışlarının öyküsü”, (Çevrimiçi), <http://www.insanokur.org/okse-burhan-gunel-yoksul-insanlarin-girdikleri-cikmazdan-kurtulabilmek-icin-cirpinislarinin-tutunacak-bir-dal-arayislarinin-oykusu/#more-8597> ,16/07/2017

yanında, doğrudan yaklaşımı temel alan projeler yürütölmeye başlanmıştır. Bu kapsamda 1986 yılında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) kurulmuştur. Buradaki en önemli hedef fakirlik içinde ve yoksul olan insanlara gerekli yardımda bulunmak, toplum içinde adaleti sağlamak için gerekli tedbirlerin alınması, en önemlisi gelir bölüşümündeki noktada bütünleştirici olmaya çalışmak ve ihtiyacı olanlara yardım için gerekli teşviklerde bulunmaktır.⁹³

Dönemsel olarak yoksulluğu tetikleyen farklı sebeplerle karşılaşabiliriz. Örneğin gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye 1970’den itibaren ekonomik krizlerle uğraşmış olup ve her seferinde farklı farklı çözüm politikaları denemiştir. Fakat IMF tabanlı istikrar politikaları Türkiye için gerekli uyumu gösteremediği için başarılı olamamıştır. 1973–1980 yılları arasında Türkiye dünyadaki değişimlerden negatif bir biçimde etkilemiştir. Dış dünyada meydana gelen olayların etkisiyle, dış ödemelerin ödenmesi gerekirken, daha fazla borçlanılmıştır. Ülkedeki ekonomik durum, daha çok iç siyasi anlaşmazlıklar, hem siyasi, hem ekonomik istikrarsızlıkların doğal sonucu olarak ülke içindeki sosyal ve ekonomik yapı parçalanmış olup, enflasyon % 100’e çıkmıştır. Bunların hepsi doğal olarak ekonomik büyüme düzeyini sıfıra indirmiş, ülke ekonomisini geniş çaplı bir krize sokmuştur.⁹⁴

Bir ülkenin ekonomik, siyasi ve sosyal gidişatı sadece ülke içindeki reaksiyonlara bağlı değildir. Özellikle ekonomik değişimler diğer ülkelerden daha fazla etkilenmektedir. 1970’lerde batının ekonomik açıdan geçirdiği hızlı değişim, 1980'lere gelindiğinde farklı bir boyuta büründü. Bu yıllarda. Neo-liberal iktisadi politikalar, küreselleşme ve soğuk savaşın getirdiği yeni durumlar, neredeyse bütün toplumların siyasi ve ekonomik yapısında değişimler meydana getirdi. Ülkeler arası sermaye ile emek dolaşımının serbest olması, kimi ülkeye zenginlik, gelir dağılımında eşitlik, ekonomik olarak ilerlemek olarak pozitif etkide bulunurken, kimi ülkelere gruplaşma, gelir dağılımında çok büyük eşitsizlik, sefalet, yoksulluk olarak etki etmiştir. Aslında ileri-geri ekonomiler arasındaki çizgiler katı bir şekilde belirginleşti. Bu ekonomik kutuplaşma sonucunda bazı toplumlar kalıcı bir yoksullukla mücadele etmek zorunda kalmış olup, bu da dışlanma, aykırı olma gibi problemler ide

⁹³ Eda Doğan, a.g.e., s.46.

⁹⁴ Emine Fırat, “Türkiye’de 1980 Sonrası Yaşanan Üç Büyük Kriz ve Sonuçlarının Ekonomi-Politiği” SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, s.503.

beraberinde getirmiştir. Ekonomiler arası uçurumların oluşması, bir bakıma yoksulluğun çok daha farklı açılardan incelenmesine, farklı çözüm yöntemleri uygulanmaya çalışılmıştır. 1980'li yıllar toplumumuz için yapısal olarak değişim yıllarıdır. Bu yıllarda uygulanan yeni ekonomi politikaları, toplumda birçok açıdan değişikliğe sebep olurken, 1990'larda art arda gelen ekonomik krizlerle ekonomi daralması ve işsizlik oranında bir artış meydana getirmiştir. Bütün bunlar haliyle ekonomik açıdan oluşan sınıflar ve yoksulluğun hızlı bir şekilde yayılmasına sebep olmuştur.⁹⁵

Türkiye’ de 1987-1994 yıllarındaki yoksulluk ve boyutları, iç ve dış sebeplerden dolayı ekonomik istikrarsızlıklara bağlanmıştır. Bu dönemde yoksulluk probleminin boyut değiştirilmesinin temelinde gelirin yeniden bölüşümü olarak görülmüştür. Ekonomik istikrarsızlıklar gelir dağılımını bozduğu için en belirgin sonuçlarında bir tanesi ve kaçınılmaz olanı toplumdaki yoksulluk oranının artmasıdır. Çünkü kırsal kesimler için yapılan gelir dağılım politikaları, şehir insanları için negatif neticeler gösterir. Çeşitli dönemlerde uygulanma çalışılan yoksulluğu azaltıcı politikalar dönem dönem kısmen de olsa başarılı olmuştur ancak, yoksullar için tam çözüm olamamıştır. Yoksul yine yoksul kalmıştır.⁹⁶ 1980’li yıllarda küreselleşmenin etkisiyle yoksulluk bütün dünyanın karşı karşıya kaldığı ve boyutlarının hızla genişlediği bir sorun haline gelmiştir. Türkiye 1980’lerden tutun 2000’li yıllara kadar sürekli ekonomik krizlerle uğraşmıştır. Bu da ülkede işsizliği artırarak yoksulluğu tetikleyip ekonominin alt üst olmasına sebep olmuştur.

1980’lerden itibaren toplumda çeşitli değişimler dikkat çekmektedir. Bu değişimler sonucunda toplumun kendi kendini geçindirme konusunda zorlandığını görüyoruz. Çünkü kırsal alanlardan kentlere yapılan göçler ile birlikte kente yaşayanlarla, köylerde kalan akrabalarıyla aralarındaki ilişkinin değişmesi, bununla birlikte köylü insanların kentlerdeki kazançlarına dayanan geçim stratejilerini oluşturma imkânları kısıtlanmıştır. Şehirdeki iş imkanlarıyla formel sektörde iş bulma imkanları kısıtlanması formel ve enformel sektör arasındaki ayrımın muğlaklaşması

⁹⁵ Didem Gürses, “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları” **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C: 17, 1 Haziran, 2007, s.63.

⁹⁶Özcan Dağdemir, “Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi: 1987 – 1994” (Çevrimiçi), <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ucuncu-bol/dagdemir.pdf>, 11.05.2017

bunun sonucu olarak istihdamla geçim arasındaki ilişkinin kırılğan bir hale geldiğini çalışan yoksul olgusunun göz ardı edilmeyecek sosyal bir problem oluşturmaya başladığını görüyoruz. Devlet toplum ilişkisinin enformel niteliğinin kaybetmeye başlaması ve bunu bağılı olarak tek parti sonrasında 1980 kadar siyasi otoritenin bireye sağladığı fırsatlar alanının ciddi biçimde daraldığını görüyoruz.⁹⁷

1950'lerden itibaren kentlere yapılan göçler büyük sıkıntılara sebep olmaktadır. Kentlere yapılan sürekli göçler ve bu insan yoğunluğunu şehirlerin kaldıramamasından dolayı bir sürü problem yaşanmaktadır. Her dönem yapılan göçlerin altında farklı sebepler yatmakla birlikte özellikle 1990'lı yıllarda ülkemizdeki iç göçün, son 40 yıldır yapılan göçlerden farklı sebepler yatmaktadır. Bilindiği üzere bu yıllarda Doğu Anadolu ve güney doğuda terör sebepli olaylar yaşandığından orda insanlar kendilerini güvende hissetmedikleri için, köylerini, şehirlerini ve en önemlisi kültürlerini ve dâhil oldukları maddi-manevi bütün varlıklarını bırakarak büyük kentlere göç etmişlerdir. Bu göçler yoksulluktan ziyade güvenlik amaçlıdır. Yani aslında ülkemizdeki göçlerin genelde temelinde ekonomik sebepler yer alırken, bu yıllarda daha çok doğudan batıya yapılan göçler güvenlik nedeniyle. Güvenlik nedeniyle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaklaşık olarak 3200 köy ve göçe zorlanan 385.000 köy sakini bulunmaktadır. Zorunlu göçlerle ilgili araştırmalar bize; 1990'lı yıllarda PKK ve kolluk kuvvetlerinin arasındaki durum nedeniyle kötü koşullarda yaşadıkları, birçoğunun yoksulluk sınırı altına düştüğü, en önemlisi yiyecek içecek hatta kalacak yerlerinin yakılması yıkılması nedeniyle normal yaşamlarının artık olmamasından daha çok can ve mal güvenliklerinin bulunmadığı için insanların zorunlu göç yapmışlardır. Türkiye toplumu çeşitli sebeplerle yaşanan iç göç sonucunda zorunlu ve büyük mekânsal değişime maruz kalmıştır. Kırsaldan yapılan göçlerin çoğu başta İstanbul olmak üzere büyük şehirlere yapılmış olup, zamanla bunlara Mersin, Van, Şanlı Urfa'da eklenmiştir. Buralarda oluşan gecekondu yaşamı neredeyse birbirinin aynısıdır. Şehirler değişse de kent yoksulunun tipi çok da değişmemektedir.⁹⁸

1980'li yılları romanımız açısından değerlendirdiğimizde farklı açılımlardan söz edebiliriz. Nicelik bakımından sıradan, nitelik bakımından kötü diyebileceğimiz

⁹⁷ Buğra, a.g.e., s.19.

⁹⁸ Yunus Taş, Selami Özcan, "Türkiye'de İç Göçün Yoksulluğa ve İstihdama Etkileri", **International Conference On Eurasian Economies**, 2013, s.293.

romanlar ağırlıkta olmakla birlikte, bunlardan bazıları Marksist /sosyalist bakış açısından şehir hayatının sıkıntılarını, şehirdeki insanların yalnızlıkları içinde bulundukları dönemin sosyal problemlerini ve toplumsal olaylarına çoğunlukla değinirken, bazıları da yurt dışına işçi olarak giden göçmenlerin yaşadıkları kötü şartları, özlem duygusunu, gurbetçi olarak dışlanmaları gibi birçok ezilenin tarafında olan konular tema olarak seçilmiştir. 1980’li yıllardaki romancıların 12 Eylül askeri darbesinin neden olduğu toplumsal ve ekonomik olaylarının etkilerini de birçok yazarımız eserlerinde yer vermiştir.⁹⁹ Yine bu yıllarda aynı yoksulluk konusu üzerinde romanlardan kendi hayatından esinlenerek yazdığı “Çitlembik” romanında Dilara Akıncı hem aile reisinin hastalanması sonucu çalışamaması ve ailenin yoksullaştığı için evin çocuğu Zıyanın çalışmak zorunda kalmıştır. Tıpkı sokakta çalışan diğer çocuklar gibi ailelerine katkıda bulunmaları anlatılır.

2.2.5. 2000’li Yıllardan Günümüze Yoksulluk ve Romanlarımız

2000’li yıllar denince başlangıç olarak ekonomik krizler ve bunların ülkeye başta ekonomik sonrasında da diğer etkileri gelmektedir. Dünyada veya Türkiye’de siyasi olayları, sosyal olayları ekonomiden ayrı düşünmek imkânsızdır. Özellikle Türkiye gibi Gelişmekte olana ülkeler çok küçük krizlerden bile büyük zararlarla çıkabilirler. Bu zararlardan en çok ne yazık ki ekonomik geliri çok düşük veya olmayan insanlar etkilenir, yani yoksul insanlar...

Tabi ki çağ değıştikçe yaşanan ekonomik ve sosyal durumların sınırları da farklı boyutlara ulaşmaktadır. Türkiye etnik olarak çok farklı ırkların yaşadığı bir ülke olduğunu göz önünde bulundursak siyasi ve sosyal olayların ister iç güçler, ister dış güçler tarafından yıpratılmak istendiğı ve bu durumların olaya nereden bakılırsa bakılsın ekonomik boyutta birleştiğı bir gerçektir. Çalışmamız boyunca hep yoksulluğun süregelen bir durum olduğu hangi dönem olursa olsun hep ekonomik ve toplumsal sorunların başında yerini aldığını görüyoruz.

2000’li yıllar dünyada olduğu gibi Türkiye’de de hızlı bir dönüşüm ve değışim yaşanmaktadır. Türkiye için özel bir durum ise siyasi açıdandır. Tek Başına uzun

⁹⁹ Osman Gündüz, “Çağdaş Türk Romanının Sorunları ve Romanda Yeni Açılımlar” **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, 2016 5(2), ss.784-800.

yıllardır AK parti tarafından yöneltilmektedir. Bu durumun çeşitli sonuçları vardır. Biz burada ekonomik ve sonuç olarak toplumsal olarak yoksul insanlara değineceğiz. Yıl kaç olursa olsun, yer neresi olursa olsun kader olarak yoksulluktan kurtulamayan toplumlar veya insanlar vardır. Ülkemizde Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren her dönem kırsal kesim yoksulluğu hakkında çok sayıda kitaplar romanlar yazılmıştır. Son dönemlerde de ne yazık ki ülkemizde yine kırsal kesim yoksulluğu başta yer almaktadır.

Ülkelerin ekonomik dalgalanmalarını incelerken sadece iç sorunların değil aynı zamanda dünya ekonomisinde oluşan sorunlarda paylarına düşeni aldıklarını görüyoruz. 1990’larda sürekli değişen sermaye giriş ve çıkışları kaynaklı sabit bir büyüme sağlanmaması; enflasyonun artmasında, borçlanmayı, faiz ödemelerinin devlet bütçesindeki yerinin sürekli artması, bankaların bu durum karşısında sağlam duramaması ve de en önemlisi gelir dağılımının artarak kötüleşmesi gibi çok önemli ekonomik sorunlarla başlamıştır 2000’li yıllar. Yaşanan krizler tabi ki en çok toplumsal hayatı etkilemiştir. Bunların en başında artan işsizlik ve sonuç olarak yoksulluğu sayabiliriz. Zaten ekonomik olarak kötü olan toplumsal hayat daha da kötüleşmiştir. Tabi ki bütün bunların yanında, Asya ve Rusya krizlerinden etkilerinden de payına düşeni alarak, 1999 yılındaki büyük depremin etkisiyle ekonomik koşullar daha da ağırlaşmıştır.¹⁰⁰.

2000’li yıllar ülkemiz için ekonomik krizlerle başlamış olup, Kasım 2000 ve Şubat 2001 ekonomik krizlerinin ardından dibe vurmuş bir ekonomiyi düzeltmek için yapılan yanlış politikalar sonucunda yoksulluk daha belirgin bir hal almıştır ve diğer dönemlerde olduğu gibi çözülmesi gereken sosyal problemlerin başında yerini almıştır. Türkiye’de yoksulluk istatistiklerinin başlangıcı 2000, 2001 ekonomik krizlerinin ardından yapılmıştır. Bu nedenle TÜİK’in 2002 yılından önceki istatistiki olarak bir karşılaştırma yapamamaktadır.¹⁰¹ Çalışmamızın en başından beri değindiğimiz yoksulluk sebepleri bu dönemde de varlıklarını devam ettirmelerinin

¹⁰⁰ Gülten Kazgan, **Tanzimat’tan 21.Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2017, s.405.

¹⁰¹ Banu Metin, “Türkiye’de 2000 Sonrası Dönemde Uygulanan Ekonomik ve Sosyal Politikalar Temelinde Yoksulluk Sorunu “Ankara’da Uygulamalı Bir Araştırma””, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi Yayınları, Yayın No: 39 Ankara 2013, s.17.

yanında bu dönemde özellikle 1990'lı yıllar itibariyle üst üste yaşanan ekonomik krizlerin toplumsal olarak gösterdiği etkilerin en başında yoksulluk gelmektedir. Çünkü yaşanan ekonomik krizler ile ekonomi daralmış, zaten var olan işsizlik hat safhaya ulaşmış ve toplumsal olarak bu krizlerin sonuçları ciddi sınırlara ulaşmıştır. Bu sebeple 2000 li yıllarda da yoksulluk üzerinde tartışılması ve çözüm bulunması gereken bir problem olarak varlığını devam ettirmiştir.

Bir tarım ülkesi olarak Türkiye'de cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren doğru tarım politikasının uygulanamayışını ne yazık ki 2000'li yıllarda da görüyoruz. Tarımsal üretime yönelik sübvansiyonların olması, kırsal kesimin geçim kaynağı olan belirli ürünlerin ekim yerlerinin azaltılması birçok sıkıntıya sebep olmuştur. Bu bakımdan köyden kentte göçün ve kentte vasıfsız yoksul insanların birikmesi kaçınılmaz olur, yani bu dönemde de tarımsal üretimin desteklenmesi yoksullukla mücadelede belki de birinci sırada yerini alır. 2000 li yıllarda diğer alanlar özellikle inşaat sektörü daha çok kazançlı düşünüldüğü için tarıma verilen önem gittikçe azalmış olup, gözle görülür bir şekilde tarımsal üretim azalmıştır. Tarım ülkesi olmamıza rağmen, üretim de ilk sıralarda yer aldığımız ürünleri bile ithal etmeye başlanmıştır. Örneğin Büyük baş hayvancılığın yapıldığı ülkemizde, mazotun fiyatından tutun gübre fiyatlarının artması sonucu et fiyatları nerdeyse tavan yapmış ve sonuç olarak tarım ülkesi olarak büyük baş hayvan ithal edilmeye başlanmıştır.

Tahıl ürünlerinden tütün fındık fiyatlarına kadar birçok ürünün fiyatları yoksul insanları bırakın orta halli denen kesim bile alamayacağı miktarlara çıkmıştır. İzlenen tarımsal politikalarla kırsal yoksulluğun 2000'lerde artarak devam ettiğini, Tahıl üretimiyle zengin olan ülkemizde nohut fiyatı 15 TL'yi görmüştür Ülkemizde haftada evinde et yemeği pişemeyen birçok aile mevcuttur. Haberler, yazılı basın çiftinin isyanına, pazarlardaki yüksek fiyattan isyan eden alıcılarla doludur. Bu durum göç sonucunda kent yoksulluğunu artırmaya devam ediyor. Ekonomik büyüme sağlanırken çalışma alanları yaratılmayınca, göçler sonucunda kentte gelen insanlar düzenli gelir getiren işlerde çalışmayıp, kayıt dışı çalışmak zorunda kaldıklarından, yoksulluktan kaçarak geldikleri kentlerde iyice yoksulluğun içine batıyorlar. Yoksul insanları sadece işsizler olarak düşünmemek gerekir. Çünkü düzensiz bir iş, az ücret veya herhangi bir alanda nitelik kazanmamak, belirli saatler içinde çalışmamak da yoksul insanların hayatlarını psikoloji olarak da zor bir duruma koyar. Ülkemizde tarım

alanlarında kadınların çalıştığı başta çay, pamuk fındık tütün gibi insan gücüne ihtiyaç olan alanlarda çalışan kadınlara ihtiyaç, üretim azalmasından dolayı düşmektedir. Bu da kırsal kesim yoksulluğunu kadınların çalışma alanlarını erkeklere göre daha kısıtlı olması açısından kadın yoksulluğunun arttığı su götürmez bir gerçektir.¹⁰²

Ülkemizde her zamana bir gelir dağılımı eşitsizliğinden söz konusudur, ancak küreselleşme ve yaşanan ekonomik krizler sebebiyle bu dönemde giderek artış göstermiştir. Gelir açısında zengin fakir arasındaki fark ayyuka çıkmış, yoksulluk da doğal olarak çok daha hissedilir bir hal almıştır. Ekonomik ve sosyal politikaların yanlış uygulandığını, yoksulluğu daha çok arttıran ve sadece bireysel olarak değil de aile olarak bu durumdan etkilendiğini görüyoruz.¹⁰³

Ekonomik krizlerle başlayan 2000'ler toplumsal bir problem olan gezi parkı olayları, siyasi olarak terör olayları, ülkemizin hemen hemen her yerinde patlayan canlı bombalar yakılan yıkılan yerler olarak, hem sınır hem de Müslüman ülkelerde yaşanan savaşlar ve bunların ülkemize yansıyan sonuçlardan etkilenme olarak kısaca özetlersek. Bu olayların neresinden bakarsak bakalım mağdur olan yine yoksullardır. Belki bunların içinden gezi olayları toplumsal da ülkemizin hemen hemen her yerinde olan eylemler ve bu dönemin yaz aylarına gelmesi sebebiyle yaz turizmi sekteye uğraması ve yaz aylarında mevsimlik turizm yerlerinde çalışan insanları mağdur etmiştir

Son yıllarda ülkenin tamamında birçok vakıf, özel ve devlet üniversiteleri açıldı. Ortaöğretim mezunu biri asgari ücrete çalışırken, üniversite eğitimi için hem zaman, hem emek hem de para harcayan gençler bu kadar düşük ücretlere çalışmak istemiyorlar. Buda üniversite mezunu vasıflı işsiz sayısını artırdıkça artırıyor. Tabi bu az da olsa seçme şansı olanlar için geçerli, hayatını geçindirmek zorunda oldukları için pazarda limon satan, inşaatlarda çalışmak zorunda olan üniversite mezunları da

¹⁰² Banu Metin, "Türkiye'de 2000 Sonrası Dönemde Uygulanan Ekonomik ve Sosyal Politikalar Temelinde Yoksulluk Sorunu "Ankara'da Uygulamalı Bir Araştırma"", T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi Yayınları Yayın No: 39 Ankara 2013, s.182

¹⁰³Tuğba Türk, Hidayet Ünlü; "Yoksullukla mücadele Politikaları: 2000 sonrası Türkiye Örneği", **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, Yıl: 2016, Cilt: 7, Sayı: 14, s.96

var tabi. İş olanaklarının az ama nüfusun çok olduğunu göz önünde bulundursak yoksulluk oranını tahmin etmek hiç te zor olmasa gerek.

Çalışan Yoksullar; hızlı tüketim çağı olarak da nitelendirilen çağımızda, dünyada her şey ışık hızıyla değişiyorken, bu döngünün içinde son dönemlerde daha çok aşına olunan çalışan yoksulluğu olarak tanımlanan bir durum oluşmuştur. Yoksulluğu düşündüğümüzde işsiz, evi barkı olmayan, engelli veya sokaktaki çocuklar olarak düşünürüz. İş olan kimse yoksul değildir. 1970’li yıllar itibariyle ABD ve Avrupa ülkelerinde, kişinin işinin olması onun yoksul olmayacağını ifade etmediğini ortaya koyan çalışmalar ile birlikte çalışan yoksulluğu diye bir terim var olmuştur. Çalışan yoksulluğu olarak ifade edilen yoksulluğun altında. Yanlış ekonomik politikalarla birlikte, kırsal ve enformel sektörlerde çalışanların artması, işsizliğin hızla büyümesi ve önlenememesi ile birlikte işgücü piyasalarındaki değişikliklerle bu terim hayatımıza girmiştir. Günümüzde çalışanların yoksullaşması, sendikaların azalması, eşitsizliklerin arttığını görebiliyoruz.¹⁰⁴

Kadın yoksulluğu; değişen çağ ile birlikte oluşan paydanın çok az kısmını alan ve erkeklere göre yoksulluktan daha çok etkilenen kadınların hayatlarında yoksulluk büyük bir yer tutmaktadır. 1995 yılında Pekin toplanan “Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu” da kadın yoksulluğu ve bu durumun azaltılmasına özellikle vurgu yapılmış ve önemli kararlar alınmıştır. Dünya ekonomisindeki değişimler, ülkelerin sosyal iyileşme ve ilerleme kriterlerinin yörüngesini değiştirmektedir. Bu değişimler içinde çok önemli bir yer kaplayan durum kadın yoksulluğudur. Yaradılış olarak kadın ve erkek işgücünün aynı olmadığını göz önünde bulundurursak küreselleşme ile birlikte kadınların aleyhine bu durum gittikçe fark edilir bir hal almıştır. Ülkemiz için tarımdaki kadın gücüne olan ihtiyacın azalması, göç aile yapısındaki değişimler de kadınların durumlarını zorlaştırmıştır. Yoksul kadın sayısı günümüze yaklaştıkça erkeklere oranla gelişmiş ülkeler dahil hızla artmaktadır. Günümüzde en çok tartışılan kadın istismarı da dahi etkilidir. Evlerinden tutun, birçok yerde ücretli olarak da faaliyet gösteren kadınlar ülke ekonomisine destek olurlar. Bu konferansta bölgesel olarak bakıldığında kırsal kesimdeki kadınların daha yoksul olduğuna değinilmiş, Kadın yoksulluğu gibi bir durumun oluşması; ekonomik, toplumsal olarak cinsiyet

¹⁰⁴ Yücel Can, **a.g.e.**, s.117.

ayrımı kaynaklı gelir azlığı, miras bölümünün eşitsizlik, eğitim, sağlık alanlarına erişeme, karar yetkisini olmamasıdır. Bu kapsamda Yoksullukla mücadele politikalarında kadın yoksulluğuna ayrıca önem verilmelidir. Kadının güçlendirilmesi, yoksulluğun ortadan kaldırılmasında çok önemli bir unsur olduğuna değinilmiştir.¹⁰⁵

Edebi Açıdan 2000'lere bakıldığında, yukarıda da değindiğimiz gibi yoksulluk bütün haşmetiyle sadece şekil değiştirerek 2000'ler de varlığına devam etmiştir. Sosyal boyutunun toplumdaki etki ve sonuçlarına her dönem olduğu gibi bu dönemde yazarlar kitaplarında yer vermiştir. Bu dönemi diğer dönemlerden ayıran şöyle bir durumdan bahsedilebilir. Diğer dönem yazarları daha çok öğretmen, yazar veya gazeteci meslek gruplarından oluşuyordu. Ancak şimdilerde değişen çağla birlikte hızlı bir değişim ve tüketim dönemi olarak nitelendirebiliriz. Sosyal mecra veya internet, insanlara yazma ve kendilerini daha fazla ifade etme özgürlüğünü verdi. Dolayısıyla neredeyse her meslek dalından, yazma eyleminden çok uzak alanlardan bile romancılar çıkmaktadır. Yazma eylemi önceden zaman ayırılacak bir alan değilken, insanın daha çok kendine döndüğü çağımızda iş adamlarından tutun, matematikçilere kadar geniş bir alana yayılmıştır.¹⁰⁶ Yaklaşık 40 yıldır hayatımızda olan internetle bilirlikle merak ettiğimiz her şeye hemen ulaşp, düşüncelerimizi kolaylıkla ilete bilme gücü ve yayımlama sayesinde birçok yeni yazar varlık göstermiştir. Yani bir bakıma kendini ifade etmek için sayfalar yazan romancıların yanında daha kısa ve daha az bir zamanda daha çok kişiye ulaşma gibi bir imkan oluşmuştur. Bu dönemde yazılar romanlar açısından bakıldığında sosyal problemlerin yanında daha çok bireyin ruh haini anlatan romanlardan bahsedilebilir.

Savaşlar ve ekonomik sıkıntılar sonucunda göç etmek zorunda kalan aile çocuklarını Türk romanında defalarca karşımıza çıkmiştir. Kırsaldan kente ekonomik kaynaklı veya savaş kaynaklı yapılan zorunlu göçlerin en mağduru çocuk kahramanlar özellik günümüzde sıkça romanlara konu olmuştur. Geçmişten günümüze hep yoksul ve ailelerinin kaderini yaşayan çocuklara yer verilmiştir. Ancak çağ ile birlikte

¹⁰⁵ "Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu", (Çevirimiçi), <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/pekin.pdf>, 06.07.2018, s.16-17

¹⁰⁶ Osman Gündüz, **a.g.e.**, s.795

internet ortamında veya televizyonda masum çocukların içinde bulundukları durumları gözle görmek herhalde insan vicdanına daha çok dokunuyor olsa gerek.

Son dönemlerde yazılı basında, dergilerde ve romanlarda sıkça duymaya başladığımız bir başlık Çocuklar. Aslında her dönemde çocukların çeşitli sorunlarına değinilmiştir. Ancak son dönemlerde, yoksul çocuklar veya istismara uğrayan çocuklar. Bu başlıklar ne yazık ki son dönemlerde çok atılır oldu. Sokaklardaki roman ailelerin çocukları belki de yoksul çocukların en belirgin sembolleri olmuştur. Konteyner yiyecek arayan aileleri ve çocuklarının anlatıldığı, Ayla Çınaroğlu'nun 2001 yılında yazdığı “Tülüş” romanı bu ailelerin ve yoksul çocukların dramlarının en iyi ifade edildiği romanlardan biridir. Romanın kahramanı Selma ve onun gibi yoksul aileleri olan diğer mahallelilerle birlikte yaz tatillerinde çöplüklerin içinde yararlı şeyler ararken bulduğu Tülüş adını verdiği oyuncağı anlatılır. Yoksul çocuk romanlarından bahsetmişken Gülten Dayıoğlu'nun Dört Kardeşiler ve Fadiş romanlarındaki çocukların, yoksul ailelerinin kaderini yaşamalarını ve çocuk yaşta hayat mücadelelerini anlatır. Gülten Gezer'in Yuvadaki Çocuklar (2003) evdeki tek geçim kaynağı olan tereyağını çocukların bir kere bile yiyememesi, hayatında ilk defa bir balonu olan yoksul bir çocuğun hikâyesinin anlatıldığı Erdal Öz'ün yazdığı Kırmızı Balon kitabı yoksulluk ve dünyadaki en mahsun varlıkları çocukları anlatıyor.

1980'lerden günümüze en çok okunan yazarlardan birisi Nobel ödüllü yazarımız Orhan PAMUK'dur. 2014 yılında yayımladığı “Kafamda Bir Tuhaflık” kitabı ile ilgili Radikal gazetesine verdiği bir röportajında, genellikle kitaplarında hep İstanbul'da doğmuş, yani İstanbul'u bilenleri anlattığını, bunun sebebini ise 40 yıldır İstanbul'da yaşayan bir ailede dünyaya gelmiş olmasına bağlamaktadır. O yüzden bu kitabında sonradan İstanbul'a gelenleri anlatmaya çalıştığını, hızlı göçler sonucunda “bir İstanbullular vardır bir de oraya gelip bozan insanlar”, gibi ayrımlardan kurtulup, “Yalnızca o şehre katılan insanların bakış açısından şehrin hayatını anlatmak istedim”¹⁰⁷ demiştir.

Kafamda Bir Tuhaflık kitabında Konya Beyşehir'den İstanbul'a göç etmiş iki kardeşin yoğurtçulukla başlayan hayat mücadelesi anlatılmaktadır. Roman kahramanı ve babası hep çok çalışmışlar ancak hiçbir zaman karınlarını doyurmaktan öteye

¹⁰⁷ Cem Erciyes, “Yoksul Kahramanım Mevlut Hamlet Gibidir”, (Çevirimiçi), <http://www.radikal.com.tr/kultur/yoksul-kahramanim-mevlut-hamlet-gibidir-1248366/>, 10.12.2014.

gidememişlerdir. Ama bu şehirde çok çalışmaktan ziyade ne iş yaptığın devreye giriyordu. Çünkü yoksul insanlar çok emek vermelerine rağmen hayatlarını değiştirmeleri çok zordur. Asıl işleri yoğurtçuluk daha sonrasında bozacılık, dondurmacılık hatta pilavcılık gibi birçok iş yaparlar. Ama değişen çağla birlikte onun yaptığı meslekler bir bir raflara kalkar.¹⁰⁸

Bu bölümde çalışmanın temel aldığı dönemlerde, ülkemizde yoksulluğu tetikleyen ekonomik ve sosyal nedenlere kısaca değinilerek, sosyal bir problem olarak yoksulluğun edebiyattaki yeri; roman ve romancılar üzerinden irdelenmiştir. Üçüncü bölümde yukarıda değindiğimiz dönemsel yoksullukları kitaplarına yansıtan roman ve romancı örnekleri üzerinden devam edeceğiz.

¹⁰⁸ Orhan Pamuk, **Kafamda Bir Tuhaflık**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,2016

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK ROMANINDA YOKSULLUĞUN YANSIMALARI

Yoksulluk her ne kadar az gelişmiş veya gelişmekte olan toplumların en büyük problemi olsa da savaşların en çok etkilediği kesimler fakir kesimlerdir. Anadolu'yu derinden etkileyen II. Dünya Savaşı, neredeyse toplumun tamamının yoksulluktan nasibini aldığı gerileme dönemleridir. İnsanların alım gücünün azaldığı, savaşın kendisiyle birlikte getirdiği adaletsiz gelir dağılımı sonucu fakir daha fazla fakirleşmiştir. Toplumun büyük bir çoğunluğunun kötü hayat şartları, iş bulamama, toplumun içinde bulunduğu huzursuzluk gibi sorunların şaha kalktığı bu dönemlerde Türk toplumunun gözle görülür bir farklılaşmaya itildiği açıktır.¹⁰⁹ Bütün bunlar yaşanırken toplumun bir parçası olan yazarların kayıtsız kaması beklenilemez. Bu durumdan kurtulması için öneride bulunan, insanları bilinçlendiren veya toplumu, yaşanan yoksulluğun boyutu hakkında bilgilendirmeye çalışan birçok yazar ve eser vardır.

Cumhuriyet tarihi boyunca Türkiye'nin siyasal tarihi, toplumsal yapısı, ekonomik ölçütleri sürekli olarak değişkenlik göstermektedir. Politik ve ekonomik yaşamda meydana gelen değişimlerin yoksulluk üzerindeki etkilerini ve bunun sosyal hayata nasıl nüfus ettiğini, dönemsel olarak yansımalarını ayrı ayrı yukarıda irdeledik. Türk romanı incelenirken Türk toplumunun geçirdiği değişimleri görebiliriz. Bu bölümde toplumsal problemlerin başında yer alan yoksulluk temasını ele alan eserler ve romancılardan bazılarının yoksulluk temalı eserlerini inceleyeceğiz. Toplumcu yazarda diyebileceğimiz bu yazarlar, toplumsal bir gerçek olan yoksulluğu toplum içinde ele alarak gerçekleri ortaya koymaya çalışmışlardır.

Yoksulların konuşma tarzının farklılığından tutun yaşam alanları bile kendi sınırı ile çizilmiştir. Aslında bu farklılık bazen bilinçli bazen bilinçsizcedir. Ülkemiz gibi neredeyse bütün dünyada yoksulluk bir yaşam gerçeği iken onu yaşayanlar da soğuk- acı- keskin bir şekilde belli alanlara hapsedilmiştir. Bu şekilde var olan

¹⁰⁹ Ahmet Makal, “Türkiye’de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1946-1963”, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, Ekim 2008, s.5.

yoksullar ülkesi; ülkelerin, siyasi ve ekonomik politikaları kapsamında oluşan şahsına münhasır kurullara sahip olan yaşam yerleridir. Bu mekanlarda sadece yoksullar yaşayabilir, çünkü bu mekanların yaşamlar koşullarına sadece yoksullar dayanabilir ve barınabilir. Yoksullar ülkesi, aslında yoksul olmayanlar tarafından oluşturulmuştur. Bu ülkenin sakinleri sahip oldukları hakları ya bilmezler ya da peşine düşmezler. Bu evlerde çalışan biri varsa yiyecek bir şeyler vardır yoksa yoktur. Aslında bu durum çokta bilinçsizce oluşan bir süreç değildir. Yoksulluğun kaderi dendiği şey tamda bu noktadır. Çünkü yoksullar ülkesi genel de terk edilmez. Çünkü zaten yoksulluk onu buraya sürüklemiştir. Yani yoksul bir kimse içinde olduğu durumundan anca çok savaşılarak kurtulabilir.¹¹⁰

Yoksulluk aslında iktisadi sorunların ve iktisadi politikaların sonucu olarak düşünülür. Bir ülkede eğer ki açlık ve sefalet varsa, ülke yönetiminde yanlış ekonomik politikaların sürdürüldüğü fikri genel kabul görür. Yoksulluk, yanlış yürütülen ekonomik politikalar neticesinde meydana gelen toplumsal bir görünümdür; bu açıdan yoksulluğa sebebiyet veren durumlar iktisadi konulardır. Fakat yoksulluk sadece ekonomik bir durum değildir, çünkü yaşanan açlık ve sefalet yaşamın bütün noktalarını etkileyen ve toplum kültürünü oluşturan dokümanları içermektedir. Durum böyle olunca toplumların en büyük problemleri arasında yer alan yoksulluğu, toplumun bir parçası olan yazar ve eserlerinin vazgeçilmez konularından biri olması da kaçınılmazdır.

Bu bölümde, incelenen yazarlar ve kitaplarının oluşturulduğu dönem göz önünden bulundurularak, ait olduğu toplumun, toplumsal yapısını, toplum zihniyetini inceleme ve yorumlama, çalışmamızın temelini oluşturmaktadır. Dönemsel değişim ve gelişmeler örnek romanlar üzerinden aktarılmaya çalışılacaktır. Romancılar ait oldukları dönemin koşullarını kendi ideolojileri kapsamında iletmeye çalışsalar da, ait oldukları döneme kısmen de olsa ayna oldukları da bir gerçektir. Söz konusu tarih ve toplum yapısını sadece dar çerçevede değerlendirmek yanlıştır. Çünkü yazın hayatı bir birikimdir. Geçmişin etkilerini de önüne alarak şu anı yansıtır. Yerli ve Yabancı öyle eserler vardır ki nerdeyse hem kendisi hem de yazarı yoksullukla özdeşleşmiştir.

¹¹⁰ Fatma Zefra Fidan, **a.g.e.**, s.506.

Çalışmamızda, toplumumuzda geçmişten geleceğe varlığı hiç azaltılamayan sosyal bir problem olan yoksulluğu, ele alan romancı ve romanlardan bazılarını inceleyeceğiz. Bu romanları ve romancıların ortak yönleri yoksulluk sorunu ele almalarıdır. Toplumcu yazar olarak da bilinen farklı yoksullukları ve bunların sonuçlarını, doğal olarak yaşanan dönemi de göz önünde bulundurarak bir sosyal problem olarak ele alırlar. Dönemsel olarak yoksulluğun yaşanan dönem ile arasındaki bağı ve boyutunu anlamak için yoksulluk temalı romanların ortak özellikleri üzerinde durulacaktır.

3.1. KIRSAL TOPLUM YAPISINI ANALİZ ÇABASI

Yazın hayatının neredeyse bütün dalları, var oldukları dönemin fikirlerini, yaşam tarzlarını yansıtır. Edebi türler geniş insan topluluklarına hitap için yazıldıklarından, toplumun içinde bulunduğu durumlar romanların konusunu oluşturur. Bu açıdan dönemlere göre ağırlıkta ele alınan konular değişkenlik gösterir. Bu bölümde cumhuriyetin ilk yıllarında yaşanan yoksulluğu belki de en iyi şekilde Yaban kitabıyla anlatan Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nu ele alacağız. Cumhuriyet dönemi yoksulluğunu ele alan neredeyse bütün çalışmalarda, Yakup Kadri'nin “Yaban” romanına başvurulmuştur.

Bütün yazarların bir eser oluştururken ortak hissiyatı, okuyucusuna bir duygu ve mesaj aktarımıdır. Yani bir eser okurken yazarın duygu ve düşüncelerinden izlerle karşılaşmak hiçte sürpriz bir durum olmaz. Kendi üslubuyla kelimelere anlamlar yükleyerek ister sosyal, ister kişisel mesajlar vermeyi amaçlar. Zaten kitap okumakta ki amaç da genel de merak ettiğimiz olayları veya bilmediğimiz durumları öğrenmek değil midir? Ancak biliriz ki ne kadar tarafsız yazılırsa yazılsın, bir noktada yazar şahsi duygularını hissettirir.

3.1.1. Yaşamadığı Yoksulluğu Anlamaya Çalışan Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşanan yoksulluğu bir fiil gözlemleme ve tanık olma şansı yakalayan Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve kitabı Yaban ait olduğu dönemde yaşanan sefaleti ayrıntısıyla ve devletin yoksullara yaklaşımını açıkça ifade etmesi açısından seçilmiştir.

Yakup Kadri, yazarlık mesleğinin yanında aktif bir diplomat ve politikacıdır. Tetkik-i Mezalim komisyonundaki görevi sırasında Anadolu'yu neredeyse hepsini görme ve inceleme şansı olmuştur. 1923'te Mardin ve 1931'de Manisa'da cumhuriyet döneminde milletvekilliği ve de çeşitli ülkelerde elçilik görevi yapmıştır. Babasının iyi bir kütüphaneye sahip olması, onun yazarlık serüvenine katkısı çok büyüktür. Yazarlığının ilk yıllarında sanatın kişisel olduğu görüşünde olup, bu tarzda eserler vermiştir. Ancak Ülkemizin Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşları ile birlikte toplumun içine sürüklendiği felakete duyarsız kalmayan Yakup Kadri, bireysel sanat anlayışından, sanatın toplumdaki işlevini ön plana çıkaran eserler vermeye başlamıştır. Romanlarının çoğunda toplumun yaşadığı tarihsel aşamalara şahit oluyoruz. Bunu yaparken de daha çok Türk toplumunun yaşam şekline ve problemlerine değinmiştir.

Yakup Kadri, Cumhuriyet döneminin en önde gelen yazarlarından. İçinde bulunduğu ortama reel bakabilmeyi becerebilen, dönemin rehavetine kapılmayıp, yanlış gördüklerini dile getiren, bunun yanında düşündüklerini açıkça ifade eden, doğruyu göstermek için çalışan, makam mevki yerine, sonucu ne olursa olsun savunduğu şeyin peşinden giden biridir. Bu da onu dönemin diğer aydınlarından ayırmaktadır. Milli mücadeleyi desteklemesine rağmen yanlış gördüklerini açık bir şekilde ifade etmesinden dolayı cumhuriyet inkılapları dışında bırakılmıştır. Edebi eserlerin çoğu meydana geldikleri dönemin fikirlerini ifade eder. Tıpkı Milli Mücadele yıllarında yazılan birçok romanda, yoksulluk temasının yer alması gibi. Dönemlere göre bu konular farkındalık gösterir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu da toplum ve toplumun içinde bulunduğu durumu değişen zaman koşullarına göre hem fikir hem de çözüm yolları bakımından değiştirerek halka iletir.

Yakup Kadri, Osmanlının son dönemleri, milli mücadele yıllarına, cumhuriyetin kuruluşuna yakından tanıklık eden birisidir. Onun Anadolu ile haşır neşirliği Kurtuluş savaşının sonlarına doğru düşmanları topraklarımızdan çıkartıldıktan sonra Anadolu'nun içinde bulunduğu durumu tespit için oluşturulan Tetkik-i Mezalim Heyeti'nin kadrosunda yer alarak, bütün Anadolu'yu ve insanını yakından görüp keşfetmiştir. Savaş sonrası Anadolu insani perişandır. İnsanların içinde bulundukları mücadeleye tanıklık eder. Savaşların toplum düzenini ve yaşamına nasıl derinden nüfus ettiğine değinir. Bu gezi sırasındaki izlemlerini Yaban romanında anlatmıştır. Buradaki köylünün yaşam mücadelesine değinir Karaosmanoğlu bu

tarihten sonra genellikle toplumsal problemleri romanlarına konu etmiştir.¹¹¹ Modern bir Türkiye’ye için gerçek projelere ihtiyaç olduğunu, gerçek ve kalıcı bir değişim için ilk önce toplumun değişmesinin gerektiğini vurgular. Batı seviyesine erişemememizin sebeplerinden biri olarak da toprağa bağlı, yaşama dair fikirlerini değiştirmeyen köylüyü görür.¹¹²

Cumhuriyetin İlk yıllarına bakıldığında, Türkiye’nin tamamen çağdaş ve ileri bir ülke olması için birçok inkılap yapılmıştır. Bu kapsamda dönemin aydınlarına çok önemli görevler düşmektedir. Bunlardan biri olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu Türkiye’yi gelişmiş, zengin ve ülke genelinde bütün koşulların daha iyi olduğu bir ülke olarak hayal eder. Bunun için doğru kararların alınması ve yapılan çalışmaların amacına ulaşması için, ülkenin bir bütün olarak göz önünde bulundurulması, toplum yapısını tamamen değiştirecek, uzun soluklu ve amaca odaklı olan kişilerin olması gerektiği kanaatindedir. O, daha modern bir Türkiye hayalini kurmuş olup, Atatürk’ün çok yakınından biri olmasına rağmen yapılan çalışmaların yöntemleri hakkında eleştirilerde bulunmuştur. Hatta bu tavırları onu diplomat olarak Ankara’dan uzaklaştırılmasına sebep olmuştur. Toplumdan kopuk, toplum bazlı olmayan sadece devlet kararıyla tepeden inme yöntemlerle köklü bir değişim yapılmayacağını altını çizer. Bu dönemde yaşanan ekonomik boyutun geri planda kaldığını çoğu kere ifade ederek, bir toplumun ilerleyebilmesi için ekonomik durumun iyileştirilmesi gerektiği vurgular. Çünkü kötü ekonomilere sahip toplumlar kültürel veya politik olarak ileriye gidemez. Ona göre değişim için en önemli unsur ekonomidir. Yakup Kadri, birçok çalışmasında savaş veya yapılan göçler sonucunda halkın içine düştüğü çaresizlikten, sefaletten kurtulabilmesi için gerçek bir değişimin gerekliliğine değinir. Eğer yapılan çalışmaların başarılı olunması isteniyorsa esas tema bu olmalıdır.¹¹³

Yaban, Milli mücadele yıllarında Türk elitinin, Anadolu köylüsünün yaşadığı yoksulluk karşısında hissettiği vahşeti gözler önüne serer. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki en önemli edebi eserlerdendir. 1932 yılında yayınlandığı gibi toplumsal

¹¹¹“Doğumunun 100. Yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu”, İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayınları, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1989, <http://katalog.marmara.edu.tr/muyayinevi/YN480.pdf>

¹¹² Nilüfer İlhan, “Üstün İnsan Kavramı Merkezinde Açık Deniz Kenarında ve Yaban Romanları Üzerine Bir Karşılaştırma Denemesi”, A.Ü. **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Erzurum, 51, s.192.

¹¹³ İlyas Söğütü, “Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Gözüyle Türk İnkılâbı ve İnkılâp Kadrosu”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** 23 / 2010, ss.202-203.

ve siyasi açıdan çokça tartışılmıştır. Yakup Kadri cumhuriyetin kurucuları arasında yer aldığından, milli mücadeleyi bir bütün olarak önemsemektedir. Yaban, Türk edebiyatında köy gerçeğinin her açıdan anlatıldığı, sonraki dönemlerde köy romancılığına öncülük yapabilen bir eserdir.¹¹⁴

3.1.2. Kentli İnsanın Gözüyle Kırsal Türkiye’de Köylü ve Yoksulluk

Yakup Kadri Karaosmanoğlu yaban romanında milli mücadele yıllarında Anadolu’nun içinde bulunduğu yoksulluğu, fakirliği, cehalet içinde kaybolmuş insanları, onların milli mücadeleye olan inançlarını, hayata bakış açılarını aydın-köylü ilişkisine vurgu yaparak anlatmaya çalışır.

Roman kahramanı Ahmet Celal, paşa soyundan gelen ve İstanbul da büyüli konaklarda büyüyen ancak, yedek subay olarak birinci dünya savaşına katıldığı sırada Çanakkale’de sağ kolundan vurulduğu için kolunun kesilmesi üzerine 32 yaşında emekli olup, askeri olan Mehmet Alinin daveti üzerine porsuk çayının yanında ücra bir Anadolu köyünde geçirdiği üç yıl anlatılır. Bu süre içinde Türk aydını ve köylüsü arasındaki iletişimsizlik ana temadır. İletişimsizliğin altında yatan nedenlerin başında yoksulluk ve cehalet gelmektedir. Bu kitapta Yakup Kadri, insanoğlunun dünyanın diğer boyutuna geçebilmesi için öncelikle karnını doyurması gerektiğini, aç ve yoksul insanların hayata başka açıdan bakmasının mümkün olmadığını altını çizer.

Şehir ve köy yaşamının arasındaki farklara değinen romanda, Ahmet Celal’in şehir insanının yaptığı gibi her gün dişlerini fırçalaması, tıraş olması veya en büyük uğraşı olarak sabahlara kadar kitap okuması, köydekiler gibi düşünüp onların yaptığı birçok şeyi yapmaması, onun köylü tarafından yaban olarak görülmesine sebep olur. Köylüler onun düşüncelerini o kadar aykırı bulurlar ki aklıktan nefesleri kokmalarına rağmen, onun yanında parayla bile çalışmak istemezler. Öyle dışlanır ki, aşık olduğu cahil köylü kızı bile onu istemez ve ret eder. Ahmet Celal uzun süre köy halkıyla iletişim kurmaya çalışsa da hem köylülerin onu yaban olarak görmesi, hem de onun köylüler gibi düşünüp, hissedememesi sonucunda ve de en önemlisi kendini bir türlü anlatamaması onu büyük yalnızlığa iter. İnsanlardan yana kendini çok yalnız hissettiği için hayvanları kendine insanlardan daha yakın hisseder. Bu ücra köyde yalnızlığın

¹¹⁴ Ayşe Buğra, a.g.e., s.106.

sonucu olarak bütün yaşadığını ve hislerini bir günlüğe yazar. Çok büyük hayallerle geldiği bu ıssız Anadolu köyünde tek uğraşı yazmak ve İstiklal Mücadelesinin kazanılmasını umut etmek ve onun için dua etmektir.

Kahramanımız tam bir Atatürk hayranı olup, onu Türkiye'nin yıldızı olarak görür ve Kurtuluş savaşını bütün kalbiyle destekler. Ülke sevdalısı olduğunu, “Yazıklar olsun seni sevmesini bilmeyenler; ey gamlı ülke...”¹¹⁵ sözünden de anlaşılacağı gibi vatan sevgisinin altı çizilmiştir. Ama bu Anadolu'nun ıssız ve ücra köyünde insanlar milli mücadelenin ne olduğunu farkında değildirler. Onlar için önemli olan düşman askerlerinin köylere yolları düşerse, mallarını satın almak için çok para verecek olmalarıdır. Ahmet Celal her ne kadar bunun böyle olmayacağını, savaşın kaybedilmesi sonucunda Türk halkının karşı karşıya kalacağı manzarayı anlatsa da, köylüler ne dinlemiş nede anlayabilmişlerdir. Ne olduğunu ve ülkede nelerin değiştiğini haber alacakları gazeteler buralara çok nadir gelmektedir. Gelen gazeteleri de Ahmet Celal dışında kimse okunmamaktadır.

Romanda ana temalardan biri olan yoksulluk ile köylüler özdeşleşmiştir. Burada insanlar o kadar aç ve yoksullardır ki derilerinin içinde kemikleri görünüyordur. İnsanların açlıktan ve pislikten ağızları kokmaktadır. En önemli tüketim kaynağı olan su bile temizlik ve hijyenden uzak kuyulardan karşılanmaktadır. Bu kadar kötü şartlar sonucu hastalar imkansızlık ve bilinçsizlik sonucu doktora götürülmek yerine, koca karı yöntemleriyle tedavi edilmeye çalışılıyor veya ölüme terk ediliyorlardır. Köylü halkın okuma yazma bilmemesi tabi ki onların suçu değildir. Çünkü merkezden uzak bu köyde okul yoktur, insanların aydınlanması için gerekli koşullar sağlanmamıştır. Ülke savaş halindeyken zaten unutulmuş köylü iyice unutulmuştur. Burada bariz bir yoksulluk yaşanmaktadır. Gerekli gıda, temizlik. Sağlık hatta barınma ihtiyaçlarını bile karşılayamaz durumdadırlar. Yoksulluk toplumların en belirgin özelliği, karın tokluğu savaşından dolayı hayatın diğer bütün öğelerinden mahrum kalma durumu burada da karşımıza çıkıyor

Yoksulluk ve karın tokluğu telaşı onları temizlik denen şeyden uzaklaştırmıştır. Çünkü onlara göre temizlik zaman ayrılması gereken bir şeydir, ancak bağda bahçede, tarlada birçok iş vardır. O kadar ki tarla işlerinden kadınlar vakit bulamadıkları için

¹¹⁵ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Yaban**, İletişim Yayınları, 2016, s.68.

çocuklar sahipsiz ve bakımsız büyürler. Milli mücadeleye kayıtsız kalmalarının altında aslında ekin zamanlarında veya kış hazırlıklarında köydeki bütün erkeklerin askere götürülmesi ve karın tokluğu için şart olan bağ bahçe işlerinin aksaması yatmaktadır. Onlara göre ekinlerin hasadı yani karınlarının doyması mili mücadele denen şeyden daha önemlidir. Karın tokluğu için başta hayvanlar olmak üzere sahip oldukları her şey kendilerinden daha önemlidir. Yaban romanında cahil köylünün en önemlisi yoksul köylünün ilk düşünmesi gereken şeyin karın tokluğu olduğunun ve diğer bütün şeylerin bunun geresinde kaldığının ifade ediliyor.

Aydın bir kişi olan roman kahramanı, köydeki kişilerle her ne kadar aynı dili konuşsa da birbirilerini anlamamaktadırlar. Daha doğrusu kendini onlara anlatamamaktadır. Evliliğin yoksulluktan kurtulma çaresi olarak görülmesi, savaşın sebep olduğu yoksulluğu, dayanın eğitim üzerinde hiçbir etkisi olmadığını göstermektedir. Ahmet Celal'in defalarca söylediği şeyin, yani düşman askerlerinin köyü işgal etmesi, ekinleri, evleri yakıp yıkmaları, kadınlara saldırmaları ve bilinçsiz insanların hazine sonu anlatılıyor. Sırf gazetelerin üzerinde resimler olduğu için köy kadınının ona dokunmaması bu köye cehaletin ne kadar nüfus ettiğinin göstergesidir. Fakir ve cahil olan köylü aynı zamanda miskindir ve adalet duygusundan da yoksundur. Adalet sağlayıcısı köy ağası olduğu için ondan korkarlar ve haklarını savunamazlar. Bütün bunların yanında inançlarının suistimal edilmesine izin vermeleri, hurafelere körü körüne inanmaları ve zekalarını kullanmamaları bu köylülerle özdeşleşen özelliklerdir.

Romadaki diğer bir tema ise, Türk aydınının ücra ve yoksul Anadolu için hiçbir şey yapmadığı gibi, aksine ondan faydalandığını sonrasında da onu küçümsediği için suçlanıyor. Köylülerin, milli mücadeleye duyarsız kalmasını, aslında ne demek olduğunu bile bilmeyişi suçunun kimde olduğunun sorusu soruluyor. Eğer kurtuluş savaşı kazanılırsa millet bilincinin oluşturulması gerektiği, düşünce ortamının değişmediği sürece insanın da değişmeyeceğinin altı önemle çiziliyor. Aydın kategorisine koyulan Ahmet Celal üzerinden, aslında genel aydın kesiminin köylüye bakışının resmi çiziliyor. Ahmet Celal, köylü halkının fakirliği ve sefaletini kirlilikle, hastalıkla, duyarsızlık ve sadakatsiz bir yaşamla birleştirip, hayvanları bile insanlardan daha sadakatli buluyor. Ona göre bu insanlar, doğru ve yanlış ayırt edemeyen, adalet, ahlaktan bir haber olan ve en önemlisi kendi için gerekli şeyleri bilen bilenmeyen

insanlardır. Köylülerin bu köhne düşünce tarzlarını değiştirmelerinin de imkanı olmadığını da “sizi gökten melekler inse kurtaramaz, çünkü evvela sizi önce kendinizden kurtarmak gerekir.”¹¹⁶cümlesinden anlayabiliyoruz. Bunun yanında romanda Anadolu köylüsünün neden böyle olduğunun sorusu da soruluyor. Eğer ortada bir suçlu varsa kendini her şeyden soyutlayan köylümü, yoksa soyutlamasına sebep olan aydın kesim mi? Sorusu soruluyor. Yakup Kadri yaban romanında her ne kadar köylünün davranışlarını beğenmese de, bir bakıma suçlu bulsa da, onları anlamaya çalışarak; kaderlerine terk edilmelerinin, çaresizlik içinde yaşamalarına yol açan düzenin değiştirilmesi gerektiğinin altını çiziyor.

Sonuç olarak; Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Yaban kitabında; uzun süre boyunca aydın kesim tarafından kendi kaderine terk edilmiş, Anadolu’yu, kırsal kesimin yaşadığı bütün sefaleti, acıları olduğu gibi bir o kadar da sert bir şekilde ortaya koyuyor. Her iki tarafında suçlandığı romanda ücra Anadolu köyündeki insanların ülke bütünlüğünün tehlike altında olmasına rağmen tepkisiz ve duyarsız kalmasının en büyük nedeninin cahillik ve yoksulluk olduğunu, bunun sadece onların suçu olmadığı için, bu durumu Türk aydınına göstermek ve herkesin üzerine düşeni yapması gerektiğine değiniyor.

3.2. KÖYLÜ GÖZÜYLE ANADOLU’DA YAŞAM BİÇİMİNİN ANALİZİ VE YOKSULLUK

İkinci Dünya Savaşı yılları Türkiye’yi özellikle de Anadolu’yu hem ekonomik, hem sosyal yönden derinden etkileyen yıllar olmuştur. 1950’lerde birçok köy tabanlı yazarlar yetişmiştir. Köy Enstitüleri artık meyvelerini almaya başlamıştır. Özellikle bu yıllar köy enstitülerinde yetişen yazarların Anadolu’yu anlatan kitaplarını oluşturduğu dönemdir. Belki de ülkemizde yoksullukla ilgili en çok roman yazılan yıllardır. Köy tabanlı yazarların başında Yaşar Kemal gelir. Çok iyi bildiği ve ait olduğu Çukurova yöresini, yaşam şartlarını ve insanını anlattığı romanlar yazmıştır. Bildiği ve gördüğü kadarıyla Çukurova’yı yazarken bir taraftan da 1951’de onun için yeni bir yaşam yeri olan İstanbul’u, yaşadığı çevrenin koşullarını, insanlarıyla birlikte yaşanan yoksulluklarını, sosyal problemlerini gözlemleyip, bunları da İstanbul

¹¹⁶ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, “Yaban”, İletişim Yayınları, 2016, s.

merkezli kitaplarına yansıtmiştir. Bu romanlar arasında en dikkat çeken “ Kuşlarda Gitti”dir. Ama en çok tanınan ve onunla özdeşleşmiş olan romanları, Çukurova’da yaşanan yoksulluğun sebep olduğu sosyal problemleri ele alan romanlarıdır.¹¹⁷

1923-1950’lı yıllar zengin-fakir ayrımının kesin çizgilerle hızlı bir şekilde belirlenmeye başlanıldığı, baskı düzenin hızla yerleştiği ve kırsal kesimin zaman geçtikçe yoksullaştığı yıllardır. Köylü, efendimizdir lafı yerine bütün zor koşulları sırtlanması gereken bir konuma gelmiştir. Bunda yanlış devlet yönetiminin büyük etkisini olduğu, su götürmez bir gerçektir. Çünkü bir ülkede şehir ve kırsal kesim insanının yaşam koşulları arasında bu kadar büyük bir uçurum oluşmasına ancak haksız ve adaletsiz bir yönetim sebep olur. Yaşanılan bu durum sayesinde, daha önceki Batılaşmanın ön planda olduğu romanlar yerini, toplum düzenine ilişkin bu sorunu ele alan romanlara bırakmıştır.¹¹⁸

3.2.1. Yaşar Kemal’in Yoksulluğu Ele Alış Biçimi

Yaşar Kemal, Türk romanın dünya tarafından tanınmasına öncülük eden bir Türk romancısıdır. En büyük özelliklerinden biri ait olduğu toplum yaşamını, objektif gözlemleri ve yaşantıları baz alarak romanlarında yer vermesidir. Kitaplarında yaygın olarak insanın doğayla olan bağı, kişilerin zamanla, doğayla hatta birbirleriyle yabancılaşmalarını ve bunun beraberinde getirdiği sorunları ele alır. Her ne kadar Yaşar Kemal, Çukurova ile özdeşleşmiş ise de aslında romanlarında bütün Anadolu’nun toplumsal hayatına ayna tutar. Kitaplarının yurtdışındaki baskıları 140’ı aşmıştır. En ünlü romanı “İnce Memed”in 40 dille çevrili yapılmıştır. ¹¹⁹ Türk edebiyatının dünya çapında tanınmasına katkı sağlamıştır.

Yaşar Kemal denince akla genel olarak yoksul insanlar gelir. Özele indiğimizde ise çocukluğunu yaşadığı Çukurova’yı ve çevresindeki pamuk işçilerinin

¹¹⁷ “1950’li Yıllarda Cumhuriyet Edebiyatında Romanın Gelişimi”, (Çevrimiçi), <http://www.diledebiyat.net/turk-edebiyati-tarihi/bati-etkisindeki-turk-edebiyati/cumhuriyet-donemi-turk-edebiyati/cumhuriyet-edebiyatinda-roman/1950li-yillarda-cumhuriyet-romani> , 12.08.2017

¹¹⁸ Berna Moran, **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2**, İletişim Yayınları, 2016, s.11.

¹¹⁹ Aziz Şeker, “Sosyal Çalışma Epistemolojisine Bir Katkı Alanı Olarak Roman ve Öykü Sanatı Türk Edebiyatından Yoksulluk Manzaraları”, (Çevrimiçi), http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:_ORasAM74J:www.sosyalhizmetuzmani.org/sosyalcalismadaroman.doc+&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr, 17 Kasım 2016

yaşadığı geçim sıkıntısı, köylü-ağa, ezen-ezilen ikilisi çoğu romanında değindiği temalardır. Ancak bunun yanında para kazanma ümidiyle şehirlere göç eden, oradaki gecekonduarda per perişan olan yoksul insanları da kitaplarına konu olmuştur. Bütün bunların yanında birde değindiği konulardan bir diğeri ise doğadır. İnsanların zamanla doğaya verdikleri zararlar ortaya çıkan tabloyu anlattığı “ Kuşlarda Gitti” romanında olduğu gibi. Dönemsel olarak değindiği sosyal konuların veya yoksulluğun boyutlarının, mekan ve boyut olarak farklılaşmasının, doğayla birleştirerek vermesi onun değişimin romancısı olarak nitelendirilmesini gerçekçi kılmaktadır.

Yaşar Kemal’in kitaplarının çoğunda ortak tema yoksulluktur, her ne kadar mekanlar dönemler veya yaşanan yoksulluğun boyutları değişse de baş kahramanları yoksullardır. Onu en çok Çukurova yoksullarıyla tanırız ve genelde bu yoksullar yaz aylarında iki kuruş için pamuk tarlalarında işçilik yapan, diğer mevsimlerde ise kazandıkları bu parayla geçinmeye çalışmaları okuruz. Tabi ki aslında yoksulluk sadece çalışacak iş bulmakla ilgili değildir. Çünkü eğer o topraklarda adalet ve emek karşılığı hakkaniyet olsaydı belki bu kadar yoksulluk dramları okumayacaktık. Aslında sefaletin altında yatan sebeplerden, coğrafi koşullar kadar, insanların etkisi de büyüktür. Yaşar Kemal bize hep mutsuz, aç sefil insanları ve bu durumların sebeplerini iyi bir gözlem ve yaşanmışlık duygusuyla aktarmaya çalışır. Bütün romanlarda olduğu gibi Yaşar Kemal’in de kitaplarını da, yazıldığı dönemin sosyal şartları dışında ele almamız mümkün değildir. Yaşar Kemal kitaplarında hep olmasa da çoğunlukla yoksulların yanındadır. Yoksulluğun getirdiği hiçbir kötülüğün suçlusu olarak onları görmez. Burada onlardan biri olmanın etkisi büyüktür. Çünkü insanın içinde bulunduğu ortama objektif bakabilmeyi başarması oldukça güçtür. O yüzdendir ki Yaşar Kemal genellikle yoksulların yanındadır.

Yaşar Kemal, romanlarının genelinde insanların birbiriyle, çevreyle ve diğer bütün toplumsal varlıklarla arasındaki ilişkileri ele alırken, onun için her zaman insanı insan yapan değerleri ön planda tutmuştur. Bunun en büyük göstergelerinden bir de, Çukurova’yı ve oradaki pamuk işçilerinin yoksulluklarını, fukaralıklarını, ağa-işçi ilişkilerini birçok romanında işlemesidir. Buradaki en önemli nokta çok kuvvetli bir gözlem gücüne sahip olmasıdır. Belki de başarısının altındaki en önemli neden budur.

¹²⁰ Çünkü Çukurova konulu kitaplarında gezip görerek bildiği ve bunları harmanladığı kendi bölgesiyle ilgili kendisinin de bildiği yoksulluğa yer verir.

Edebi hayatı boyunca birçok kitabında yoksulluk temasını vurgulamış olup, 2014 yılında Bilgi üniversitesi tarafından fahri doktora unvanı verilmiştir. Sağlık problemleri nedeniyle katılamadığından mesaj göndermiştir. Kitaplarını okuyanlardan istediği şeyler arasında yoksulluk ile ilgili “Benim kitaplarımı okuyanlar yoksullarla birlik olsunlar, yoksulluk bütün insanlığın utancıdır” demiştir.

¹²¹ Buradan da anlaşılacağı üzere yoksulluk teması onun için güncelliğini hiçbir zaman yitirmeyen bir gerçektir. Yoksullukla mücadeleyi kendi yaşam mücadelesi olarak gördüğünün aslında bir kanıtıdır bu söylem.

Yoksul kahramanlarla özdeşleşen Yaşar Kemal, Dağın Öte Yüzü üçlemesi (Orta Direk, Yer Demir Gök Bakır, Ölmez Otu) arasında yer alan “Yer Demir Gök Bakır” romanı Fransız Eleştirmenler Birliği’nce 1977’de en iyi yabancı roman seçilmiştir. Dağın Öte Yüzü dizisinde Çukurova’da dağ köylerde yaşayan pamuk işçilerinin pamuk zamanında geliş gidişlerini ve bu sırada çektikleri sıkıntılar işler.

122

Dağın Öte Yüzü serisinin ikinci kitabı olan Yer Demir Gök Bakır 1976 yılında yazılmış olup, Orta Direk kitabının konu olarak devamıdır. Bu üçlemede Çukurova’nın bozkır köylerinin ve bu köydeki insanların geçim sıkıntılarını ve bunların sonuçlarını ele almıştır Yaşar Kemal, Yer Demir Gök Bakır kitabının isminden de anlaşılacağı üzere yoksulluğun ne kadar derin ve çaresiz bir durum olduğuna vurgu yapmıştır. Çukurova da kekeç dağının eteğinde yer alan bozkır köylülerin tek geçim kaynakları yaz aylarında pamuk toplamaktan edindikleri kazançtır. Serinin ilk kitabında “Orta Direk” kitabında yaz aylarında Çukurova’ya pamuk toplamaya giden köylülerin bu göç sırasında başlarına gelen olayları, “Yer Demir Gök Bakır” kitabında ise pamuk toplamaya giden köylünün yeterince para

¹²⁰ “Yaşar Kemal’in Hayatı, Eserleri / Kitapları, Edebi Kişiliği (Yazarların Ve Şairlerin Hayatı)”, (Çevrimiçi), http://bilgiyelpazesi.com/egitim_ogretim/yazarlarin_sairlerin_hayati_kitaplari_eserleri/yasar_kemal_in_hayati_eserleri_kitaplari_edebi_kisiligi.asp, 10.03.2017

¹²¹ “Yaşar Kemal’in Okuruna Vasiyeti”, (Çevrimiçi), <http://www.milliyet.com.tr/yasar-kemal-in-okuruna-vasiyeti-gundem-2020936/>, 07.02.2017

¹²² “Yaşar Kemal’in Hayatı, Eserleri / Kitapları, Edebi Kişiliği (Yazarların ve Şairlerin Hayatı)”, **a.g.e.**, 10.03.2017

kazanamamasının sonucunda zorlu ve uzun bir kış mevsiminde başından geçenler anlatılmaktadır.

3.2.2. Yoksulluğun Cahillik ve Çaresizlikle Yoğrulmuş Hali

İnsanın başına ne gelirse yoksulluktan, çaresizlikten geldiğinin göstergesi olan Yaşar Kemal'in Yer Demir Gök Bakır romanı, Çukurova'nın dağlar ve bozkırın hakim olduğu çorak bir köyünde geçmektedir. Köylülerin tek geçim kaynağı yaz aylarında pamuk toplamaktan kazandıkları yevmiyedir. Dolandırıcı köylüleri tarafından, verimsiz bir tarlaya pamuk toplamaya geç götürüldükleri için gerekli parayı kazanamamaları sebebiyle korku ve yoksullukla geçen uzun bir kış anlatılır.

Kekeç dağının eteğindeki, bozkırın hüküm sürdüğü uzun ve çetin kış şartları altında ezilen köylünün, pamuktan kazandığı yevmiye dışında hiçbir gelir kaynağı yoktur. Kış için yeterli kadar para kazanmadıkları için kasabalı Adil Efendiye olan borçlarını ödeyememişlerdir. Yoksulluk yanında en büyük korkuları, borçlarını ödeyemedikleri kasabalı Adil efendidir. Gelip onların hayvanlarını, buğdaylarını, araç gereçlerini alacağını düşündükleri için bütün bir kış boyu korku ve üzüntü içinde geceleri gündüzlerine karışmaktadır. Sahip oldukları aslında sadece çok az kışlık tahıl ve birkaç hayvandır. Bunlara bile sahip olamayanlar vardır. Köylünün büyük korkuyla beklediği Adil Efendi, birkaç kuruş için Çukurova'nın kavurucu sıcağında çalışan zavallı köylünün sırtından zenginleştikçe zenginleşmiştir. Köylünün deyimiyle yer gök onundur ancak zavallı köylünün gözünün yaşına bakmaz. Borçlu köylü, zorlu ve uzun bir kışla karşı karşıya kalınca, para kazanılacak hiçbir iş olmadığından tek yapabildikleri korku ve çaresizlik içinde beklemektir. Köylünün tek umudu baharın gelmesi ve pamuktan kazanacakları yevmiyeleriyle borçlarını ödemektir.

Yaz aylarında pamuk toplamak dışında hiçbir geliri olmayan köylü yokluk içindedir. Bozkırın hakim olduğu bu köyde kış şartları çok çetindir. Zemheri kış şartlarına rağmen kadın ve çocukların neredeyse hepsinin ayakları çıplak, üstlerinde yırtık pırtık ve kirli kıyafetler vardır. O kadar ki erkekler dahil muhtar ve zengin köylü dışında hepsinin üstlerinde hep yamalı giysiler ve neredeyse hiçbirinin kışlık palto veya çizmesi yoktur. Hele kimileri vardır ki elbiseleri o kadar eskimiştir ki yeni

kıyafet alacak paraları olmadığı için insan içine bile çıkamazlar. Hepsi o kadar zayıftır ki, bu kemiklerine yapışmış derilerinden anlaşılmaktadır. Yaşar Kemal yaşanan açlığı; “Çöp kadar incelerdi, hepsi kurumuşlardı.”¹²³ diye dile getirir. Soğuk kış günlerinde sobalarda yakmak üzere ormana odun getirmeye giden yara bere içinde yalın ayaklarıyla, yüklenebildikleri kadar ağaç getiren zavallı çocuklar da diğer bir sefalet göstergesidir. Yoksulluk, açlık içinde olduklarını sadece çocukların kemiklerinde yapışmış derinlerinden bile anlaşılabilir. Öyle ki büyük küçük birçoğu karın üstünden çıplak, yara bere içinde ayaklarıyla dolaşmak zorundadırlar. Neredeyse bütün evlerde sadece kışlık tarhana çorbaları pişer. Çok nadir muhtar efendi ziyafet verirse et pilav yeme şansları olur. Akşam oldu mu bütün köy karanlık içinde kalır, sadece muhtarın evinde bir gaz lambası vardır

Köylünün tek derdi aslında yoksulluk değildir. Onların bu zavallılığını ve cahilliğini kullanan kurnaz köy muhtarının acımasızlığı da eklenince içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Üç kağıtçı muhtar sefer efendi zavallı köylüyü işine geldiği gibi kullanmaktadır. Zaten biçare olan insanları içine düştükleri durumdan kurtaracağına daha da dibe vurdurur. Aynı zamanda köylü, muhtar efendi ve köyün varlıklısı arasındaki çekişme arasında da ezilmektedir. Muhtar efendi köylünün hem cahilliğini hem de dini inançlarını kullanarak onları ezdikçe ezer. Kekeç dağının eteğinde yer alan bu köyde kış ayları o kadar çetindir ki kar borandan dolayı kış boyunca askerler dışında kasabaya ulaşabilmek neredeyse imkansızdır. Kimse köye gelmez veya kasabaya gitmez. Çaresizlik o kadar ağır basmıştır ki ölümü göze alarak bu köyden kurtulmayı deneyenler bile olmuştur.

Kıtlıklarda, afetlerde olduğu gibi kırsal kesim hep bir mehdi yarattığı gibi bu kıtlık yılında da kendi uydurdıkları dervişe körü körüne inanıp ondan medet umarlar. Fukaralığın yanında cahilliğin getirdiği, batıl inançlar ve hurafelerle yaratıkları kurtarıcıyı gerçekçi kılmak için bin türlü sebep uydurup, hatta kendilerinin yiyecek bir şeyi olmamalarına rağmen o kadar inanırlar ki uğruna sahip oldukları birkaç hayvanı kurban keserler. Aslında zavallı köylü yüzyıllar öncesinde kalan efsanelerle, yoksulluk ve cehalete mahkum bırakılmıştır. Buradaki insanların çaresiz oldukları kadar cahil olmaları onları gittikçe içinden çıkılmaz bir duruma sürüklemektedir.

¹²³ Kemal, **a.g.e.**, s.84.

Cahil ve çaresiz olmalarının yanında köylü insanının işine göre hareket ettiğine de vurgu yapılmış olup, çaresizlikten mehdi ilan ettiklerini bile bir anda işlerine gelmezse yerin dibine koyabileceklerine değinilir.

Köylünün aslında tek çaresidir topraktır, köylü toprağa sonsuz bağlıdır. Bu bağlılıklarını, “Güzelim Kara torak, akıllım toprak, babam toprak”¹²⁴ sözlerinden de anlıyoruz. Yaşanılan büyük yoksulluğa rağmen cahilliğin getirisi olarak, çok eşliliğe her evden çok çocuk olması, insanların temizlikten bir haber olması, kendilerinden çok sahip oldukları hayvanlara değer vermeleri hep yoksulluktur. Aslında köylünün tek sıkıntısı yoksulluk, karın tokluğudur ne yapıyorsa bundan yapıyordur. Dünyanın her yerinde bilim, ilim yaygınlaşırken, bu köyde halen hastalar koca karı yöntemleri tedavi edilmekte, sorunlarının çözümlerini dervişlerde aramaktadırlar. Batıl inanç ve hurafelerle zor olan hayatlarını daha da zorlaştırmaktadırlar.

Yoksulluklarını bir kader gibi yaşamalarının en önemli nedenini cahillik olarak görüyoruz. İçinde bulundukları her türlü zor durumu batıl inançlarla, hurafelerle açıklamaktadırlar. Körü körüne inanmak, itaat etmek en önemli özellikleridir. Aslında kendilerine de itiraf ettikleri gibi birlik içinde hareket etmedikleri için, içine düştükleri durumdan kurtulamamaktadırlar. Kitabın tamamında yoksulluğun, fukaralığın ne kadar çaresiz bir durum olduğunu ve bu çaresizliğin insanların başına getirdiklerine değinilmektedir. Yaşar Kemal bu romanında, aslında çaresizliğin yaptırdıklarının yanında, insanoğlunun yaşanılanlardan ders almadığına da sık sık değinir. İnsanın başına ne gelirse cahilliğinden ve sonunu düşünemediğinden geldiğini anlayabiliyoruz. Yoksulluktan kurtulmak için insanların aydınlatılması ve korku dünyasından çıkarılmaları sonucuna varabiliriz.

3.2.3. Köy Enstitülerinin Yoksulluk Üzerindeki Etkisi ve Fakir Baykurt

Köy Enstitü çıkışlı ilk yazarlardandır Fakir Baykurt. Asıl adı Tahir olmasına rağmen o fakir ismini kullanmayı tercih etmiştir. İlkokul yıllarında babasını kaybetmesi ile birlikte yoksulluk ve çileyle mücadele etmeye mecbur kalmıştır. Burdur'un Yeşilova ilçesine bağlı Akça köyünden olan Fakir Baykurt, yoksulluk ve

¹²⁴ Kemal, **a.g.e.**, s.17.

açlıkla mücadele ile başlar hayatına. Her fırsatta çok yoksul bir ailenin ferdi olduğunu, köy enstitüleri sayesinde okuma fırsatı bulduğunu, aksi takdirde öğretmenlik yerine sefalet içinde kalacağını belirtir. Ona göre yoksulluktan, sefaletten tek çıkış yolu okumaktır. 1943'te Gönen Köy Enstitüsü'nde eğitime başlayarak kaderini değiştirmiştir. Çocukluğunda evinde bir tek kitabın bile olmadığını, hayatını köy enstitülerine borçlu olduğuna değinen Fakir Baykurt'un birçok kitabı farklı dillere çevrilmiştir.

Köy enstitüleri sayesinde öğretmen olur ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinde öğretmenlik yapar. Aynı zamanda yazı yazmaya başlar. Roman yazmanın yanı sıra dergilerde de yazıları yayımlanır. 1960'larda Amerika Birleşik Devletleri'nde öğrenim gördükten sonra, 1960'larda Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) kuruluşunda aktif çalışmalarda yer alarak başkanlık yapar. Sendikal mücadele yer alan Baykurt, düşündüklerini açık ve net bir şekilde ifade etmiştir. Köy romancılarının başında gelen Baykurt, romanlarında mekandan ziyade, kırsal bölgelerin problemlerini, gelişmemenin nedenleri ve bununla toplum yapısı arasındaki ilişkiyi ön plana çıkarır. Köylerdeki ezen-ezilen ilişkisi ve bunların hükümetle olan bağlarını bütün gerçekliğiyle romanlarında ele alır. Sosyal problemler onun kitaplarının vazgeçilmez konularındandır.¹²⁵

1950'li yıllar köylü halkın iyice ezildiği, yoksulluğun bütün olumsuzlukların kapladığı ve devlet yardımlarının uzak kaldığı, eğitim, sağlık ve alt yapı hizmetlerinin gerektiği kadar ulaşmadığı, cahilliğin bir kader haline getirildiği dönemlerdir. Kendisi de çok yoksul bir ailenin çocuğu olup, bir köylünün içinde bulunduğu şartları ve çözümlerinin de ne olduğunu da çok iyi bildiği için bunları yazılarında, romanlarında dile getirip, devletin kendince eksiklerini veya yapmadıklarını açık bir dille ifade ettiğinden birçok defa tutuklanıp, daha sonraları Almaya göç etmek zorunda bırakılmıştır.

Fakir Baykurt, 66 yaşında iken torunlarına bir mektup bırakmıştır. Aslında bu mektup belki de onun yaşadığı dönemi ve yaşadıklarının özetidir. Hayatı boyunca öğretmenlik yaptığını, iki yurdu diye belirttiği Almanya ve Türkiye'de sürekli yazdığının altını çizerek, yaşadığı dönemin güzelliklerine vurgu yapıp, bilimin ve

¹²⁵ Taner Akpınar, "Sendikacı Kimliği ile (TÖS Başkanı) Fakir BAYKURT", (Çevrimiçi), <http://portreler.fisek.org.tr/fakir-baykurt/> ,20.03.2017

teknolojinin geliştiği bu dönemde, iyi olayların kötü olaylardan daha fazla olduğunu belirterek, dünyadaki en güzel şeyin barış olduğunu, savaşın anlamsız ve kötü olacağını unutulmamasını gerektiğini söyler.¹²⁶

Fakir Baykurt, 1963 yılında yurtdışına göç eden işçilerin hayatlarını anlamak için Almanya’da bulunup onların problemlerine çeşitli kitaplarında (*Yarım Ekmek, Koca Ren ve Yüksek Fırınla*) yer vermesinden de anlaşılacağı üzere bir şeyi anlatmakta, gözleme ve gerçeğe dayalı olması onun vazgeçilmezidir. Muhtemelen gözlem gücü en yüksek yazarlar içinde yer almasının sebebi de budur. Bunu da en iyi gözlemleri sırasında tuttuğu notlara borçlu olduğunu belirtir. Yazının uçmayacağı gerçeğini göz önünde bulundurarak yavaş yavaş not tutarak gerçeklere ulaşabildiğinin altını çizer. Köy Enstitüsünde eğitim gördükten sonra öğretmenlik yaptığı sıralarda, gittiği bölgelerde dürüst ve çalışkan bir öğretmen olmayı ve köylerde kader haline gelen yoksullukla mücadelesinin, aslında onun hayali olduğunun her defanda belirtmiştir.¹²⁷

Köyde her türlü yoksullukla mücadele içinde büyüyen yazarımız, köy ve kırsal kesimin problemlerini çok derinden bilen ve gözlemleyen biri olarak bu insanları aydınlatma çabası, bilerek ve tasarlanarak yapılan bir eylemdir onu için. Kitaplarının, yazılarının başkahramanı çoğunlukla köylüler olan Fakir Baykurt, onların problemlerinin çözümünü toprak reformunda yapılmasının zorunlu olduğunu birçok defa dile getirirken, bu kapsamda köylüye bir çıkış yolu bulmak için zamanın Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel’le köylünün içinde bulunduğu zor şartlar içinden çıkartılması ve aydınlığa kavuşabilmeleri için; “dinsel gericilikle, her türlü irtica ile toprak ağaları ve beyleriyle, halkı aldatan partilerle mücadele edilmesini” gerektiğini belirtir. Tabi ki yazarımız bütün fikirlerini ideolojik bir yapı üzerine oluşturur. Kendince doğru bulduğu fikirlerine kitaplarında yer veren, romanlarının çoğunda iki taraflı çatışma halinde olan guruplar çerçevesinde oluşturmuştur. Fakir Baykurt

¹²⁶ Kemal Yalçın, “Fakir Baykurt’un Çocuklara Vasiyeti” , (Çevrimiçi), <http://www.kemalyalcin.com/index.php/fakir-baykurt-yeni/fakir-baykurt-kendi-yaz-lar/79-baykurt-cocuklara-vasiyeti> ,20.06.2017

¹²⁷ “A’dan Z’ye Fakir Baykurt”, Sabah Gazetesi, 13.01.2015, (Çevrimiçi) <http://www.sabah.com.tr/kitap/2015/01/13/adan-zye-fakir-baykurt> ,02.07.2017

okurken çatışma halinde olan guruplar arasında, insanların sınıflandırılmasını, keskin çizgilerle insanların birbirilerinde alt üst şeklinde gruplandırıldığını görürüz.¹²⁸

3.2.4. Kader Haline Gelmiş Yoksulluğun içindeki Umut

Köy enstitülerinin meyvelerinin alındığının bir göstergesi olan Kaplumbağalar romanı, Ankara bozkırının bütün acımasızlığının hakim olduğu ücra Tozak köyünde geçmektedir. Köylünün tek bağlılığı olan toprak o kadar susuz ve verimsizdir ki, “kırk yamalı bir yoksul yorganı gibi”¹²⁹ olarak betimlenir, hal böyleyken hem köylü, hem hayvanlar açlık içindedir. Balçıktan olan bakımsız ve küçük evlerin, bütün umutlarını yaz aylarında yeşeren ürünlere bağlayan yoksul ve çaresiz insanların hikayesine değinir Fakir Baykurt.

Anadolu’yu anlatan çoğu romanda gördüğümüz resmi burada da görüyoruz. Bu kitapta farklı olarak diğer köy romanlarında olan köylüyü ezen ağa yerine, köy enstitü çıkışlı eğitimci Rıza vardır. Eğitimci Rıza, kurtuluş savaşından yorgun düşen hükümetin, eğitimci yetiştirecek beş yılı olmadığı için altı aylık kurslar ile öğretmen olmuştur. Köy halkı o kadar cahil ve olan bitenden o kadar bir haberlerdir ki çocuklardan çok yetişkinler aslında eğitimci Rızanın anlattıklarını merak eder. Çelişkidir ki eğitimci vardır ama köyde bir okul yoktur. Eğitimci rıza çok çalışkan ve umutludur. Çünkü o da Tozak köylüdür. Onların halinden en çok yine onlardan biri anlar. Köy Enstitülerinde öğrendikleriyle köylü halkın azda olsa yoksulluğuna çare bularak, köylü halkın göç etmesine engel olmak ister. Verimsiz, bozkırda insanların en büyük sıkıntısı susuzluktur. Köy enstitülerinde öğrendikleri ile bu çorak köyde neler yapabileceğinin üzerine sürekli düşünen ve köylüyü neyin mutlu edeceğini, bozkırla nasıl mücadele edeceğini köylüyle konuşan bir kahraman ile okuma yazma bilmeyen, cahil ancak bir o kadar çalışkan, gelenek-göreneklerine bağlı köylünün yoksullukla çaresizlikle ve devlet ile olan ilişkisine değinilir.

Yoksulluğun en büyük göstergelerinden biri olan eğitimsizlik ana temalardandır. Köylü o kadar cahil ve savunmasızlardır ki, eğitimci rıza olmadan

¹²⁸ “Mucizevi Göstergeler’de Fakir Baykurt’u Okumak” (Çevrimiçi), http://www.asosjournal.com/Makaleler/53326661_370%20FERHAT%20%C3%87ET%C4%B0NKA YA.pdf ,17.03.2017

¹²⁹ Fakir Baykurt, **Kaplumbağalar**, Literatür Yayınları, 2006, s.7.

devlet dairelerine gidemez, dertlerini söyleyemezler. Bu savunmasızlıklarının yanında bir de birçok kararlarında batıl inançları da etkilidir. Bu noktada eğitimin altı çizerek okula gidenin her şekilde yollunu bulacağını, karnını doyuracağını, cahil insanların yapamadıklarını yapabileceklerine değinir. Vatan millet bilincinin eğitimle farkındalıkla öğretildiği, çocukların derme çatma bir yerde de olsa, eğitilmiş ve bilinçli olacakları, köyleri ve ülkelerini daha iyi yerlere getireceklerdir. Eğitim sayesinde köylü devlete bağlıdır ve adaletlidir. Köylüyü yücelten kurtuluş savaşında birçok emek veren Atatürk'e övgüler yağdırılır. Köylünün çalışkanlığı ön plana çıkarılır. Kurak ve verimsiz bir arazileri olmasına rağmen çok çalışkan ve garibanlardır. Her ne kadar kadınlar geri planda kalsa da hep birlikte kendileri için canla başla çalışırlar.

Romanda aynı zamanda çaresizliğin ve sadece karın tokluğuna çalışmaları insanlara hayatlarına isyan ettirecek dereceye kadar getirdiğini görüyoruz. Yoksulluk, insanları çaresizliğe, bozkır can sıkıntısına sürükler, öyle ki insanlar doğaya, bozkırın güneşinin altındaki kaplumbağalara bile zarar verirler. Yoksul olmak öyle bir psikolojik çöküntü olmuştur ki, aile bireyleri mutsuz ve birbirilerine karşı tahammülsüzdür. Bu da kontrolsüz davranışlara sebep olur. Aynı zamanda köydeki yoksulluktan çaresizlikten bıkip şehirlere göç edenlerinde durumlarına değinilir. Büyük şehirlere göç edenlerin orda da süründükleri halde, köylerde yaşamayı, şehirde yaşamayı tercih ettiklerini belirtir

Köylü halkı genelinde neşeli olup, en büyük zevkleri üzüm zamanında şarap yapmaktır. Ancak alevi oldukları için, sünni köyler şarap yapacakları için onlara üzüm satmak istemezler. Alevi olan bu köyün yoksullukla mücadelesine birde sünni olan diğer köylülerin onlara bir şey satmak istememesi veya değerinin çok üzerinde satmaları bir derdi bin dert yapmaktadır. Kurak olan bu köyde tek gelir neredeyse az da olsa yetiştikleri buğdaydır. Buğday hem onların ana tüketim maddesi olan ekmektir, hem de ihtiyaçları olan kili ve zevkleri için olan üzümü satın almak için kullanılırlar. Çok az verimli işleri olmalarına rağmen hayatlarının devamı için sürekli çalışırlar. Toprak az, su yoktur. Yaz aylarında köy iyice çoraklaşır, ne bir yeşillik ne bir gölge vardır. Ankara'ya yakın bir köy olmasına rağmen ne gelen bir insan, ne geçen bir araç vardır. Çok nadir gelenler ise ya diğer köylerden gelen üzüm satıcıları ya da devlet görevlileridir. Köylü devlet tarafından kendi kaderine terk edilmiştir.

Eğitmen Rıza, köyün bu kuraklığına bir çare olarak çevre köylerde olan üzüm bağını kendi köylerinde yapabileceğini fikrini, köylülerle konuşarak işleve koyar. Köyün dışında kalan hiçbir işe yaraman purluk dedikleri bu araziyi köylü canla başla kazmaya başlar. Çalışkan köylü el birliğiyle su olmayan bu yeri metrelerce kazarak çok güzel bir üzüm bağı haline getirirler. Bu yemyeşil bağ sadece insanları değil, bozkırın sıcaklığında kavrulan kaplumbağalarında sığınağı olmuştur. Artık yoksulluktan, kuraklıktan bıkip usanan insanlara bu bağ umut olmuştur. Köylüler daha önce sıcaklığın ve çaresizliğin verdiği huzursuzlukla, kötü davrandığı kaplumbağalara yardım ederler. Bu da yoksul insanların hayatlarında yaşadıkları olumlu şeylerin bütün ruh halleri üzerinde nasıl etki bıraktığının göstergesidir.

Altı yılın sonunda asmalar büyür, bağ yemyeşil olur. Tozak köylüsü yoksulluk ve çaresizlik içinde yaşarken üzüm bağı onlara bir umut olmuştur Tam her şey yolundayken bir gün köye gelen kadastro görevlileri ile her şey değişir. Gariban köylülerin, Kadastro görevlileri ile yediklerinden tutun, oturma şeklinden aralarında büyük bir fark fardır, neredeyse aynı dili birle konuşmuyorlardır. Aynı devletin vatandaşı olmalarına devlet görevlilerinin davranışları ile köylüleri yaşam tarzı olarak aşığı görmeleri ve aynı ülke insanın birbirini küçümsediğine değinir. Bunun da devletin aslında köylü yaşamdan uzak olduğunun göstergesi olduğunun altı çizilir. Bu görevliler köylünün bin bir türlü eziyetle bağ haline getirdiği purluk araziye devlete ait olduğuna dair tutanak tutar. Zavallı köylünün bin bir türlü eziyetle var ettiği üzüm bağının devlet arazi olarak gösterilmesinin üzere bütün köylüye ödeyemeyecekleri tutarlarda vergi borcu çıkartılır devlet tarafından.

Bunun üzerine ne yaptılarsa dertlerini anlatamayan köylü cahil ve savunmasızdır, hem hükümetten çok korkar hem de sonsuz itaat eder. Köylünün eğitimsizliğinin yanında, merkezdeki hükümetin kırsal bölgeye ne kadar uzak kaldığını, onların dertlerini ve çözümlerinden ne kadar bir haber olduğunun altı çizilmektedir. Köylünün tek bildiği şey ona itaat etmesi ve güvenmesi gerektiğidir. Burada yazar devlet ve kırsal kesim arasındaki iletişim kopukluğuna değinir. Birçok yere başvurmalarına rağmen olumsuz neticelenince, kendilerine yapılan haksızlığa karşı olarak hayvanlarını, çok emek vererek var ettikleri tarlaya koyarak, araziye eski hailen getiriler. Köylü yine eskisi gibi çaresiz ve yoksulluğuyla baş başa kalırken,

eskisi gibi güneşe maruz kalan kaplumbağalarda köyden giderler. Köy halkı devlete kırıgın şekilde hayatlarına yoksulluk ve çaresizliklerine devam ederler.

Sonuç olarak Fakir Baykurt, Kaplumbağalar kitabında kendi yoksullarını çalışan ve hayatta dair umut içinde ifade eder. Ancak yoksulluğu kader olarak yaşamalarının altındaki sebep olarak da, eğitimsizlik başta olmak üzere, kurak arazilerin, mezhep ayrımı, en önemlisi devletin kırsala uzak kalması ve köylülüğe olan sorumluluklarını yerine getirmediği şeklinde özetleyebiliriz.

3.2.5. Kırsal Yoksulluğun Devamı, Kentsel Yoksulluk Hali ve Orhan

Kemal

Orhan Kemal, toplumsal gerçekçi romanın en önemli yazarlarından olup, asıl ismi Mehmet Raşit Ögütçü'dür. Avukat, aynı zamanda Millet Vekilliği, adalet Bakanlığı yapmış bir babanın oğludur. Koşulların getirisi olarak Beyrut'a göç emek zorunda kalınca avukatlık yapamadığı için orda kendilerine bir lokanta açar. Orhan Kemal Türkiye'deki iyi hayat şartlarından lokantada garsonluk yapmak zorunda kalmıştır. Bir süre sonra Adana'ya geri geldiğinde hayat onun için hiçte kolay olmamıştır. Cırcır fabrikalarında işçilikten tutun basımevleri, katiplik, ambar memurluğu gibi bir çok işte çalışmıştır. Bu durum onun işçi kesimini tanımaya, anlamaya yönlendirmiştir. 1960'larda kendi deyimiyle gurbet kuşları gibi gelip yerleştiği İstanbul'da hayatını yazı yazarak kazanmaya başlamıştır. Kötü şartlar altında yaşamına devam edip, ait olduğu toplumu olduğu gibi anlatmaya çalışmıştır. Birçok kitabında göç olgusuna, bunun getirisi olarak da İstanbul'daki gecekondulaşma ve buradaki kötü şartlardaki hayatlara değinmiştir.

Orhan Kemal yaşadığı yörenin yoksulluğuna, bir fiil kendi hayatında çektiği zorluklara birçok kitabında en açık haliyle yer vermiştir. Bazı kitaplarında Çukurova'yı oradaki insanların yaşadığı yoksulluğu, sıkıntıları işlemiştir. Bunların içinde en dikkat çeken "Bereketli Topraklar Üzerinde" dir. Çukurova'yı anlattığı kitaplarında tıpkı Yaşar Kemal gibi yaz aylarında pamuk toplamak için ovaya gelen işçilerin yaşadıkları sorunları, uğradıkları haksızlıkları, sadece karın tokluğu için mücadele eden insanları anlatmıştır. Belki de insanların acımasız coğrafyada

yaşadıkları sıkıntıları olduğu gibi yansıtan kitaplar yazmak onu Orhan Kemal yapmıştır.¹³⁰

1950'ler kuşağında yer alan Orhan Kemal'de diğer çağdaşları gibi yoksulluk olgusunu zengin ile fakir arasındaki ilişki bağlamında ele alır. Bu dönem romanlarını köy romanları olarak adlandıran romancılardandır. Kendi gibi birçok yazarda daha sonraları, yoksulluk olgusunu, siyasi faktörleri de katarak ezen ile ezilen şeklinde ele alır. Bu dönem romanlarında nerdeyse ortak yargı hep aynıdır. Karın tokluğu için, çekilen onca çile, imkansızlık, hastalık, içinde hayvanların bile zor barınacağı evlerdeki hayatlar... Yoksulluğu daha çok yaşayan bilir felsefesinde olan, dünyada veya ülkemizdeki yazarların çoğu, ele aldığı konuya kendi hayatından kesitler ekler. Orhan Kemal'de çocukluk ve gençlik dönemlerini kaynak olarak edebi hayatında fazlaca kullanmıştır. Çocukluk ve gençlik yıllarının geçtiği Çukurova başta olmak üzere, daha sonraları göç sonucunda yerleştiği İstanbul'un gecekondu semtleri ve buradaki hayatlarda yaşananları birçok romanına konu eder. Romanlarında genellikle aynı kaderi yaşayan insanlara, fakir, hayata zorla tutunan insanların gayretlerine vurgu yapar. Yoksulluk ve yoksul insan onun romanlarının vazgeçilmezidir.¹³¹

Orhan Kemal çoğu romanın kahramanlarını İstanbul'un ücra yerlerindeki yoksul hayatlardan seçmiştir. Kahramanları çoğunlukla kırsaldan bir umutla şehirlere göç etmiş yoksul semtlerde yaşayan, açlık ve sefalet yüzünden ahlak dışı işler yapmaya dahi giden, normal insanların dayanamayacağı fabrika şartlarında çalışan ve her yolu deneyen yoksullardır. O, edebiyatı sosyal problemleri ifade aracı olarak görür. Bunu yaparken de kitaplarında diyalog şeklinde açık bir anlatım tarzıyla herkesi kendine çeker. Onun kitaplarında hep gariban insanlar vardır. Şehir hayatında kendine yetemeyen memurlardan tutun, okumak yerine sokak çocuğu olmak zorunda kalanlara, kendi ve ailesini sırtında taşıyıp aynı zamanda fabrikalarda çalışan zavallı kadınları olduğu gibi romanlarına yansıtmıştır.¹³²

¹³⁰ A.Ömer Türkeş, "İnternette Orhan Kemal", Virgül Dergisi, Haziran, 2015, (Çevrimiçi), www.orhankemal.org/links/190.htm , 17.08.2017

¹³¹ Boynukara, **a.g.e.**, s.198

¹³² Rahşan, Yıldız Eyigün, "Orhan Kemal'in Hayatı, Eserleri ve Orhan Kemal Uyarlamalarının Türk Sinemasındaki Yeri" (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006, s.3

Orhan Kemal'in yazı kaynağı toplumdur. Onun kitaplarında topluma dair her şey en açık haliyle bulunabilir. Bunu yaparken de kendi tarzını ortaya koyar. Orhan Kemal toplumun hızla değiştiği ve bundan en çok gariban insanların etkilendiği bir döneme denk geldiği için yoksulluk manzaralarına kitaplarında sıkça yer vermiştir. Yoksulluğun altında yatan sebeplere değinirken ara ara eleştiri ve öneri bilgilendirmelerine rastlarız. Kitaplarında yoksulluğu okurken, bizim toplumuzu için bir kader hali olarak da algılanabilir. Orhan Kemal, çukur ovadaki köylü ve onların yaşadıkları sorunları, yoksulluğu veya kırsal kesimden şehirlere yapılan göçler sonucunda şehirlerdeki gecekonduardaki sefaleti, yoksulluğu anlattığı bütün kitaplarında kendi yaşadıklarını da katarak gerçekçi romanlar yazmasının yanında, durumların düzelebileceği hakkında olumsuz değildir. Kitaplarını halkı aydınlatabilmek adına yazdığını birçok defa ifade etmiştir.

Ülkemizde uzun yıllar yoksulluk sadece kırsal kesimle özdeşleşmiştir. 1950'ler sonra kırsaldan kentlere yapılan büyük göçler sonucunda şehirlerde yeri yurdu olmayan işsiz ve vasıfsız insanlar toplanmışlardır. Büyük kentleri içinde bulundukları yoksulluktan kurtuluş olarak görürken kendilerini yine sadece konum değiştirmiş sefalet içinde bulurlar. Yukarıda da değindiğimiz gibi kentteki yoksulluğu azaltmak için önce kırsal yoksulluğa müdahale etmek gerekir. Orhan Kemal belki de ülkemizde bu noktayı en iyi bilen ve anlatan yazarlardandır. Yoksulluktan dolayı göç etmek zorunda kalanların yani gurbet kuşlarının hikayesi incelenecektir.

3.2.6. Yoksulluğun Göçü

Orhan Kemal "Gurbet Kuşları" kitabında yoksulluğun göç üzerindeki etkisine vurgu yaparak, kırsaldan şehirlere yapılan göçlere, bu göçler sonucunda İstanbul'da gecekondulaşmaya ve burada yaşanan hayatlara ısıt tutmaya çalışmıştır. Aslında insanlarla birlikte yaşadıkları yoksulluğunda şekil değiştirerek göç ettiğine değinir. Bu kitapta özellikle Menderes dönemine tekabül eden 1950-1960 yıllarındaki köyden kentlere yapılan göçler anlatılır.

1950'li yıllar şehirleşmenin ivme kazandığı yıllardır. İstanbul'un birçok yerinde devasa büyüklükte inşaatlar yapılmaktadır. Bu inşaatlarda çalışan işçilere verilen yevmiyeler köydekilerin hayalinden bile fazladır. Böyle olunca hızlı bir göç başlamaktadır. Aslında bir bakıma göç zorunlu bir durum haline gelmiştir. Çünkü

köylerde yoksulluk, açlık, sefalet imkansızlık hat safhadadır. Tek geçim kaynakları tarlalarını ekip biçmektir. Ekmek parası peşinde köylerinden şehre göç edenleri gurbet kuşları olarak isimlendirilirler. Kuşluk trenleriyle yoksulluktan, açlıktan çelimsiz bedenleriyle neleri var neleri yok hepsini sırtlayarak taşının toprağının altın olduğunu düşündükleri İstanbul'un yolunu tutarlar. Bu gurbet kuşları şehre gelip burada her türlü işte çalışıp, köyde kalanlara birkaç kuruş göndermek için didinen insanların hikayesi anlatılır.

Bu kitapta Sivas'ın köylerinden birinde annesini kaybeden evin büyük oğlunun para kazanmak ve ailesine yardım etmek için İstanbul'a gidişi ve burada verdiği mücadele anlatılır. İstanbul köylü kesime göre hayali bir şehirdir ve ürkütücüdür. Her gün Anadolu'dan kuşluk trenleriyle yığınca insan İstanbul'a göç eder. Köyden gelenler tren garından başlamak üzere hor görülmeye başlanırlar. Çünkü üstleri başları yırtık pırtık ve pislik içindedir. Kaba konuşmaları, şehir kurullarına uymak yerine, köy yaşantılarını aynısını devam ettirmeleri şehirdekileri aşırı bir biçimde rahatsız ettiğinden onları şehirde istememektedirler. O kadar ki köylü kesim şehri kirleten, zarar veren hayvanlara benzetilir.

Ülkemizde özellikle Anadolu köylüsünün yaşadığı yoksulluğu dile getiren kitapların çoğunda, köylü kesimin geri kalmasının veya sürekli açlıkla boğuşmasının altında yatan en önemli sebeplerden biri hiç kuşkusuz batıl inançlarıdır. Çünkü hayatlarındaki en önemli kararlarda bile bu batıl inançlar etki yapıyor. Bunu “Gözü Çakır Değil mi, bırak gök gözlerden hayır gelmez”¹³³ sözünden de anlaşılacağı üzere batıl inançlar onların birçok kararında etkilidir. Köylerden göç edip inşaat işçiliği, hamallık, kabzımallık ve bunun gibi birçok yerde işçi olarak çalışıp, daha ucuz olduğu için temizlikten bir haber yerlerde toplu olarak kalıyorlardı. Bu toplu konaklama yerleri o kadar pistir ki bu zavallılar dışında tahammül etmek imkansızdır. Burada söz konusu yer bir zamanlar muhteşem bir konak iken artık gurbet kuşlarının geceleri kaldığı pislik içinde darmaduman bir yerdir. Bu gurbet kuşlarının köydeki sefaletten kurtulmak amacıyla şehre göç etmeleri ve sonrasında gecekonduvardaki sefaletle uğraşmaları ana tema olarak işlenmiştir.

¹³³ Orhan Kemal, **Gurbet Kuşları**, Everest Yayınları, 2005, s.31.

Geçim sıkıntısının; memleket özleminin, ilim irfanın önüne geçtiği, para kazanmanın insanlarda değişim yarattığı, aslında köylerde çalışmanın bu göçlerin ve sonuçlarından daha iyi olduğuna vurgu yapılmıştır. Evlerden ilk önce bir veya iki kişinin büyük şehirlere gelip iş bulduktan sonra geride kalan aile üyeleri de kentte göç etmektedirler. Göçler sonucunda Zeytinburnu'nun üst kısımlarında izinsiz derme çatma evler yani gecekondular yapılmıştır. Burada ailenin erkelerinin inşaatlardan, eşlerinin de evlere temizliğe gidip kazandıklarıyla geceleri derme çatma evler yapıldığı ve bu göçmen kuşları ile birlikte gecekondulaşma, çarpık kentleşmenin çok hızlanması ve buralarda yaşanan sefaleti anlatmaktadır. Gecekondu çocuklarının yaşadıkları ortamla ile şehirde gördükleri ortam arasındaki bocalamaları irdelenir. Zeytinburnu'nun da ki yaşama vurgu yapılarak, evlerinde zar zor pişen bir tencere yemek olduğu ve bununda çoğunlukla bulgur pilavı olduğuna değinilmiştir. Açlıktan cılız mı cılız olan çocuklar, emaye fabrikalarında asit dairelerinde ölesiye çalışan ve kısır kalma tehlikesine bile aldırış etmeyen kadın işçilerin dramlarına değinilmiştir.

Orhan Kemal kendi gibi olan gurbet kuşlarının, kendisinin de çok aşına olduğu hayatlarını anlatmaya çalışmıştır. Bu kitap da kırsaldan büyük şehirlere yapılan göçlerden başlayarak, kentlerdeki yoksul yaşamı, köylünün yaşam mücadelesini, köylü olduğu için hor görüldüğü ve ezildiği genel bağlamda ifade edilmeye çalışılır. Aslında yaşanan veya devam eden yoksulluğun başlangıç noktasından, devam etmesinin sebeplerini anlatmaya çalışmıştır. Kırsaldaki yoksulluğun önüne geçilememesi bir devlet sorununa olmasına rağmen, şehirlerde bile halen köylü gibi yaşayan ve kesinlikle kendini geliştirmeyen köylünün hiç mi suçu yok sorusu akla geliyor. Bu bağlamda kırsal kesimin kendi geçimini sağlamasının desteklenmediğini, bunun sonucunda da kent yoksulluğunu oluşturduğunu, aynı zamanda kentteki yoksulluğun da bir kader haline gelmesinde gurbet kuşlarının da suçu olduğu sonucuna varılabilir.

3.3. BİR PARÇASI OLAMADIKLARI TOPLUMDAN DIŞLANAN YOKSULLAR

1980'li yıllar, sürekli yaşanan ekonomik krizler ve bunları etkilerini yok etmek amacıyla yapılan yanlış politikalar sonucunda, köyden kentlere yapılan göçlerin hızlanması sonucunda şehirlerde şehirli olamayan ancak köylüde kalamayan yoksul

bir kesimin oluşmuştur. Bütün bunların yanında; ülke içinde yaşanan darbeler, siyasi karışıklıklarda ülke ekonomisini geriye götüren sebeplerdir bu dönemde. 1980-1990'lı yıllarda yaşanan yoksulluğu birçok kitabında kendine özgü masalsı anlatımıyla ifade etmeye çalışan Latife Tekin ve Romanı Buzdan Kılıçlar incelenecektir.

3.3.1. Bildiği Yoksulluğu Masalsı Bir Biçimde Anlatan Latife Tekin

Kayseri'nin Bünyan ilçesinin Karacahevenk köyünde doğan Latife tekin, dokuz yaşında iken, yoksulluk ve çaresizlikten dolayı para kazanabilmek amacıyla, ailesi büyük umutlarla İstanbul'a göç etmek zorunda kalmıştır. Şehirdeki gecekondu yaşamının zorluklarını sonuna kadar yaşadığı için bunlara birçok kitabında yer vermiştir. Genellikle yoksulluk temalı romanlar yazan Tekin, faklı üslubu ve bakış tarzıyla 1980 sonrası en dikkat çeken yazarlardandır. Latife Tekin başarılı bir yazar olması bakımından kitapları birçok dile çevrilmiştir.

Sosyal temalı çoğu yazar gibi Latife Tekin de yaşamışlıklarını, kendini besleyen bir kaynak olarak kullanmıştır. Dokuz yaşında ailesi ile birlikte Anadolu'dan İstanbul'a göç eden Tekin, kent yaşamına yabancı olduklarını, şehir insanlarından kılık kıyafetten tutun, konuşma tarzına kadar her şeyin faklı olduğunu, bu farkındalığın altındaki asıl sebebin yoksulluk olmasına değinir. Tabi bununla birlikte, yoksullarla yoksulların iletişim kurabildiklerini ve göç eden insanların şehir hayatı için çok fazla çaba gösterdiklerini belirtmiştir. Türkiye'de 1950'li yıllarda başlayan kırsaldan kentlere yapılan göçler sonucunda, göç eden ailelerin yaşadıklarını anlatması ve aynı zamanda Türk romanına farklı bir tarz getiren yazarı eserlerinin arkasındaki, kendi yaşamışlıkları açısından önemlidir.¹³⁴

Yaşamışlıklarından beslenen yazarlarımızdandır Latife Tekin. Romanlarında çoğunlukla yoksulluğu, geri kalmışlığı işler. Ailesinin 1966 yılında kayserinden İstanbul'un gecekondu mahallerinden birine göç etmesiyle birlikte köydeki hayatı ve yeni hayatı arasında, hem yaşam olarak hem de duygusallık olarak büyük ikilem yaşadığını belirtir. Yaşanan göçler sonucunda, babasının da diğer göçmenler gibi işsiz kaldığını ve birçoğunun inşaatlarda çalıştığını belirterek, şehir hayatının köy hayatına göre okula gitmekten tutun neredeyse yaşama dair her şeyin daha zor bir durum

¹³⁴ Canan Öktemgil Turgut, "Latife Tekin'in Yapıtlarında Büyülü Gerçekçilik" (Yüksek Lisans Tezi), Bilkent Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2003,s.3.

olduğunu belirtir.¹³⁵ Özellikle ilk kitabı olan “Sevgili Arsız Ölümü” da göç ve bunun getirisi olarak yoksulluk ve sefaleti, ana tema olarak işlemeden de anlaşılacağı üzere kendi yaşamışlıklarına kitaplarında yer vermiştir.¹³⁶

1983 yılında Cumhuriyet Gazetesindeki bir röportajında, okuma-yazmaya nasıl başladığını anlatırken, köydeki evlerinde "Sedirlerin altında cinlerle uğraşırken okumayı yazmayı öğrendim"¹³⁷ demiştir. Okumayı çok sevdiğini de ayrıca belirten Latife Tekin, köydeki şartların ve inançların yaşam üzerindeki etkilerine değinirken 9 yaşında İstanbul'a göç etmeden köydeki yaşam ve düşünce tarzının şehir hayatından çok farklı olduğunu belirtmiştir. Belki de birçok kitabında göç ve yoksulluğu işleminin sebebi de budur.

Yaşadığı dönemin sosyal yapısının ve siyasi olaylarının toplum üzerindeki etkilerine de kayıtsız kalmamıştır. 1980'li yılları ve öncesi siyasi olayların ve bunların etkilerine de “Gece Dersleri” kitabında yer vermiştir. Türk romanına yenilikler kazandırmasının yanında genellikle göç ve yoksulluğu toplumsal gerçeklikle romanlarında işletmiştir.¹³⁸

Tekin, yoksulluğu herkesin anlayamayacağı sadece onu yaşayanın, koşullarını ve durumlarını anlayabileceklerini veya durumlara göre tavır alabileceklerine değinir. Yazar aynı zamanda hayatta ki en önemli duygulardan birinin güven olduğuna dikkat çeker. Yoksulların genellikle hep aynı yerde ve aynı şartlarda yaşamalarının altında kendileri gibi olanlarla güvende hissettiklerine değinir. Bu güvenin altında gizlide olsa yaşayan bilir ve anlar mantığı vardır. Nedendir bilinmez ama insan kendi gibi olanın yanında olmak ister her zaman. Bu yüzden ki yoksullar kendi dünyalarını ve sadece kendilerinin anlayabileceği ortak bir dil oluşturmuştur. Latife Tekin'in yoksulları “Pılı Pırtık adamlar” dır. Kendince onları böyle isimlendirir. Yoksullukla adı zikredilen diğer yazarlar gibi o da yoksulluğu fazlasıyla yaşamıştır. Yaşamışlıkları toplumsal problemlerin belki de en başında yer alan yoksulluğu kendine özgü tarzıyla kaleme almıştır. Yoksulluğun etkilerini ve sonuçlarını kendine özgü bir şekilde anlama,

¹³⁵ Pelin Özer, **Latife Tekin Kitabı**, Everest Yayınları, İstanbul, 2005, s.23.

¹³⁷ Şenay Kalkan, “İlk Romanı Sevgili Arsız Ölümle Dikkati Çeken Latife Tekin, Aslında Roman Yazmak İstemiyorum”, **Cumhuriyet**, 01.12.1983, s.5.

¹³⁸ Fatma Zefra Fidan, “ Latife Tekin'in Eserlerinde Yoksulluğun Farklı Görünümleri”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** Cilt 11, Sayı 1, Nisan 2013, ss.504-505.

düşünme ve tartışma alanına çeken bir yazardır. Belki de en önemli ayırt edici özelliği yoksulluğa empatiyle yaklaşmasıdır. Çünkü dile getirdiği kesimin bütün problemlerini ve sıkıntılarını kendi yaşamından bilmektedir.

Romancılar bilim adamı olmadıkları için nasıl yoksul olunur kısmından çok, yoksulu anlamaya çalışma meselesini kendi yaşadıkları kapsamında kalemine alır. Tekin, yoksulları anlamak ve iletişim kurabilmek için özel bir dil olduğuna inanır. Kendi dertlerini ifade etmek için yoksulları hep bir mırıldanma halinde görür. Yoksul olmayanın yoksulu hep dışladığı, karşılıklı olarak birbirini anlayan ortak bir dil olmadığından bahseder. Yoksulların güçlü olduklarına da ayrıca değinir. Çünkü o kadar zorluğa rağmen kendi hayatlarını devam ettirirler. Hor görüldükleri, kimsenin onları anlamak veya anlatmak gibi bir dertleri olmadığını belirtir. Yani toplum için hiçbir anlam ifade etmezler. Yoksullun mücadelesini veya konuştuğu dili ancak yoksul birinin anlayabileceğine değinir. Yoksulların yaşam alanları daha doğrusu kendi bölgelerinin olmasının altında, daha çok siyasi durumların çıkar peşinde koşanların, bir alanı düzeltirken diğer tarafı yıkma projeleri olarak da görür.¹³⁹

Latife Tekin “Buzdan Kılıçlar” romanında, yoksul olmayanların, hem yoksulların varlığından rahatsız olduklarını hem de akılsız olduklarını düşündüklerini dile getirir. Bu düşüncelerinin insanı meraklandığını, aksine yoksulların gizli bir bilinçle onları kandırdıklarını düşünerek yazdığını belirtmiştir.¹⁴⁰ Bildiği yoksulluğu ve bunun sonucu olarak dışlanmayı ezilmeyi ve ötekileştirmeyi ele alırken, Buzdan Kılıçlar kitabında yoksulluktan kurtulmak için ne kadar uğraşırsan uğraş yine yoksulsun sonucuna varılıyor.

3.3.2. Yoksul İnsanların İçinde Bulundukları Durumdan Kurtulma ve Şehre Ayak Uydurma Çabaları

Latife Tekin’in dördüncü kitabı olan Buzdan Kılıçlar, diğer kitaplarında olduğu gibi yoksulluğu ana tema tutarak, İstanbul’un arka mahallerinde yoksullukla boğuşan insanların içinde bulundukları durumdan kurtulma ve şehre ayak uydurma çabaları

¹³⁹ Fidan, **a.g.e.**, s.502.

¹⁴⁰ Ferudun Andaç, “Latife Tekin İle Ormanda Ölüyor Yokmuş”, Varlık Dergisi, Sayı 2002/01-1132. (Çevrimiçi) <http://www.tdkkitaplik.org.tr/sureliyayinlar/varlik1132.html>, 19.10.2016

işlenmiştir. Bu kitabında da yoksul kahramanlarını “pılı pırtık adamlar” olarak isimlendirmiştir.

Bir Volvo araba alma hayaliyle yaşayan ancak gerçekte, çok yoksul olan Halil han ve kardeşlerini hikâyesinin anlatıldığı kitapta, hayal ile gerçek arasında yaşayan Halil Han’ın ve kardeşleri Mesut ve Hazmi olmak üzere başta üç kardeş hep birlikte çalışarak hayatla mücadele içindedir. Üçünde de ortak olan özlem duygusu ve tabi ki katlanmak zorunda oldukları yoksulluktur. Şehre göç ettiklerinden beri yaşadıkları sefaletten kurtulmak için nasıl çok para kazanacaklarına dair sürekli plan yapmalarına rağmen hep başarısız olurlar. Birçok iş demelerinde başarısız olmalarının sonucunda, kendilerince cevaplamaları gereken sorular vardır. Yoksulluk onların kaderimi veya aileden geçen ve kalıcı olan bir durum mu?

Yaşanılan yoksulluğun çocukluktan itibaren insanlara öfke yüklediği ve çoğunun zengin olmak hayaliyle hayata meydan okuduğunun altı çizilmiştir. Bunun yanında neredeyse yoksul insanların genel özelliği haline gelen batıl inançlar, Latife Tekin romanlarında da yerini alır. Çocuklar bu inançlar çerçevesinde yetişirler. Romanda, İnsan anlaşılması çok zor olan bir varlık olarak tanımlarken, onun kafasından geçenleri ve gerçeklerle bağlantısını kurmanın çok zor olduğu bir durum olduğuna değinir. Yoksulluk duygusunun insanı yalnızlık hissine kapırdığı ve kendi gibi olanlardan çok kendi gibi olmayanları gören ve onların yaşantısına özenme durumuna değinir.

Yoksulluk öyle bir şeydir ki kendini hemen ele verir. Örneğin oturduğun semt-ev, giydiğin kıyafet, konuştuğun aksan bile seni ele verir. İstanbul’un arka mahallerinde gecekonduarda oturmak zaten yoksulluğun en büyük göstergesidir. Romanda yoksulları ayıt etmenin bir sürü yolu olduğuna değinirken, ölüm şekillerinde bile yoksul insanların farklı olduğu, kömür sobasından sızan zehirden ölen insanların sadece fakir insanlar olabileceği. Fakirliğin anne babadan gelerek kişilerin hayatları boyunca onları takip ettiğini gerçeğini de görüyoruz Yoksulluğun kader olarak da varlık gösterdiğini belki de yoksulluktan anne ve basını kaybedenlerden gerinde kalan çocukların yetiştirme yurtlarında geçen çaresiz çocuklukları, çok küçük yaşlardan itibaren, ölüm düşüncesiyle dünyayı anlamaya çalışan ve bundan hayata karşı suskunlaşan belki de o yaştan itibaren ezilen ve eksik kalanların hikayesine vurgu yapılmaktadır.

Yoksulların hayattan beklentileri sırasında ne kadar umutsuz olduklarını, “umudumuz hayatımız kapalı”¹⁴¹ lafından da anlaşılacağı üzere, hayal ettiklerine ulaşmalarını çok zor bir durum olarak görürler. Hele ki hayal ettikleri gerçekleşirse de buna inanmakta zorluk çekerler. Çünkü yoksulların insanların çoğu hayal ettiklerine kendilerini çok uzak hissederler. Zenginlik, onlar için hep akıllarında duran, onları hüzünlendiren ve yoksulluklarını hissettiren olağanüstü bir durumdur. Karın tokluğu derdi insanı yiyip bitiren, yapmayacakları birçok şeyi yaptıran bir durum olduğudur. Kentin arka mahallelerinde yaşayan bu pılı pırtık insanların neredeyse bütün hayatları parayı bulmaları ümidiyle geçer. Ama insanoğlunun belki de en önemli şeyi olan hayal etmenin sınırı yoktur. Hep bulunduğu yerden daha güzel ve mutlu bir hayal eder. Ve bazı insanlar için bu hayal edilen noktaya ulaşılması için her yol mubahtır.

Bu kitaptaki yoksullar genellikle yaptıkları hatalardan ders almazlar, karınlarını bile doyuramazken, eşini çocuklarını dilenme aşamasına bile getirirken, araba sevdasından vazgeçemeyen insanlara değinir. Para, bazıları için kağıt parçası iken bazıları için karın tokluğu veya hayalindeki araba olabilir. Çok çalışkan ve istekli olmalarına rağmen, yoksulluğun verdiği ruh haliyle çevreleriyle diyalogları yetersiz ve çekingen insanlardır. Daha çok kendileri gibi insanların takıldığı ortak yerlerde toplanırlar. İş hayatı çok acımasız ve ahlaksız olmasına rağmen çaresizlik onları bu ortama uymaya zorlamıştır. Yoksul insanlar için her ne kadar para kazanmak çok önemli olsa da, aslında hayatlarında kapladığı yer yok gibi bir şeydir. Çünkü asıl gerçek olan şey yaşamlarını onu elde etmeden onun yokluğuyla geçiyor olmasıdır.

Zengin olmak için gurbette gelen, varlıklı olmayı hayal ederken, istediklerine başkanlarının sahip olması ve erişilmez olması, onu daha değerli kılıyordu. İstedikleri eş adayları için bile para gerekliydi. Aslında yoksulların hayali başkalarının yaşadığı gerçektir. Eğer para yoksa hayatlarında hiçbir şeye sahip olamayacakları gerçeğiyle, sürekli para kazanabilecekleri işleri hayal ederler. Para kazanmanın yanında onu kullanım şekillerinin de önemli olduğu, geldiği gibi gitmesinin önüne geçmesinin sağlanmasına da değinilir.

¹⁴¹ Latife Tekin, **Buzdan Kılıçlar**, Everest Yayınları, 2001, s.10.

Yoksulluk birçok insani duygunun önüne geçerek gurur, dürüstlük bunların hiçbir anlamı yoktur. Bu durum bazıları için evdeki çocuklarının karnını doyurmak iken, bazıları için hayalini gerçekleştirmedi. İşin özünde yoksulluktan kurtulamama duygusu, para kazanma kavgasından kardeş kavgasına kadar gitmektedir. Yani sefalet aile bağları veya arkadaşlık bağlarının önüne geçiyor. Tek duygu para kazanmaktır. Bir türlü para kazanamamanın sonucunda gün be gün sefalet artıyordu. İnşaat işinden tutun karton işine kadar birçok iş denenmiştir. Yoksulluk insanları kötü yollarla kazanılan parayla karın doyurma yoluna itmiştir. Yoksulluk ve yaşlılık birleşince çekilmez ve acınası bir durum aldığı. Yoksul insanların yüzlerinde bile bu yoksulluktan kurma izine rastlanıldığına değinilir. İnsanoğlunun kendini farkında olması yeteneğiyle, fakirliğin verdiği üzüntüyü bütün ruh haliyle yaşar. Yoksul birisinin iyi bir ayakkabıyı veya elbiseyi alma lüksü yoktur, çünkü gereksizdir ondan önemli şeyler vardır. Bir türlü parayı bulamayışları onları batıl inançların etkisiyle büyü yapmaya zorlamıştır. Kadercilik ve cehalet o kadar üst safhadadır ki büyü sayesinde parayı vuracaklarına inanları bile vardır. Para kazanmak için hayal peşinde koşanlar yerine, açlığın gerçeğiyle yüzleşen ve hurdacılık vb. para kazanabilecekleri iş yaparak yoksulluk parasızlık bıkip usanan ev halkının en azından karnını doyurmaya seçenlerde vardır.

Yazar mevsimlere göre yoksulluk sınırının değiştiğine vurgu yapılmıştır. Öyle ki kış ayları yoksulluğun hat safhaya ulaşması demektir. Çünkü gece kondu sakinlerinin birçoğu inşaatlarda çalışıyordu ve kışın inşaat alanı durduğundan yoksulluk ve sefalet artmaktaydı. Beyaz olan karın onların yoksulluğunu daha da belirginleştirdiği, kışın giyecek kalın kıyafetleri olmadıkları için, üstlerindeki ince kıyafetler onların yoksulluğunu hemen ele veriyordu. “Onlarında mecburiyetten doğmuş takvimleri vardı.” cümlesinde mevsimlerin yoksullar üzerindeki etkisini ele veriyor. Belki de yoksulların güz aylarını yağmurları sevmemesinde, güzün kışın, çaresizliğin, işsizliği habercisi olmasıydı. Olumsuz şartlar karşısında daha da hırslandırarak sanki güz mevsimi onları daha fakirleştirerek daha kötü günlere sürüklüyormuş gibi hissediyorlardı.

Buzdan Kılıçlar isminden de anlaşılacağı üzere yoksulların en büyük sığınakları parayı kazandıklarını hayal etmeleriydi. Belki de üst üste başarısız olmalarına rağmen bir türlü pes etmemelerinin altında yatan tek sebep buydu. Yoksullar bazen parayı hayal etmeyi bile tehlikeli buluyorlar. Yoksulların

yoksulluktan kurtulmasının ne kadar zor bir durum olduğunu “Yoksulların dünyasının dışarıya açılan camı yoktur.”¹⁴² cümlesinden de anlaşılacağı üzere her ne kadar hayal edilse de zenginlik yaşanılması oldukça zor ve erişilmez bir durumdur.

3.5. TANIMI DEĞİŞMEYEN YOKSULLUĞUN GÜNÜMÜZ HALİ VE EĞİTİMİN YOKSULLUK İÇİNDEKİ ÖNEMİ

2000’li yıllar ekonomik krizlerle başlamış olup, bu durumu düzeltmek için yapılan yanlış politikalar kaçınılmaz olarak ekonomiyi iyice dar boğaza koymuştur. Küreselleşmeyle birlikte hızla değişen çağ ve getirilerinin olumlu veya olumsuz neticeleri yaşanmıştır. Bu dönemde direk yoksullukla özdeşleşen bir romancı bulmak biraz zor olsa da tabi bu yıllarda da toplumsal bir sorun olan yoksulluğa değinen birçok yazar olmuştur. Genelde kitaplarının başkahramanlarını kadınlardan seçen toplum içindeki kadın rolüne değinen ve yazdığı kitaplarıyla en çok satanlar listesine giren Hande ALTAYLI’nın 2012 yılında yayımlanan Kahperengi kitabı irdelenecekti. Çalışmamız boyunca değinilen en önemli noktalardan biri eğitimidir. Bu kitabı seçilmesinde yoksulluğun bir kader olarak yaşandığı ailelerde eğitim ile bu durumun değişebileceği gerçeğini yansıtmaktadır.

3.5.1. Yoksullukla Mücadelede Kadının Gücü

Balıkesir Edremit’te 1971 yılında avukat Güner Bey ile ev hanımı Bilge Türelin ikinci çocukları olarak dünyaya geldi. Galatasaray Lisesi’ni yatılı olarak bitirdikten sonra, Boğaziçi Üniversitesi’nde Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi programını tamamlamıştır. Çeşitli ajanslarda reklam yazarlığı yapan Altaylı’nın ilk kitabı Aşka Şeytan Karışır (2006), ikinci kitabı Maraz (2009) , Üçüncü kitabı Kahperengi (2012) ve son kitabı Delice (2015) adlı daha çok aşk temalı bir o kadar da toplum temalı romanları uzunca süre en çok satanlar listesinde yerlerini almışlardır. Kitapları farklı dillere çevrildi.¹⁴³ Kahperengide tıpkı diğer kitapları gibi kadın kahramanları ve onların mücadelelerini hayata karşı dirençlerini anlatır. Çalışmamızda bu kitaba yer vermemizin asıl sebebi tabi ki romanın kahramanının çocukluğundan beri ailesi ile birlikte yaşadığı yoksulluk çaresizlik ve en önemlisi kendi mücadelesi

¹⁴² Tekin, a.g.e., s. 94.

¹⁴³ Hande ALTAYLI, **Kahperengi**, DK Doğan Kitap, İstanbul,2012

ile bu yoksulluktan kurtulsa bile hayatında açtığı derin izlerden hiçbir zaman kurtulamaması.

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi çağımızda roman yazarlarını kategorize etmek çok zor. Çeşitli meslek guruplarındaki kişiler tarafından toplumu derinden etkileyen konular hakkında romanlar yazılabiliyor. Hande Altaylı da bunlardan biridir. Mart 2015’de Habertürk’te yayınlanan makalesinde; “Çağımızda insanların farklı olma fikrine tahammül edemediği ve gittikçe acımasız olduğuna değinir. Çok Fazla sanat yapılmamasının altında bunun yattığını, insanların kendini dinlemek yerine başkalarını hayatlarını dinlediğini... Anlaşılacağı üzere toplumdaki olaylara duyarsız kalmayıp, tatlı yönlerinden ziyade acı yönleriyle ifade ettiğini belirtiyor.¹⁴⁴ Bunu özellikle son romanı delice de toplumun insan davranışları üzerindeki yanlış etlerine yer vermiştir.

3.5.2. Yoksulluktan Kurtulma Çabasında Eğitimin Önemi

Kahperengi 2012 yılında yayımlanan Hande Altaylı’nın üçüncü kitabıdır. Tıpkı Diğer romanlarında olduğu gibi bu romanında kahramanı bir kadındır. Roman iki farklı zamanda ilerlemektedir. 1986 yılında çocukluk ve yoksulluk yıllarıyla başlayıp, İstanbul hukuk fakültesini bitirerek başarılı ve para kazanan bir avukat olduğu 2006 yılına kadar uzanan süreç anlatılmaktadır. .

Balıkesir’e bağlı Yaslıhan kasabasının murat eli mahallesi topraklı yol ile aşağı ve yukarı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Yukarı Muratelinde, evler daha çok dağların dibinde ve burada daha çok romanların yaşadığı ve tabiki sazlı sözlü bol kavgalı bir ortam vardı.. Bu mahalle yaslıhanın en yoksul yeri idi. Çocukların zayıflığı bunun en hazin göstergelerindendi. Göçmenler, Romanlar, kirpas içinde olanlar, yoksulluktan nefesi kokanlar, şansızlar ve en önemlisi tembel insanlar “kendi içlerinde ince bir çizgiyle, kasabanın diğer mahalleriyle kalın bir çizgiyle” ayrılmışlardır.¹⁴⁵ Bu mahalleye yoksulluğun en belirgin özeliği olan tembellik ve kabullenmişlik sinmiştir. Yoksulluğun ve sefaletin kalabalığı ile iç içe geçmiş ve insanlar çok da isyankâr değillerdi. Çünkü burada yoksul bir ailede doğan ailesi ile hatta bütün çevreyle aynı kaderi paylaştığı için bilmediği bir şey için isyan edemez. Diğer romanlarda olduğu gibi sonradan yoksulluğa düşen insanların nerdeyse hepsi durumu düzeltereği anı

¹⁴⁴ “Delice Kitap Özeti”, (Çevrimiçi), <https://kitap.yazarokur.com/delice> , 06.07.2018.

¹⁴⁵ Hande Altaylı, **a.g.e**, s.13.

umut eder. Ne yazık ki yoksulluğun sindirme gibi kötü bir özelliği vardır. Zamanla sanki hep böyle ve sonsuza kadar bu şekilde olacağını kabullenirsin. Yoksul mahallelilerin aralarında ne kadar huzursuz bir orta olsa da kimsenin gideceği başka yer olmadığı için aynı ortamı paylaşmaya devam ederler. Romanın Kahramanı Narin de bu yoksul ve çaresizliğin sindiği mahallenin bir parçasıydı. Tek umudu okumak ve bir gün bu nefret ettiği aileden ve kasabadan kurtulmaktır. Yoksul insanları, kendi içinde çabaladığı halde yoksulluğu bir kader olarak yaşayan, birde tembel olan ve gözü hinlikte başkasının parasında olan insanlar olarak sayabiliriz. Narinin bası moskof Recep ikinci kategori de yer alır. Karısı kara Hatice'yi o kadar çirkin olmasına rağmen babasının kasabanın en zenginlerin den olup mandırası ve evleri var diye evlenmiştir. Kocasının kendisine ve çocuklarına yaptığı eziyete, sırf kocası yakışıklı diye yaşadığı sefalet bu yüzden hiç ses çıkarmazdı. Başlarına gelen her şeyi fala büyüye bağlardı. Zaten olmayan paralarını hacıya hocaya yatırırdı.

Yoksul insanların tabi ki hepsi mutsuz değildi. Az da olsa kendi kazançlarına göre bir düzen bulup kör topal mutlu yaşayan insanlarda vardı. Çocuklarını çok seven anne ve babalar. Ama ne yazık ki Narin ve kardeşleri bu kadar şanslı değildi. Ailece bir sofranın üzerinde oturup birbirleriyle sohbet ettikleri bir vakit hiç olmamıştır. Yoksul ailelerin belirgin özelliklerinden biri olan baba dayağı ve baba korkusuna bu kitapta da rastlıyoruz. Babalarından bir gün bile sevgi görmemiş üstüne her fırsatta bir araba dolusu dayak yemişlerdir. Moskof Recebin de uğrak yeri, hatta zamanın büyük kısmını geçirdiği miskin yoksulların uğrak yeri olan kahvelerdi. O ve onun gibilerin zamandan bol bir şeyleri yoktu. Zaten işi gücü olanın orda oraya ayıracak vakti olmazdı. Bu yüzden ki babası, abisi Mehmet ilkokulu bitirdiği gibi babası tarafından nalburun yanında işe vermiştir. Kendisi dışında herkesin çalışıp eve para getirmesi gerekiyordu.

Roman kahramanın abisi Mehmet pavyonda bacağından vurulunca futbol hayatına veda etmiş, üstüne sakat kalıp işe yaramaz durumuna düşmüştür. Babaları evi terk ettikten sonra ailece olarak çok büyük umutsuzluk ve yoksullukla baş başa kalmışlardır. Hayırsever kasabalı Necati sayesinde aile üyeleri hepsi herkes bir işte çalışıyordu. Mehmet bir süre sonra çalışmamaya başlamıştır. Tıpkı babası gibi davranıp, kardeşlerinden para alıp onları ve annesini bol bol dövüyordu. Hatta bu durum zamanla kız kardeşi Şadiye'yi para karşılığında kullanmaya kadar götürmüştür.

Her ne kadar umut etmeyi çok sevseler de uzun vadeli planlar yapamazlar çünkü önemli olan yaşadıkların anda karınlarının tok olması. Yoksul insanlar bir şey beklerken umut ve korku içinde beklerler. Umut onlar için ya güzel olursa, korku ise ya kötü olursa ya delalet eder. Yoksulluk tembellik ve umut hiçbir zaman ayrılamayacak üçlüydü. Moskof Recebin Narini okula vermek için cemal hocaya, evi geçindirmenin zor olduğunun ve okuyarak elde edilecek bir istikbali bekleyecek zamanları olmadığı söylediği, “İstikbali zenginler düşünür Cemal hoca, biz fukarayız, bugünden ötesini görmez bizim gözümüz.”¹⁴⁶ sözünden de anlaşılacağı üzere yoksul aile çocuklarının okuması lüks bir duruma giriyor. Moskof Recep ve Kara Hatice ye göre okul gereksizdi, çalışılmalı ve kızların yaşı geldiğinde evlenmelidir.

Yoksulluğun anlatıldığı birçok kitap gibi burada da yoksul kişilerin en büyük uğraşı dedikodu ve kendilerine efsaneler yaratmaktı. Eğitimsizlik, elde yıkanan çamaşırların tulumbadan çekilen soğuk suyla durulanması ve ellerinin morluktan buz kesmesi yoksulluğun belirleyicileridir. Tabi ki talihlerine sürekli isyan ve şikâyetle neredeyse hepsinin ortak özelliğidir. Yaradan onları sevse bu halde olmazlardı. Miskin ve işsiz yoksulların evlerinde aile içi şiddet eksik olmaz. Hayata karşı öfkelerini birbirilerine kusarlar. Dayak yoksul evlerde babadan oğula geçen bir durum hiline bile gelmiştir. Çünkü kötü ortamlarda ne yazık ki kötü çocuklar yetişiyordu çoğunlukla. Genç yaşta evlilikte yoksullarda çok karşılaşılan bir durumdur. Baba evindeki yoksulluktan kaçarken koca evinde kaldığı yerden devam eder.

Narin kardeşlerine göre hatta ebeveynlerinden bile daha akıllı başında bir cocuktur. Hep dik başlı ve mücadelecidir. Kendini ezdirmemek için elinden geleni yapar. Soğuk kış aylarında kız kardeşi ile abilerinin eskilerini, abisi de başkalarının eskilerini kat kat giyerek soğuktan korunmaya çalışırdı. Aslında evlerinde babaları dışında kimse yeni bir şey alamıyordu. Yoksul evlerde bir yastık kılıfı veya bir gömlek asıl görevini yapamayacak duruma gelince, el bezi olarak lime lime olana kadar işlev görür. Ailesine rağmen bütün gücüyle derslerine çalışır, çünkü bilir ki kaderini sadece okuyarak değiştirebilir. Çalışkan olduğu için okuldan öğretmeni ve kasabalı Necati sayesinde babası ve annesi onu okuldan alamamıştır. Yaz tatillerinde tuhafiyede daha sonraları kuaförde çalışmıştır. Sadece kan bağının olduğu bu aileden, bu yoksul

¹⁴⁶ Hande Altaylı, **a.g.e.**, s.43.

hayattan ve kasabadan kurtulmanın tek yolunu bulmuştur. Okumak. Bunun uğruna başta babası olmak üzere annesi ve abisinden milyonlarca kez bir araba dolusu dayak yemiştir.

Hayallerinin peşinde koşan narin nihayet İstanbul Hukuk Fakültesini kazanır, evden kaçıp beş parasız bir şekilde İstanbul'da hayat kurmaya çalışır. İstanbul ona geldiği gibi bütün acımasız yüzünü göstermiştir. Öğrenim hayatı boyunca lokantada çalışıp neredeyse her işi yapmıştır. Belki de hayatının tek şansı olan çok sevdiği arkadaşı Deniz ile tanışmasıyla birlikte hayatının tamamen değişmiştir. Anadolu'daki bütün insanlar gibi İstanbul Narin'in de gözünü korkutuyordu. O kadarki 23 gün boyunca hiçbir taşıma aracına binmedi sanki binerse biri alıp geri dönemeyecek üzere götürecekti. Ancak İstanbul herkesin kendini kaybettiği yerd, oysa narin kendini burada bulmuştur. Ruhunun kurtulduğu hayatın yüzüne güldüğü şehirdi ve Yaslıhan'da yitirdiği yolunu İstanbul'da bulmuştur.

Nihayet Üniversiteyi bitirip, iyi bir hukuk firmasında ticari davalara bakıyordu. İpek kıyafetler giyip, istediği yere gidip gezebiliyordu. Kabataş da kendine denize bakan bir ev tutmuştu. Geçmişte yaşadığı bütün sevgisizliği, eziyeti ve en önemlisi yoksulluğun etkisini azalmak için yapıtı tek şey, yorulma bilmeden gece gündüz çalışmak, sadece ev ve iş arasında mekik dokumak. Çok çalışmaktan hiçbir zaman şikâyet etmemesinin sebebi belki de ortaokul birden beri hep çok çalışmak zorunda kalışıydı. Ne kadar daralsa da kafasını alıp gitme gibi bir lüksü yoktu. Romanda depresyonun zengin iş olduğuna vurgu yapılmıştır. Çünkü çalışmak zorunda olan adamın boşluğa düşmeye ruhunu dinlemeye hakkı yoktur. Ola ki yanlışlıkla depresyona düşese bile içindeki durum onu hemen kendine getiri. Çünkü hayata naz yapacak kişiler zenginlerdi, fakirler değil.

Romanda vurgu yapılan durumların başında aşk ve yoksulluk vardır. Yoksulluk öyle acımasızdır ki, geçmişindeki tek ve en büyük aşkıyla bir araya getirmemiştir. Dünyadaki en masum duygu olan aşkın bile yoksulluğun gerisinde kaldığı, hatta aşkın yoksulluğu iyice belirginleştirdiğini, bazen giyilen yeni bir montun veya ayakkabının, yılların rengini mutasyona uğrattı kıyafetlerle birkaç numara büyük ayakkabıların zengin ile fakir arasında kalın bir çizgi çizdiğine değinilmiştir. Varlık veya para mutluluk sebebi olmayabilir, ama yoksul insanların mutsuzluklarının altındaki en büyük sebep parasızlıktır. Bütün yoksul günlerini geride bırakmış olsa da

özlem duygusu arkasını bırakmıyordu. İnsan bir kere bile güzel bir anısı olmayan insanları neden özler ki birbirilerinden kurtulmayı çok istemiyorlar mıydı? Yaşadıkları yoksulluk birbirilerine olan sevgilerini yok etmiş miydi? Anlaşılıyordu ki ne kadar cabalarsa çabalasın yaşam yoksulluğundan kurtulsa bile onun içinde yarattığı yoksulluktan hiçbir zaman kurtulamayacaktır.

Romanda 2000’li yıllardaki İstanbul’dan bir dünya şehri olduğundan bahseder. Kalabalığından, trafik çilesinden 10 dakikalık yolun bir saat bitmesi, hep bir koşturma halinde olan insanlardan bahseder. Tabi ki zengin ile fakir arasındaki büyük uçurumdan. Narin miskinlerle dolu, zamanın hiç akmadığı bir kasabadan geldiği için bu şehre alışması biraz zaman aldı. Genelde İstanbul insani yer yutar derledi, ama onun kurtuluş yeri idi.

Zengin ile yoksul arasındaki fark siyah beyaz gibiydi. Kasabadaki sevgilisinin evinde gördüğü büyük yemek masası onun hiçbir zaman aklından çıkmayacaktı. Çünkü ona göre büyük yemek masaları sadece kalabalık ailelerde olurdu. Geçmişin bütün yükü ruhunun üzerinde ağırlık yağıyordu. Yıllar sonra tek ve büyük aşkıyla İstanbul da tamamen değişmiş ekonomik statüsüne rağmen, yoksulluğun ayırdığı iki aşkın bir araya gelmesinin önünde çok büyük engeller oluşturunuyordu. Kitapta insanın geçmişte yaşadıklarının insanı sonsuz bir yalnızlığa ittiğine değinilir.¹⁴⁷ Yoksulluk her ne kadar geride kalsa da etkisi ve sonuçları hep var olacak, çünkü insan ne kadar başarmış sayılırsa sayılsın geçmişte kaybedilmiş savaşların izlerini taşıyacaktı.

1993 yılında ayrıldığı Yaslıhan’a 2006 yılında annesinin ve kardeşlerinin temizlenmeyen bacadan kaynaklı sobadan sızın gaz yüzünden uykularında, tıpkı soğuk kış gecelerinde sokaklarda donarak ölen köpekler gibi hayatlarını yitirdiklerini öğrendiğinde mezarlarına girmek istediği için ilk defa gitmişti. Ölüm şekilleri çok yaralayıcıydı, kanserden veya trafik kazasında ölmekle sokak köpeği gibi ölmek arasında çok büyük bir fark fardı. Yoksulluklarının, fukaralıklarının, cehaletin hazin sonu onu hiç olmadığı kadar üzmüş ve kimsesiz hissettirmişti. Aslında onlar bir arada yaşamaya mecbur bırakılmış insanlardı. Onları özlemiyordu, ancak aklına geldiklerinde içini kimsesizlik duygusu kaplıyordu. Kimsesizlik çoğu yoksul insanın

¹⁴⁷ Hande Altaylı, “a.g.e., s.153.

yaşadığı duygunun aynısı. O kasabaya girmek cehenneme girmek gibiydi, çektiği bütün yoksulluklar eziyetler bir bir gözünün önüne gelmiştir.

İstanbul'a geldiği gibi Beşiktaş'ın arka sokaklarında bulduğu izbe, sevil apartman katı kir pas ve ten iççindeydi. Ama daha iyisini bilmediği için şikâyet etmiyordu. Çünkü kaçıp geldiği evden bir fazlası yoktu. Onun için zaten bildiği ten nem rutubet, kol bandıyla sarılmış pencereler, kırık dökük buzdolabı mutfak dolabı, kirli fayanslar önemli değildi. Çünkü bunların hepsine fazlasıyla aşınaydı. Onun için Önemli olan tek şey evin kirasını ödeyebileceği ve hayatını devam ettirebileceği bir iş bulmaktı. Kötü kaderinden bu kadar uzakta, en kötü ev bile ona saray gelirdi. Diğer yoksul evler gibi burasıda sobalıydı. Çünkü özellikle şehirlerde soba yoksulluk göstergesiydi. Cebindi çok az parası varken çok gezme veya seçme sansı yoktu. Yarı zamanlı çalışmak zorunda olduğu için iş bulmakta baya zorlanıyordu. Onun yaşlıları gibi gezmek tozmak giyinmek eğlenmek gibi aktivitelerin ötesinde hayatta kalabilmek için ne iş bulsa çalışması gerekirdi. Üstündeki eski kotu ve tişörtüyle günlerce aradıktan sonra nihayet bir lokantada bulaşıkçı olarak iş bulmuştu. Patronu iyi ve insafli biriydi O kadar işe ihtiyacı vardı ki ne iş olduğu ne kadar yorucu olduğu hiç önemli değildi.

Çocukluğunu denize sadece 20 km uzaklık da geçirmesine rağmen denizi hiç görmemiştir. Ancak şimdi Kabataş da denize bakan bir evde oturuyordu. Yoksulların belirgin bir özelliği de istemeyi bilmez, istemesi gerektiğini

Yoksulluk açısından Yaslıhan ve İstanbul'un arka sokaklarında birçok benzerlik vardı. Ancak bir trafik kazasıyla yolları denk gelen arkadaşı Deniz'in ortamı çok farklıydı. Aralarında konuştukları konular bile narine uzaylı gibi geliyorlardı. Asla ailelerinin paralarından bahsetmiyorlardı, çünkü olan şey önemli değildir, güzel kıyafetler, arabalar, tatil yerleri ve en önemlisi aileleri tarafından planlanmış bir okul ve hayat geleceği, yaşamdaki en önemli nokta da buydu zaten, genelde olmayan önem arz eder. İçinden diğer yoksulların zenginlere duyduğu öfkeyi o da bu insanlara duyuyordu. Onların bildiği hayat farklıydı ancak bu kimsenin tercihi veya suçu değildi. Tabı ki bir tercih hakkı olsa güllük gülistanlık, sadece basit kaygılardan oluşan bir hayat varken, herhalde kimse tek başına boğuşmak zorunda kalacağı yoksulluğu seçmezdi.

Zengin ve fakir arasında giyim tarzından yaşam biçimine, yemek yeme şekillerinden şivesine kadar bir sürü ayrıntı vardır. Zengin arkadaşı para harcamak dışında bir meşguliyeti olmadığı için en güzel yerleri ve güzel şeyleri bilirdi. Onlar gibi olmak için çok çalışması ve emek harcaması gerekiyordu. Şimdinin zengini ile fakirini gelecekte birleştirecek tek nokta eğitim. Ancak okuyup para kazanarak zenginle aynı ortamlara sahip olabilirdi. Ve bunu yapacaktı. İstedikten sonra yapılamayacak bir şey yoktu yeter ki amacı uğruna yapması gerekenler için mücadele etsin.

Sonuç olarak yoksulluğun kadar olarak yaşandığı ailelerde, yoksulluktan kurtulma aşamasında eğitimin önemine değinilmiştir. Eğitim ile birlikte insanların hayallerini gerçekleştirebileceği, ancak yoksulluk fiziki olarak sona erse de zamanında insanlar üzerinde bıraktığı psikolojik etkisinin hiçbir zaman yok olmayacağı da vurgulanmıştır.

SONUÇ

Yoksulluğun, insanlık kadar eski bir problem olduğunu söyleyebiliriz. Birçok ülkede yoksullukla mücadele için çok sayıda uygulama yapılmasına rağmen, neredeyse bütün dünya ülkelerinin ortak problemi olarak, özellikle az gelişmiş ve gelişmemiş ülkeler başta olmak üzere en büyük sorunların başında gelmeye devam etmektedir. Yoksulluk denince ilk olarak bozuk bir ekonomi aklımıza gelse de, yoksulluk aslında siyasi, kültürel ve toplumsal problemlerden de etkilenen karışık ve kapsamlı bir kavramdır. Yoksulluğun dönemsel olarak ele alınmasının altında yatan sebep tabi ki her dönemde farklı ekonomik, siyasal veya sosyal durumların etkisi altında farklı boyutların oluşmasıdır. Bunları yaparken yani dönemsel olarak yoksulluğun tanımı, sınırı veya nedenlerini ortaya koyarken çeşitli dönemsel faktörleri ele aldık.

Çalışmanın birinci bölümünde, temel olarak yoksulluğun ne olduğu, değişik tanımlara göre değişen boyutu, özellikle kır-kent yoksulluğuna değinerek ele alınmıştır. Yoksulluğun altında yatan sebepler, yaşanan boyutlar, ülkeden ülkeye, hatta ülke içinde bölgeden bölgeye bile değişiklik gösterir. Bu doğrultuda ülkemizde bölgeden bölgeye değişen yoksulluk türleri ve buna etki eden etmeler ele alınarak genel bir yoksulluk çerçevesi çizilmiş olup, aynı zamanda yoksulluğu sadece bireyin minimum gıda ihtiyacını karşılayamaması olmadığı açıklamaya çalışılmıştır. Başta gelen sebepler olarak, savaşların getirdiği ağır ekonomik sorunlar, ırk, din çatışmaları, küresel sermayenin yapısı, iklim ve doğa şartları, göç, siyasi ilişkiler işsizlik ve en önemlisi eğitimsizlik gibi ana durumlar açıklanmaya çalışılmıştır. Yoksulluğun kendisiyle birlikte varlık gösteren olgulardan, dışlanma ve yoksulluk kültürüne de ayrı bir parantez açılarak, yoksul kişilerin içinde bulundukları sosyal ortamın onları sürüklediği durumlar da ele alınmıştır. Bunun yanında çalışmamamızın ana teması olarak, genelde sanat, özelde romanlarla yoksulluk ilişkisine değinilerek, genel bir giriş yapılmıştır.

Yaşanılan zaman ne olursa olsun yoksulluk kesintisiz olarak varlığını neredeyse bütün dünyada devam ettirmiştir. Ancak yaşanılan dönemlere göre yoksulluğu etkileyen durumlar ve boyutlar farkındalık göstermektedir. Örneğin tarımda makineleşmenin başladığı dönemlerde kırsal kesimlerde işsiz kalan işçilerin yoksulluğu veya kırsaldan kente göç etmek zorunda kalan insanların şehirde yaşadıkları yoksulluk, savaş sıralarında yaşanan yoksulluğun boyutları ve mahiyeti farklıdır. Bu kapsamda öncelikle yoksul kimdir, yoksulluğun dönemlere göre neden boyutları ve görünümleri değişir sorusuna cevap verilmeye çalışılmıştır.

Bir toplum yoksulluk ve sefaletle uğraşıyorsa, toplumun bir parçası olan yazarların bu duruma kayıtsız kalması düşünülemez. Kendini ait olduğu toplumdan sorumlu hisseden çoğu romancı, yaşanılan her türlü sosyal durumu kendi tarzı ve yöntemiyle ele almıştır. Kendi doğrularıyla, kendi çözümleriyle toplumu aydınlatmaya çalışmış veya eleştirmiştir. Tam da bu noktada amacımız “Türk Romanında Yoksulluk” başlıklı çalışmamızın, ikinci bölümünde Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar geçen sürede yoksulluk kent-kır, tarım-tarım dışı ve bölgelere göre yaşanılan yoksulluğun, ne zaman, niçin ve nerde sorusu kapsamında değişen sınırı ve türü aydınlatılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamında farklı toplumların yazarlarının yoksulluğu ele almasının ortak noktalarına değinerek, ülkemiz romancıları yoksulluğu ele aldıkları romanlar kapsamında incelenmiştir. Bu yapılırken de Türk toplumunda yaşanan değişim ve bu değişimin yoksullukla ilişkisi bu dönemlere ışık tutan yazar ve romanlar yardımıyla ele alınmıştır.

Yazılı metinlerin toplumu etkilenme gücünü, birçok köklü değişim yaşanmasına katkısından anlayabiliriz. Toplumların büyük değişim zamanlarında romanlara büyük görev düşer. Öyle ki kimi zaman bazı romanlar koca bir toplumun sesi olur. Yazılı metinlerin anlatma temelinde olması açısından romanlar toplumu derinden etkilen yazılı metinlerin başında gelir. Romanın beslenme kaynağı toplum ve insan olduğu için, toplumun geçirdiği bütün değişim evrelerini, düşünce tarzını yansıtmasının yanında, ait olduğu topluma da ışık tutar. Bir şarkının veya bir filmin etkileyici olması gerçeğe yakınlığıyla ölçüldüğü gibi, romanlarda ait oldukları toplumu yansıttıkları ölçüde güçlü bulunur. Bu kapsamda yoksulluğun güncelliğini hiç yitirmeyen bir konu olduğunu göz önünde bulundurursak, ülkemizde tamamen yoksulluk üzerine yazılan çok sayıda roman sayabiliriz.

Dönemsel olarak değişkenlik gösteren ama hep var olan yoksulluğun sebeplerine değinirken bazı başlıklara dikkat çekilmiştir. Öyle ki savaşa katılmamasına rağmen ülkemizde II. Dünya savaşı sonrasında yaşanan büyük yoksulluk ve sıkıntıların daha çok kırsal kesimin ezildiği, zaten yoksul olan kesimin daha da yoksullaştığı ve devlet tarafından geri planda kaldığı anlatılmıştır. Bunun yanında savaş vurgunlarının da bu durumdan yararlandığı, devlet yönetimin kırsal kesim yoksulluğundan bir haber olduğu için, oradaki insanların kaderlerine terk edilmesi ve siyasi karışıklığın etkisine vurgu yapılmıştır. Daha sonraları çok partili dönem ile birlikte 1950’li yıllar itibariyle makineli tarıma geçilmesi ve kırsal kesimin bundan olumsuz etkilenecek, kırsaldan kentlere göçler başlamıştır. 1960 yıllar ile hızlı bir göçle yoksulluk boyut değiştirerek; kentlerdeki düzensiz yapılar, açlık, yoksulluk, inşaat işçilerinin sefalet içindeki durumları verilerek, kentlerde gecekondü hayatı diye bir ayrıma gidilmiştir. 1970’ yıllarda Kuzey Kıbrıs barış hareketi başta olmak üzere siyasi durumlar sonucunda diğer ülkeler tarafından ambargo konulması ile yaşanan ekmek kuyruklarında tutun birçok ekonomik sıkıntı yaşanmıştır. 1980 yıllar ise büyük oranda terör olaylarının etkisiyle yapılan göçler ve özellikle Doğu Anadolu ve Güneydoğu Bölgesinde köylerinin yakılması sebebiyle sersefil olan bir sürü insan hayatından da ayrıca bahsedilmiştir. Günümüze yaklaştıkça da küreselleşmenin etkisiyle, art arda yaşanan ekonomik krizler ve değişen dünyaya ayak uydurulamamasının sonuncundaki durumlara değinilmiştir.

Üçüncü bölümde ise romanlar arasında özellikle yoksulluğu ele alan roman ve romancılar seçilmiş olup, yansıtıldıkları dönem olarak farklı olmalarına özen gösterilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze dek Türkiye’de yaşanan yoksulluğa değinen romancı ve romanları ele alarak, yoksulluğun kendisiyle birlikte hangi sorunların var olduğu ve bunun romanlara ne derece ve ne şekilde yansıdığını ele alınmıştır. Bu doğrultuda geçen sürede değişen yoksulluk türleri ve bunun roman ve romancılarımıza yansımalarının bir değerlendirilmesi yapılıyor. Çalışmanın örnekleme, cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze dek yazılan yoksulluk temalı eserlerdir. Romanlar çalışmanın amacına uygun olarak, yoksulluğu sosyal bir problem olarak yansıttıkları oranda çalışmada yerini alıyor. Bu romanlarda ilgili dönemde yaşanan yoksulluğun türü ve de bunların toplumdaki yaşam üzerinde etkileri ve sonuçları belirlenmeye çalışılmıştır. Özellikle yazarı ait olduğu çevre koşulları, yaşam

şartları çerçevesinde ele alarak, romanında yataının izleri irdelenmiştir. O zaman şöyle bir soru sorabiliriz. Bu çalışma bir eser incelemesi mi, yoksa bir sosyoloji çalışma mı? Asıl amacım hem edebiyatın, hem de sosyolojinin beklentilerine cevap vermeye çalışan bir çalışma ortaya koymaktır.

Edebiyat aslında toplumun kendisidir. Bu bakımdan edebiyatın en önemli kolu olan romanın, ait olduğu dönem ve toplumun izlerini taşıması ve kendi tarihine ışık tutması neredeyse yapısal bir gerekliliktir. Bu nedenle özellikle sosyal temalı romanları toplumdan kopuk düşünemeyiz. Aslında sanatın bütün kolları toplumdan beslenir diyebiliriz. Hele ki yoksulluk temalı eserler yaşanan dönemle bağlaştıarak yaşanan çaresizliği ve boyutlarını ele almasının kendince sebepleri vardır. İşte bu sebeple üçüncü bölümde yaşanan yoksulluğu ve bunu ele alan romancının kendince sebeplerini incelemeye çalıştık.

Yoksulluk dönemlere göre boyut veya çeşit farklılığı gösterse de varlığı hep devam etmiştir. Görünen o ki devam da edecektir. İleri ekonomi ve adalet sahibi ülkelerde bile yoksulluk tamamen ortadan kaldırılamıyor. Bu yüzden de ülkemizde de hali hazırda yaşanan sosyal bir problem olan yoksulluğa kayıtsız kalmayan yazarlar süregelmektedir. Yani yazarların toplum sorunlarına eğilmesi insanlık var oldukça devam eden bir süreç olacaktır. Bu yaşanan yoksulluk sadece Türk edebiyatında değil, nedeysse bütün dünya edebiyatında da yerini alacaktır. Çünkü romanlar insan yaşamındaki her şeyi içinde barındırır. Bu nedenledir ki toplumsal bir sorun olan yoksulluk devam ettiği sürece, insanları sürüklediği sefalet ve bunların sonuçlarını ele almaktan yazarların sıkılmayacağını çalışmamızda açıkça görüyoruz. Sonuç olarak, belirtilen dönemlerde yaşanan yoksulluğun ayrıntılı işlendiği çoğu romanda, yazar tarafından bilinen ve yaşanan yoksullukların romanlarına yansıtıldığı, daha çok yaşan ve bilinen yoksulluğun işlendiği ve yer yer eleştirildiği yoksulluğa şahit oluyoruz. Yani gözlemci veya sadece seyirci olunan yoksulluğun daha yapay ifade edildiği, bir fiil yaşanan yoksulluğa romanlarda daha çok yer verildiği sonucuna varılıyor.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, Reşat, Ö. Şükrü Yusufoglu: “Türkiye’de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, 2012, | Cilt.1, Sayı:1 – Volume.1, Issue:1

Akbal, Oktay : **Garipler Sokağı**, Cumhuriyet Kitapları,10. Baskı.2009

Aksan, Gamze : “Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri”, **(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Konya, 2009

Aktan, Coşkun Can (ed.) : “Yoksullukla Mücadele Stratejileri”, **Hak-İş Konfederasyonu Yayınları**, Ankara, 2002

Algül, Ali : “ Kemal Başar’ın Denizin Çağırışı Romanına Psikanalitik Açıdan Bir Bakış”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 2014 Bahar 20

Altaylı, Hande : **Kahperengi**, DK Doğan Kitap, İstanbul, 2012

Arpacıoğlu, Özge, Metin Yıldırım : “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, **Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi**, C:4, S:2, 2011

Aydın, Ertuğrul : “Edebiyat-Sosyoloji İlişkisinde Sosyolojik Kaynak ve Ölçütler”, **International Periodical**

**Forthe Languages, Literature and History of
Turkish or Turkic, Volume 4 /1-I Winter 2009**

- Aydın, Murat, Timur Türgan : “Yoksullukla Mücadelede Vergi Politikası ve Türkiye”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, C.16
- Aytekin, Pelin Erdal : “Köy Gerçekliği Bağlamında Türk Sinemasında Edebiyat Etkisi: Lütfi Ömer Akad Sineması” **Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, -İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi**, Sayı 41/Güz 2015
- Baykurt, Fakir : **Kaplumbağalar**, Literatür Yayınları, 2006
- Bıçkıcı, Doğan : “Türkiye’de Kırsal Yoksulluk Sorunu: Çanakkale Kocalar Köyü Örneği”, **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt. XXX, Sayı.1, 2011
- Bozbek, Semiha : “Sosyal Yardım Uygulamaları ve Çocuk İşçiliği Arasındaki İlişki: Keçiören Örneği”, T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, **Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi**, Ankara, 2009
- Boynukara, Hasan : “Edebiyatın Tükenmez Malzemesi: Yoksulluk”, Yıldız Feneri Yayınları, 2003
- Buğra, Ayşe : **Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000

- Buğra, Ayşe : **Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika**, 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013
- Çetinkaya, Ferhat : “Mucizevi Göstergelerde Fakir Baykurt’u Okumak”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 2, Sayı: 7, Aralık 2014
- Çolak, Ömer Faruk : **Ekonomide Masallar Gerçekler**, Efil Yayınevi, 2018
- Davis, Mike : “Planet of Slums”, Çev. Gral Koca, Metis Yayınları, İstanbul, 2007
- Doğın, Eda : “Türkiye’de Yoksulluğun llmesi”, **T.C. Kalkınma Bakanlığı, Planlama Uzmanlığı Tezi**, Ankara, Nisan 2014
- Doğın, Eda : “Türkiye’de Yoksulluğun llmesi”, T.C. Kalkınma Bakanlığı, **Planlama Uzmanlık Tezi**, Ankara, Nisan 2014, s.6.
- DPT : “Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele zel İhtisas Komisyonu, Yoksullukla Mücadele Alt Komisyonu Raporu”, **VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Ankara: DPT, 2001
- Dumanlı, Recep : “Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutu”, DPT Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1996
- Ecevit, Yıldız : Türk Romanında Postmodernist Açılımlar, 10. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016,

- Erol, Kemal : “Kemal Tahir’in Köyün Kamburu Romanına Edebiyat Sosyolojisi Açısından Bir Bakış”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, Volume 6 Issue 3, p. 879-903, March 2013
- Ersöz, Aysel Günindi : “Dünya Konferansları Belgelerinde Aile ve Yoksulluk: Saptamalar ve Öneriler”, **Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi**, Yıl: 5, C:2, S:6, Ekim-Aralık 2003
- Eyigün, Rahşan Yıldız : “Orhan Kemal'in hayatı, eserleri ve Orhan Kemal Uyarlamalarının Türk Sinemasındaki Yeri” (**Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi**), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006
- Fırat, Emine : “Türkiye’de 1980 Sonrası Yaşanan Üç Büyük Kriz ve Sonuçlarının Ekonomi-Politiği” **Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Yıl 2009, Cilt 9, Sayı 17
- Fidan, Fatma Zehra : “Latife Tekin’in Eserlerinde Yoksulluğun Farklı Görünümleri”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 11, Sayı 1, Nisan 2013
- Gaskell, Elizabeth : **Kuzey ve Güney**, Çev. Derman Kızılay, Altın Bilek Yayınları, 2013
- Gün, Servet : “Yoksulluk Döngüsü Bağlamında Sokakta Çalışan Çocuklar”, (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**), Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma

Ekonomisi Ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı,
Ankara, 2010

Gündüz, Osman : “Çağdaş Türk Romanının Sorunları ve Romanda Yeni Açılımlar”, **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, Sayı: 5/2 2016 s. 784-800,

Gündüz, Osman : “Çağdaş Türk Romanının Sorunları ve Romanda Yeni Açılımlar” **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, (2016 5/2)

Gürses, Didem : “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C: 17, 1 Haziran 2007

İlhan, Nilüfer : “Üstün İnsan Kavramı Merkezinde Açık Deniz Kenarında ve Yaban Romanları Üzerine Bir Karşılaştırma Denemesi”, **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Erzurum, 51,

İnalcık, Halil : **Şâir ve Patron**, Doğu Batı Yayınevi, Ankara, 2003

İncedal, Sümer : “Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları; Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları”, **T.C. Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Aile Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi**, Ankara, 2013

Kabaş, Tolga : “Gelişmekte olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları” ,

Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı, **(Yayınlanmış Doktora Tezi)**, 2009

Kalaycı, Savaş : “Yoksulluk Kültürü ve Sosyal Dayanışma
Geleneği Yunus Emre Kültür Vakfı Örneği”
(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Karaman
Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, 2015, ss.26-
27.

Kalkan, Şenay : “İlk Romanı Sevgili Arsız Ölümle Dikkati Çeken
Latife Tekin, Aslında Roman Yazmak
İstemiyorum”, Cumhuriyet (1 Aralık 1983)

Karakaş, Mehmet : “Küresel Yoksulluğun Öteki Yüzü: Yeni
Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma”, **Sosyal Bilimler
Dergisi**, Cilt: XII, Sayı: 2, Aralık 2010

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri : **Panorama**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1987

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri : **Yaban**, İletişim Yayınları, 2016

Kaygalak, Sevilay : “Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun
Mekânsal Yoğunlaşması: Mersin/Demirtaş
Mahallesi Örneği”, Praxis (2), 2001

Kazgan, Gülten : Tanzimat’tan 21.Yüzyıla Türkiye Ekonomisi, 4.
Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009.

Kemal, Orhan : **Gurbet Kuşları**, Everest Yayınları, 2005

- Kemal, Yaşar : **Yer Demir Gök Bakır**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1976
- Kemal, Yaşar : **Kuşlarda Gitti**, Toros Yayınları, 1984
- Kocatepe, Havva : “Yoksulluk ve Kent Yoksulluğu: Yalova İli Örneği”, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, Yalova 2011
- Koray, Meryem : “Büyüyen Yoksulluk -Yoksunluk Sorunu ve Sosyal Hakların Sınırları”, **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No:42 m(Mart 2010)
- Kudret, Cevdet : **Havada Bulut Yok**, Evrensel Basım Yayın, 2013
- Makal, Ahmet : “Türkiye’de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1946-1963”, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, Ekim 2008
- Marshall, Gordon : **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev. Osman Akınbay, Derya Kömürcü,1.Basım, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları, 1999
- Metin, Banu : “Türkiye’de 2000 sonrası dönemde uygulanan ekonomik ve sosyal politikalar temelinde yoksulluk sorunu “Ankara’da uygulamalı bir araştırma””, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve

Araştırma Merkezi Yayınları, Yayın No: 39
Ankara 2013

Moran, Berna : **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış**, İletişim
Yayınları, 2016

Moran, Berna : **Türk Romanlarına Eleştirel Bir Bakış 2**,
İletişim Yayınları, 20. Baskı. İstanbul, 2016

Özdoğan, Fatih : “Yoksulluk Kültürü Yaklaşımına Eleştirel Bir
Bakış”, **T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma
ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal
Yardım Uzmanlık Tezi**, Ankara, 2009

Özer, Pelin : **Latife Tekin Kitabı**, Everest Yayınları, İstanbul,
2005

Öztürk, Şinasi : “Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi” , 1/5
Fall 2008

Öztürk, Mustafa, Başak Işıl Çetin : “Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluk ve
Kadınlar”, **Journal of Yasar University**, No:16,
Vol:4, October 2009

Pamuk, Orhan : **Kafamda Bir Tuhafılık**, Yapı Kredi Yayınları,
İstanbul, 2016

Sağlık, Şaban : “Popüler Romanlar ve Edebiyat Sosyolojisi,
içinde: Köksal, Alver, Edebiyat Sosyolojisi
İncelemeleri”, Hece Yayınları, Ankara, 2004

- Seyyar, Ali : **“Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele”**, Yoksulluk I. Cilt, İstanbul, Deniz Feneri Derneği Yayınları, 2003
- Sipahi, Esra Banu : **“Yoksulluğun Küreselleşmesi ve Kentsel Yoksulluk: Ekonomik ve Sosyal Boyutlarıyla Konya Örneğinde Yoksulluk”**, **Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, S:11, 2006
- Söğütlü, İlyas : **“Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Gözüyle Türk İnkılâbı ve İnkılâp Kadrosu”**, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** 23/2010
- Şahin, Tijen : **“Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi”**, **TC. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi**, Ankara, 2009,
- Şengür, Mehmet; Taban, Sami : **“Yoksullukla Mücadele Stratejisi Olarak Mikro Kredi Uygulaması: Eskişehir İli Örneği”**, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Haziran 2012
- Şenses, Fikret : **Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk**, 7. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014
- Taçyıldız, Özen : **“Türkiye’de Yoksulluk ve Basına Yansıması”**, **Yüksek Lisans Tezi**, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul, 2006

- Taş, H. Yunus, Selami Özcan : “Türkiye’de ve Dünya’da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma”, International Conference on Eurasian Economies 2012, Session 3D, Büyüme ve Gelişme III
- Taş, H. Yunus, Selami Özcan : “Türkiye’de İç Göçün Yoksulluğa ve İstihdama Etkileri”, International Conference On Eurasian Economies, 2013
- Tekin, Latife : **Sevgili Arsız Ölüm**, İletişim Yayınları, 2013
- Tekin, Latife : **Buzdan Kılıçlar**, Everest Yayınları, 2001
- TKB : “Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Kırsal Kalkınma Planı 2010-2013”, Ankara, 2010
- Toker, Şevket : “Cumhuriyet Sonrası Türk Romanında Öğretmen ve Sorunları”, **Ege Eğitim Dergisi**, 2002 (1), 2
- Tosun, İbrahim, Ali Koç : “ Fatih Harbiye Romanına Edebiyat Sosyolojisi Açısından Bir Bakış”, **Tunceli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, Güz 2012
- Türk, Tuğba, Hidayet Ünlü : “Yoksullukla mücadele Politikaları: 2000 sonrası Türkiye Örneği”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, Yıl: 2016, Cilt: 7, Sayı: 14
- Öktemgil Turgut, Canan : “Latife Tekin’in Yapıtlarında Büyülü Gerçekçilik” (**Yüksek Lisans Tezi**), Bilkent

Üniversitesi, Ekonomi ve Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Ankara, 2003

Türk, Tuğba, Hidayet Ünlü : “Yoksullukla Mücadele Politikaları: 2000
Sonrası Türkiye Örneği”, **Süleyman Demirel
Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, Yıl: 2016, Cilt: 7,
Sayı: 14

Türkdoğan, Orhan : “Türk Toplumunda Yoksulluk Kültürü”, Deniz
Feneri Derneği Yoksulluk Sempozyumu, Ed:
Ahmet Emre Bilgili ve İbrahim Altan, Cilt: 1,
İstanbul: Entegre Matbaacılık, 2003

Sınar Uğurlu, Alev : Turkish Studies International Periodical Forthe
Languages, Literature and History of Turkish or
Turkic, Volume 4 /1-II Winter 2009

Sınar Uğurlu, Alev : “Türk Roman ve Hikâyesinde İkinci Dünya
Savaşı”, Dergâh Yayınları, 2003

Yıldırım alp, Sinem, Bora Yenihan : “Sosyal Dışlanma ve İşgücü Piyasasında
Gençler”, **Mevzuat Dergisi**, 2013, sayı 184,

Yıldız, İbrahim : “İnsani Gelişme Ve İnsani Yoksulluk
Bağlamında İnsani Gelişme Endeksi: Gelişmiş Ve
Gelişmekte Olan Ülkeler İle Türkiye
Karşılaştırması”, (**Yayınlanmış Yüksek Lisans
Tezi**), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Anabilim Dalı İstanbul, 2015

Yılmaz, Sibel

: “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Yoksullukla Savaşım Politikaları İçindeki Yeri: Eskişehir Örneği”, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, Eskişehir, 2006

Yücel, Can

: “Yoksulluk, Yerel ve Küresel Eşitsizlikler”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Güz-2017 Cilt:16, Sayı: 63

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

1. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, “Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyon Raporu”(2009), (Çevrimiçi) http://www.kentges.gov.tr/dosyalar/sura_raporlari/kitap7.pdf, 9.5.2016
2. Güzel, Simla : “Kadın Yoksulluğu İle Mücadelede Dünya Bankası Ve Mikro Kredi Uygulaması: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, (Çevrimiçi), https://www.academia.edu/3367609/Kad%C4%B1n_yoksullu%C4%9Fu_ile_m%C3%BCcadelede_D%C3%BCnya_bankas%C4%B1_ve_mikro_kredi_uygulamas%C4%B1_T%C3%BCrkiye_a%C3%A7%C4%B1s%C4%B1ndan_bir_de%C4%9Ferlendirme, 3.11.2017
3. Seyyar, Ali : “Sosyal Siyaset Kürsüsü”, (Çevrimiçi) TÜİK Haber Bülteni, “Yoksulluk Çalışması” , (Çevrimiçi) www.tuik.gov.tr, 10 Ocak 2013 http://www.sosyalsiyaset.net/documents/sozluk_f.htm 12.03.2017
4. Taşcı, Sami : “Medyan Gelir Nedir? ,<http://www.yenikastamonu.com/kposta3/index.asp?fuseaction=home.makale&cid=40217>, (Çevrimiçi.) 9.07.2018
5. Vikipedi, Özgür Ansiklopedi : “Yoksulluk Sorunu ve Nedenleri”, (Çevrimiçi), <https://www.msxlab.org/forum/sosyoloji/266679-yoksulluk-sorunu-ve-nedenleri.html> 14.10.2016
6. Çelik, Kezban, Yasemin Yüce Tar : “Samsun’da Evlere Temizliğe Giden Roman Kadınlar: Enformel Sektörde Çalışmanın Yükü Nelerden Hafif?”, (Çevrimiçi) <http://www.calismatoplum.org/sayi48/celik.pdf> 12.03.2017
7. “Mike Davis”, (Çevrimiçi), <http://www.metiskitap.com/catalog/author/2548> 10.17.2016
8. Mahiroğulları, Adnan : “Emile Zola’nın “Germinal”i ve XIX. Yüzyılın sonlarında Fransız Endüstri İlişkileri”, (Çevrimiçi), <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/index/search/authors/view?firstName=Adnan&middleName=&lastName=Mahiro%C4%9Fullar%C4%B1&affiliation=&country=>, 26 20.2016

9. Karaca, Alaattin : “Sabahattin Ali’nin Öykülerinde Toplumsal Konular”, (Çevrimiçi), <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/12/850/10758.pdf> 04.11.2016
10. Öner, Olcay : “Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Roman Türü, Özellikleri, Temsilcileri”, (Çevrimiçi), <http://www.turkedebiyati.org/cumhuriyet-donemi-roman.html>, 26.10.2016
11. Adaman, Fikret Çağlar Keyder : “Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu Ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk Ve Sosyal Dışlanma”, (Çevrimiçi), http://www.spf.boun.edu.tr/img/1439211320_study_turkey_tr.pdf 19.10.2016. s.19
12. Türkeş, A. Ömer : “İnternette Orhan Kemal”, Virgül Dergisi, Haziran, 2005, (Çevrimiçi) www.orhankemal.org/links/190.htm, 02.02.2017
13. Kızılkurt, Necip Fazıl : “1950-1980 Yılları Arasında Şehirleşme ve Türk Edebiyatına Yansıması: Genel Bir Bakış”, (Çevrimiçi), www.journals.istanbul.edu.tr/iutded/article/download/1023001412/1023001262, 07.10.2016
14. “Toplumcu Gerçekçi Eserler”, (Çevrimiçi), <http://www.edebiyatogretmeni.org/toplumcu-gercekci-eserler-toplumsal-gercekci/>, 20.08.2017
15. “Cumhuriyet Dönemi Edebiyatımızda Roman Türü”, (Çevrimiçi), <http://alatrakya.blogspot.com.tr/2009/10/cumhuriyet-donemi-edebiyatımızda-roman.html> 25.06.2017
16. “Türkiye’de Ekonomik Krizleri”, (Çevrimiçi), <https://sinestezi.wordpress.com/2009/02/20/turkiye-de-ekonomik-krizler-1969-1974-1978-ve-1980-krizleri/> 25.06.2017
17. “1970’li Yıllarda Roman”, (Çevrimiçi), http://www.edebiyol.com/1970li_yillar_romani.html 2.10.2017
18. Burhan Günel, “Yoksul insanların girdikleri çıkmazdan kurtulabilmek için çarpınışlarının, tutunacak bir dal arayışlarının öyküsü”, (Çevrimiçi), <http://www.insanokur.org/okse-burhan-gunel-yoksul-insanlarin-girdikleri>

cikmazdan-kurtulabilmek-icin-cirpinislarinin-tutunacak-bir-dal-arayislarinin-oykusu/#more-859716/07/2017

19. Dağdemir, Özcan : “Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu Ve Yoksulluğun Analizi: 1987 – 1994” (Çevrimiçi), <http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/ucuncu-bol/dagdemir.pdf>, 11.05.2017
20. “Nobel Ekonomi Ödülü Deaton’a verildi” (Çevrimiçi), <http://www.aljazeera.com.tr/haber/nobel-ekonomi-odulu-deatona-verildi>, 10.06.2017
21. Cem Erciyes “Yoksul kahramanım Mevlut Hamlet gibidir”, Radikal (10 Aralık 2014) <http://katalog.marmara.edu.tr/muyayinevi/YN480.pdf>
22. 1950'li Yıllarda Cumhuriyet Edebiyatında Romanın Gelişimi”, (Çevrimiçi) <http://www.diledebiyat.net/turk-edebiyati-tarihi/bati-etkisindeki-turk-edebiyati/cumhuriyet-donemi-turk-edebiyati/cumhuriyet-edebiyatinda-roman/1950li-yillarda-cumhuriyet-romani> 20.03.2017
23. Şeker, Aziz : “Sosyal Çalışma Epistemolojisine Bir Katkı Alanı Olarak Roman Ve Öykü Sanatı Türk Edebiyatından Yoksulluk Manzaraları”,
24. (Çevrimiçi), http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:_ORaM74J:www.sosyalhizmetuzmani.org/sosyalcalismadaroman.doc+&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr, 17.11.2016
25. “Yaşar Kemal’in Hayatı, Eserleri / Kitapları, Edebi Kişiliği (Yazarların Ve Şairlerin Hayatı)”, (Çevrimiçi) http://bilgiyelpazesi.com/egitim/ogretim/yazarlarin_sairlerin_hayati_kitaplari_eserleri/yasar_kemal_in_hayati_eserleri_kitaplari_edebi_kisiligi.asp 10.03.2017
26. “Yaşar Kemal'in Okuruna Vasiyeti” Milliyet Gazetesi, 28.02.2015 <http://www.milliyet.com.tr/yasar-kemal-in-okuruna-vasiyeti-gundem-2020936/>, 07.02.2017
27. Akpınar, Taner : “Sendikacı Kimliği ile (TÖS Başkanı) Fakir BAYKURT”, (Çevrimiçi) <http://portreler.fisek.org.tr/fakir-baykurt/> 20/03/2017

28. Yalçın, Kemal : “Fakir Baykurt’un Çocuklara Vasiyeti”, (Çevrimiçi)
<http://www.kemalyalcin.com/index.php/fakir-baykurt-yeni/fakir-baykurt-kendi-yaz-lar/79-baykurt-cocuklara-vasiyeti> 20.06/2017
29. “A’dan Z’ye Fakir Baykurt”, Sabah Gazetesi, 13.01.2015, (Çevrimiçi)
<http://www.sabah.com.tr/kitap/2015/01/13/adan-zye-fakir-baykurt>
02.07.2017
30. “Mucizevi Göstergeler’de Fakir Baykurt’u Okumak” (Çevrimiçi),
http://www.asosjournal.com/Makaleler/53326661_370%20FERHAT%20%C3%87ET%C4%B0NKAYA.pdf, 17.03.2017
31. Türkeş, A. Ömer : “İnternette Orhan Kemal”, (Çevrimiçi),
<http://www.orhankemal.org/links/01.htm>, 07.10.2016
32. Ferudun Andaç, “Latife Tekin İle Ormanda Ölün Yokmuş”, Varlık Dergisi,
Sayı 2002/01-1132. (Çevrimiçi)
<http://www.tdkkitaplik.org.tr/sureliyayinlar/varlik1132.html>, 19.10.2016
33. Kızılkurt, Nacip Fazil : “1950-1980 Yılları Arasında Şehirleşme ve Türk Edebiyatına Yansıması: Genel Bir Bakış” (Çevrimiçi),
www.journals.istanbul.edu.tr/iutded/article/download/1023001412/1023001262,
07.10.2016
34. “Cumhuriyet Dönemi Edebiyatımızda Roman Türü” ,(Çevrimiçi),
<http://alatrakya.blogspot.com.tr/2009/10/cumhuriyet-donemi-edebiyatmzda-roman.html> 25.06.2017
35. Hürriyet: 2016 “Fakir Baykurt’tan Unutulmaz Köy Enstitüleri”, Hürriyet Gazetesi, 10.06.2016, (Çevrimiçi),
<http://www.hurriyet.com.tr/fakir-baykurttan-unutulmaz-koy-enstituleri-40115808> 20.03.2017
36. Yayın Kataloğu, (Çevrimiçi), <http://www.metiskitap.com/catalog/author/2548>
37. “Delice Kitap Özeti”, (Çevrimiçi), <https://kitap.yazarokur.com/delice>,
06.07.2018